

ଜଗ
ଜାତୀୟ ଶୈଳୀ

262

RUDENS 2010

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

VOL. LVI, No 3, ISSUE 262
AUTUMN 2010

Jaunā Gaita is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief: Rolfs Ekmanis
Phone/Fax: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Associate Editor: Juris Žagariņš
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors: Voldemārs Avens,
Vīta Ģaiķe, Anita Liepiņa, Juris Silenieks,
Juris Šlesers, Biruta Sūrmane, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Business Manager: Ingrida Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Phone: 416-621-0898
Fax: 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

JG home page:
<http://zagarins.net/JG>

Subscription rates

Canada

1 year	Can	\$39.-
2 years	Can	\$76.-
Single issues		\$10.-

Other countries

1 year	US	\$39.-
2 years	US	\$76.-
Single issues		\$10.-

JG is indexed in *MLA (Modern Language Association) International Bibliography* and *Latvijas Preses Hronika (Chronicle of Latvian Publications)*.

Copyright 2008 by "Ceļinieks"
Chairman of the Board
Guntis Liepiņš Box 21131, 150 First St.
Orangeville, ON L9W 4S7
Canada

Printed by Greenwood Tamad Ltd
Toronto, Canada
Canada Post Cust. # 02242052
Agreement # 40012507
ISSN 0448-9179

56. GADAGĀJUMS, RUDENS 2010
3. (262) NUMURS

S A T U R S

- 1 Māris Melgalvs
- 2 DZEJA – Juris Helds
- 5 Maija Meirāne. Mēs atnākam aizmirstībā
- 6 Juris Helds. Ko darīt?
- 11 Laima Bikše. Meteorologs darbā.
- 12 Uldis Briedis. Dziesmotā revolūcija 1990
- 24 Eva Eglāja-Kristsons. Latvija un trimda
- 31 Almantas Samalavičius. Proza Lietuvā
- 33 Vija Celmiņa. Skolas tāfelītes #3
- 34 Uldis Grasis. Kruziņ kalnas
- 36 Lāsma Ģibiete. Laupītājs Kaupēns
- 41 Aigars Bikše. Kapitālisma krīze
- 43 Gunārs Janaitis. Dziesmotā revolūcija
- 44 Sigita Daugule. Baltā grāmata
- 45 Uldis Bērziņš. Nešķindiniet zeltu!

VĒSTURE

- 46 Rolfs Ekmanis. Radio Brīvā Eiropa – II
MŪZIKA

- 50 Helēna Gintere. Pianists Streļājevs
MĀKSLA

- 52 Linda Treija. Vijas Celmiņas izstāde
- 53 Linda Treija. Par Sigitu Dauguli
- 54 Linda Treija. Par Laimu Bikši
- 55 KIBERKAMBARIS – Imigrācija
- 56 DAŽOS VĀRDOS – vg,bs,mb,jk,re
- 65 Gunārs Janaitis. Dziesmotā revolūcija
- 66 Sigita Daugule. Logs
GRĀMATAS

- 69 Juris Silenieks. Dieva dzirnas
- 69 Juris Silenieks. Stāsti un nestāsti
- 71 Biruta Sūrmane. Ikstenas skatījums
- 72 Astra Roze. Ar minimālisma pieskaņu
- 73 Voldemārs Avens. Edgars Krūmiņš
- 74 Jānis Krēsliņš Sr. Baltvācieši un Vācija
- 76 Berlīnes mūra apgleznotāji 1984

IN THIS ISSUE – jž

Ilmāra Rumpētera vāks
Datormaketētājs Juris Žagariņš
Pretējā lpp. Jura Žagariņa foto

JG pateicas par PBLA KF atbalstu

kā gan tu domā,
cik ļoti no svara,
cik ļoti no svara
viens ugunskurs?

-----
tik, cik būs ugunu
uz katra kalna,
tik mēs arī
dzīvosim.

Māris Melgalvs
(1957-2005)

JURIS HELDS

* * *

*Dzeja atmirst no pasaules vecās,
tai paklanās kurmja kungs,
un bezmiega ieliņā kādā
pustumsā aizsmēķē Jungs...*

*It kā aicina apstāties mazliet,
ko spārnoto zirdziņu dzīt...
lai pusvārds kaut atvelk elpu
un klusi atlaižas rīts*

*Dzeja atmirst no pasaules vecās,
senā, slepenā kaislība gaist...
un tomēr, tās sātana ogles,
nedziest un Visumā kaist.*

* * *

*Vienas dvēseles Siāmas dvīņi...
it kā nātres atmiņā dzeļ,
un es zinu, pār aizmūžiem arī
kāds zirneklis tiltu ceļ*

*Un lai kur tu neesot esi,
kā ledū slēgts ķiršu zars,
mana ēna atradīs tevi,
tu teici, ka ēna ir gars...*

*Un starp bezgala tālām dzīvēm,
svešiem ļaudīm, kas garām klīst,
atver logu aiz kura mēs esam,
un Siāmas lietus kur līst...*

* * *

*Valša pulkstenis laidās pār torņiem,
Alvas zaldātiņ, kur tava sirds?
Vai to nozaģa Rīta zvaigzne,
un bija tik viegli mirt?*

*Valša pulkstenis laidās pār torņiem,
kaut kas tik savādi mirdz...
Alvas zaldātiņ, mosties, mosties,
Rīta zvaigznē jau tava sirds*

**Baložu
seržanta
atraitnei**

*Kara lauki sen aizauguši,
un baložu pasts vairs nav,
tā seržanta vēstule...
aizšauta būs,
bet pats viņš ar spītīgu roku
vēl raksta,
un dūjas jau zin savu ceļu,
tikai pa retam
no tām kāda krīt,
un, kad roka vairs nejut neko,
nepateiktais ir –
lidojiet, lidojiet...*

**Liriskais
bestiārijs**

*Nāks mana ziema, svešā, izredzētā,
un Zemapziņas dārzu citi sniegi skars,
un baltā pūce baltās vārsmas medīs,
un viņas laupījumam arī būs kāds svars*

*Nāks mana ziema, svešā, izredzētā,
un vēja suņi vēl pa naktīm ars,
bet citi sniegi visu aizputinās,
un manā zvērnīcā būs svētvakars...*

*Nāks mana ziema, svešā, izredzētā,
un ledus saknes upē dziļāk ies,
un pāri dzīvei, sen jau pārlasītai,
tik Kaķu laipa mazliet šūposies*

**Bērnība:
pateiktais
lapeglei**

*Es zinu kā tevī sauc,
bet nezinu kas tu esi,
un nezinu kāpēc apstājos
un tevī tik ilgi skatos,
es nezinu kāpēc tas tā,
bet man par tevi ir bail,
un pēc negaisa nakts
es skrienu pie tevis
un apstājos samulsis, priecīgs,
tas negaiss ir prom,
bet tavos zaros...
tāds maigums... es nezinu,
nezinu, kas tu esi*

Argentum

*Kad sudrabs atklāja Argentīnu,
es krodziņā dzēru vilkogu vīnu...
tad pēkšņi kā sieviete – putns
nez no kurienes atlaidās Mata Hari...
– Es, protams, te nejauši esmu,
bet dzirdu kā auspūcīte,
tev sirsniņa svilpo par Argentīnu...
– Tas tikai tādēļ, ka dienu un nakti
visi pulksteņi rāda „Argentum”,
tik tādēļ es dzeru vilkogu vīnu,
un tici, mīlā, bez sudraba smīna,
tas tikai par Tevi...
un Argentīnu...*

* * *

*Kaķa zvaniņi uz tavām krūtīm
starp sapni un nomodu skan,
un, liekas, vēl Viduslaikos
tos izdevās saklausīt man...*

*It kā Svētās nakts gaismiņa blāva
tevī caur aizmūžiem spīd,
un atkal tik bezdievīgi
tā projām no manis slīd...*

*Kaķa zvaniņi uz tavām krūtīm
ir ar tik dīvainu varu,
un es zinu, ka zaudējis esmu
tev šo simtgadu karu*

Zirgu svētdiena

*Zirgu svētdienā neveriet baznīcas durvis,
bet, to nakti pirms rīta vēja,
sagrieziet sēru lentēs...
un tad dodieties zirgu ceļā
gadu tūkstošus atpakaļ,
pa laikam iejūgti triumfa ratos,
pa laikam pie pātagas pierodot,
bet zinot –
ka it nekad netiksiet
līdz viņu savvaļas trīsām –
Zirgu svētdienu pieminiet,
pieminiet...*

Maija Meirāne

MĒS ATNĀKAM AIZMIRSTĪBĀ*

Ar Jura Helda dzeju mani satuvināja viņa sirreālistiski redzīgā acs un kā viņš liek iedvesmai plaiksnīt ārpus vārdkopu nobrāztām robežām. Ar katru jaunu dzejoļu krājumu pieņemas citādas, vēl nenovalkātas metaforas ar vizuālam asociācijām.

Sapņa un īstenības saaudumi gan dzejā, gan dramaturģijā izvirza viņu pie šobrīd ievērojamākiem mūsu postmodernās literatūras autoriem.

Viņa debija notiek *Literatūrā un Mākslā* (1967.29.VII) un pēc tam jauno dzejnieku krājumā *Acis* (1973). Helda pirmajai grāmatai *Naktspatna testaments* (1977) ar dažu gadu atstarpēm seko *Sirmās atslēgas* (1980), *Atmiņas lauskas* (1987), *Absinta laiks* (1994), *Uz aizmūžiem* (2000), *Lombards* (2003) un *Septiņi putni pār ceturtdienu* (2007).

Lasot Helda dzeju, radās impulss tikties ar autoru personīgi. Zināju, ka viņš mīt Valmierā, un uz turieni nokļūt 2008.8.VIII izdodas, kad nule pabeigtajā Novadpētniecības muzejā atklāja PLMA – diasporas mākslas izstādi. Helds ieradās ar *septiņiem putniem...* un pavisam drīz vien sarunās par sirreālistiem Chirico, André Bretonu un Dalī ienāca šodienas teātris ar eksistenciālo domu risinājumu.

* Dzejrinda no Jura Helda krājuma *Septiņi putni pār ceturtdienu* (2007).

Juris Helds

Šajā un nākošajā tikšanās reizē radās iespēja iepazīt autoru kā dramaturgu.

Jura Helda dzīve sākusies 1942. gadā Jelgavā, tēva/aktiera Jāņa Ķikuļa ģimenē. Tēvs spēlēja Jelgavas Drāmas teātri un Valmieras Drāmas teātri. Paša saindēšanās ar teātri turpinās, līdz 18 gadu vecumā Jurim piešķir lomu Valmieras teātra trupā. Drīz seko studijas Teātra fakultātē Latvijas Valsts konservatorijas aktieru kursā, ko viņš beidz 1970. gadā. Galvenokārt spēlējot raksturlomas, pavisam 30 gadi ir dzīvoti teātrim. Kā pretstats ir šodien, kad dzejniekam un dramaturgam jābūt dežurantam Valmieras teātri.

1990. gadā Heldam rodas nopietnas domstarpības par kāda vietējā Valmieras režisora kārtējo klasiskas lugas politisko modernizāciju. Viņš teātri pamet un pievienojas Vides Aizsardzības kluba (VAK) un Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK) dalībnieku lokam. Kompartijas komiteja viņu Atmodas sākuma laikā uzskata par bīstamāko Valmieras dumpinieku. *...viņš ģērbās baltā kreklā ar acis krītošu sarkanbaltsarkanu karodziņu krūšu kreisajā pusē. Šādā izskatā viņš staigāja ne vien pa Valmieru, bet arī pa okupantu pārpludināto Rīgu, veda LNNK sākotnējo garu no Arkādijas uz Valmieru... Juris joprojām ir nesamierināms nacionālists un antikomunisti, bet pēc dabas romantiķis – tā liecina Ēriks Vēbers.¹*

Helds nav tikai dzejnieks, bet daudzkārtēji godalgots dramaturgs. Viņa viencēlieni jau kopš Atmodas laika iznāk žurnālos un mazajos izdevumos. To laiku novatoriskais mēnešraksts *Avots* 1988. gada februārī ievieto Helda farsu / absurdo drāmu *Aplausi mušām*, sarakstītu jau pirms desmit gadiem. Zīmīga saikne, pateicoties mūsu literātei un lugu tulkotājai Skaidrītei Rubenei, veidojas 1991. gadā ar amerikāņu eksperimentālo *Hardback* teātra grupu Berklejā (Berkeley), Kalifornijā, kas lugu izrāda. Ievadam Skaidrīte Rubene iepazīstina skatītājus ar latviešu politisko teātri: *No vienas puses luga ir asprātīga satīra, kas dursta stagnācijas laika varas personu pretenzijas, no otras, desmit gadus pirms notikuma, autors pareģo Atmodas kustības sākšanos.*² Kopš tā laika Helds ir jau 11 lugu autors. Dramaturgu ģildes un Nacionālo lugu konkursos balvas ieguvusi *Nomales bildīte* (publicēta *Teātra Vēstnesī*, 2002), izrādīta Valmieras teātra Mazajā zālē; *Miglas bērni* (*Teātra Vēstnesis*, 2004) – 1. godalga Nacionālo lugu konkursā; *Lūcijas diena* – balva Nacionālo lugu konkursā; *Pēdējais vilks* – galvenā balva viencēlienu jomā.

Nesenā vēstulē, runājot par dzeju, Juris liecina: *dzeja man, savā ziņā, ir tāda kā dažu dzirksteļu medības tumsā – tās dzirksteles nemaz vēl neredzot. Bet uz jautājumu, kā ar drāmu? – skan atbilde: Žurnāls „Teātra Vēstnesis” lugas vairs nepublicē. Kur atrast izdevējus? Autoram joprojām tuva ir tautas spīta balss un smeldz šodienas egoisma aizēnotais skata aklums. Piedāvājot Jaunajai Gaitai pēdējo lugu par „gandrīz neticamo stāstu” Ko darīt?³ – viņš saka: šī groteska radusies no mūsdienu „apburtās” situācijas Latvijā. Viss atgriežas mūžīgā aplī – Ko darīt?*

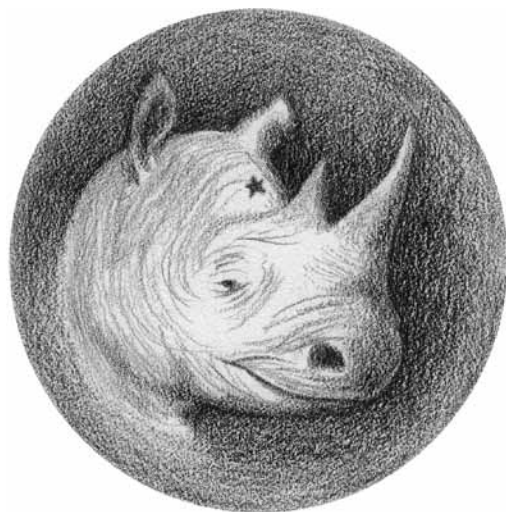
Tiecoties pēc pazudušām vērtībām, viņš liek mums caur eksistenciāli bezjēdzīgiem tēliem ielūkoties sevī – *Un tomēr šeit, / šajā sadrupušā laikā, ir oāze kāda, kur vienam būt.*⁴

1. Ērika Vēbera ievadvārds Helda lugas *Kirhenšteina auklējums* pirmpublicācijai (*Tēvzemei un Brīvībai* 1995). Skat. Edgara Lāma eseju krājumā *Latviešu dzejnieku portreti. Robežu šķērsotāji, robežu sargi* (Zinātne, 2007).

2. Lugas *Aplausi mušām* angļiskais variants. Skat. Jura Helda izlasi *Viencēlieni*. (Tukums: Atauga, 1991).

3. Virsraksts ņemts no pivotālās 1902. gada Ļeņina publikācijas *Čto delat?* (Ko darīt?), kas nosprauda boļševiku kustības virzienu. Lugā „augšāmcēlies” Ļeņins mēģina iejaukties arī šodienas Latvijas nēdienās.

4. Juris Helds. *Absinta laiks* (Rīga: Artava, 1994).

Juris Helds KO DARĪT?

Gandrīz neticams stāsts

Ritas Laimas Bērziņas zīmējumi

Personas

VLADIMIRS – vēsturiski mitoloģiska persona

SOLOVEJS RAZBOIŅIKS – pārlaicīgs brīvdomātājs

BAIBA BRUTO – radio un TV reportiere

KRISTS – TV reportieris

KOMISĀRS HAUZERS

LIENA – zemniece

PĒTERIS – viņas vīrs

IVANS – viņu kaimiņš

ĻUBA – bezdarbniece

ZIČKA, SPIČKA – jauni cilvēki bez noteiktas nodarbošanās

1. skats

Pievakare kādā lauku sētā

LIENA: Ko tu tur buries pa tumsu, met mieru!

PĒTERIS: Nekā nesaprotu, nekad tā nav bijis, nu kā tā var samesties...

LIENA: Grožus vajag kārtīgi salikt, nevis nosviest, kur pagadās.

PĒTERIS: Kā tad, gudrniece, te pats velns neko nesapratīs, kā tas tā... nesaprotu.

LIENA: Jā, vecāmāte teiktu, ka tur lietuvēns jakarējies, un tad tikai palēnām...

PĒTERIS: Eh, ieslēdz to rādiņu labāk, lai zin, kas pasaulē notiek.

(Liena ieslēdz radio)

...Ārzemju ziņas. Kā ziņo aģentūra Sī-Bī-Ai, Rietumāfrikas centrālajā daļā sākusi izplatīties pagaidām nezināma slimība, kas uzliesmojusi savvaļas dzīvnieku rezervātos un tiek kodēta kā „degunradžu gripa”. Tās izcelsmes veids pagaidām nav noskaidrots, tomēr Starptautiskā Antigripas Savienība, ņemot vērā stāvokļa nopietnību, rekomendē Kasavuhu provincē izsludināt ārkārtas stāvokli, slēgt skolas un ierobežot satiksmi. Jūs klausijāties pēdējās ziņas, kopā ar jums studijā biju es, Baiba Bruto, uz sadzirdēšanos.

(Liena izslēdz radio)

PĒTERIS: Tā, tik tālu nu esam tikuši, tikai degunradži vēl trūkst.

LIENA: Liecies mierā, kur mēs – un kur Āfrika.

PĒTERIS: Jā, jā, gudriniece.
LIENA: Labāk aizej uz kūti, apskaties...
PĒTERIS: Kas tad tur ko skatīt?
LIENA: Raibīti apskaties, tāda savāda likās, tāda kā apsarmojusi...
PĒTERIS: Ej nu ej, apsarmojusi... nevar būt...
LIENA: Aizej gan, neesi slinks, pasaki kādu vārdu.
PĒTERIS: Liecies mierā, vai es kāds vārdotājs esmu.
LIENA: Esi jau esi! Kā tad melnītim toreiz – kaut ko iebuldurēji ausī, un tika uz kājām.
PĒTERIS: Nu, aprunājos ar zirdziņu, kā tad citādi...
LIENA: Pagaidi, man likās – klauvēja kāds...
(pauze)
PĒTERIS: Ko grabinies, nāc iekšā! (*Ienāk Ivans*)
IVANS: Labu rītu... oi, nu jau drīz vakars būs.
LIENA: Labvakar, labvakar...
IVANS: Ko tādi satraukti esat?
LIENA: Tu jau radio neklausies.
IVANS: Klausos gan kādreiz, bet kas tad noticis, revolūcija, vai?
LIENA: Nemaz nesmej! Vai nejūti, kāds gaiss visapkārt? Un te tev nu bija – kaut kāda degunradžu gripa parādījusies.
IVANS: Lienīt, mīļā, nu kādi degunradži, kas to atkal šapūtis, mēs te esam kā Dieva ausī?
PĒTERIS: Šoreiz nopietni gan... Redzi, Āfrikā jau ārkārtas situācija, satiksmi kontrolē, skolas slēgtas, joki mazi.
IVANS: Vai nu tik traki būs.
LIENA: Uz visu jābūt gataviem.
PĒTERIS: Es aiziešu uz kūti, jāapskatās tomēr...
LIENA: Ko tad stāvi un prāto stundām, ej! (*Pēteris prom*) Kaut nu mums paietu garām...
IVANS: Kas tad nu, ko tu, kaimiņien?
LIENA: Nezinu, prāts nemierīgs, neko nevar darīt. Un kas tev, atkal pohmeļkas?
IVANS: Dievišķīgas pohmeļkas, Lienīt, esi cilvēks, saproti taču, vecā mani atkal uz mežu dzen, it kā mājā vairs malkas nebūtu... un vispār – man ir jāsalāpās, citādi – kas es par strādnieku.
LIENA: Tad salāpies ar, Ivanuška, ko lai dara... bet kur tas manējais tik ilgi...
IVANS: Kurta ilgi, nupat kā durvis aizvēra.
LIENA: Bet liekas, jau kur tas laiks.
IVANS: Nu, nu... vai tik tev arī nav tādas mazas pohmeļkas? Kā tad ir?
LIENA: Nemulļojies.

IVANS: Tomēr, drošības labad, ieņemsim vienu...
LIENA: Jā, var jau būt, tiešām...
IVANS: Tas ir vislabākais antigripīns, simts gadus neslimosi, uz tavu veselību!
LIENA: Tas gan – uz veselību!
IVANS: Tu tici vai netici, bet es to vellu sapnī redzēju.
LIENA: Ko tad?
IVANS: To pašu... degunradzi.
LIENA: Ej nu...
IVANS: Krustu metu – redzēju! Un kā vēl – saproti, stāv šis ielas vidū un nekust ne no vietas. Satiksme apstājusies, cilvēki kā nolēmēti – nezina, ko iesākt, baidās... solis uz priekšu, divi atpakaļ... es arī tā kā gribēju tuvāk tikt, bet nekā... un tad es pamodos. Nu, vai nav ērmīgs sapnis?
LIENA: Nē, nē, tas nav uz labu... (*Ienāk Pēteris*)
IVANS: Nu, kā ir?
PĒTERIS: Neko nesaprotu, skatās ar tādām acīm...
IVANS: Kā tad?
PĒTERIS: Tā, it kā viņai kaut kā žēl būtu, tā savādi palīka (*pauze*)
LIENA: Un Ivans vēl tādu sapni redzējis.
PĒTERIS: Tikai nesaki nu, ka to Āfrikas zvēru redzēji.
IVANS: Redzēju gan, brālīt.
PĒTERIS: Un ko tad šis?
IVANS: Šis neko, stāv kā piemineklis un pikete.
PĒTERIS: Kas pikete? Nu, Vaņa, tu jau atkal...
IVANS: Ko – atkal! Ka tev saku – stāv ielas vidū, bet mašīnas kā bailīgas pelītes pazūd, un tā nevēra rags kā turku zobens pret debesīm, un kaklā tam lozungs: – Nāks arī mūsu laiks! –
PĒTERIS: Je dritvai kociņ!
LIENA: Tas nav uz labu, tas nav uz labu, atceraties – Bībelē antikrists... arī tāds pat zvērs vien ir... Vai tad tā nav?
PĒTERIS: Ej gulēt labāk, mēs par abiem ar to zvēru kaut kā tiksīm galā.
LIENA: Kā tad, ka tiksiet – līdz nākamajām pohmeļkām
(*Negaidot parādās TV zvaigzne Baiba Bruto, istaba kļūst gaišāka*)
BAIBA: Labvakar, mīļie tautieši! Vai ciemiņus gaidījāt?
LIENA: Jēzus Marija! Baibiņa... kā no debesīm!
BAIBA: Jā, saimniecīt, televīzija tās pašas debesis vien ir. Esmu jūsu pusē, jāredz, kā tauta dzīvo, kā strādā un lustējas... piedodiet, ka tik vēlū tā ielaužamies, visur jāpaspēj...

1. pohmeļkas - pagīras

LIENA: Lūdzu, lūdzu... vai, piedodiet, mēs te tā, mūsu kaimiņš ienāca, Ivanuška poh... piedodiet, mēs te tā mazliet.

BAIBA: Ļoti patīkami – Baiba Bruto.

IVANS: Ehē... bet pirtiņā tomēr „neto”... pajokoju, piedodiet...

LIENA: Neņemiet ļaunā, nu gatavais mužiks!

IVANS: Es cienu televīziju! Un tas jūsu „Supermopsis” – nu, super!

BAIBA: Ā, jūs domājat izklaides programmu „Supertopsis”?

IVANS: Jā, jā, to pašu... nu, kā mēs smējāmies.

BAIBA: Paldies par izpratni, Ivan...

IVANS: Fjodorovičs.

BAIBA: Paldies, Ivan Fjodorovič! Bet kur tad mājas tēvs?

LIENA: Tepat jau ir.

BAIBA: Vai, piedodiet! Es ar tā kā akla vista!

PĒTERIS: Labvakar, priecājos, Pēteris... (*pauze*) Mēs jūs nesen pa radio dzirdējām, bet jūs jau šeit.

BAIBA: Vakara ziņas ierakstām no rīta, bet rīta ziņas dažkārt pat naktī, visādi iet.

PĒTERIS: Protams, es saprotu.

BAIBA: Radio, radio... (*pauze*) Nu, tad jau jūs esat informēti, zināt, kas pasaulē notiek.

LIENA: Cik nu zinām, cik nezinām... (*pauze*) bet sakiet, lūdzu, tā Āfrikas gripa, vai tas ir bīstami? Tālu jau gan, bet tomēr, ka tik līdz mums vēl neatnāk.

BAIBA: Diemžēl tā ir globāla problēma... ir bijuši daži divaini saslimšanas gadījumi, bet – jāprot mobilizēties, un neviena valsts nedrīkst ignorēt Starptautiskās Antigripas Savienības jeb SAS direktīvas.

PĒTERIS: Kādas direktīvas, ko viņi grib?

BAIBA: Tie nav „viņi”, tā ir Starptautiskā Antigripas Savienība, kuras izdotie rīkojumi mums ir obligāti.

LIENA: Obligāti... bet mēs arī esam cilvēki, kas ar zemniekiem būs?

BAIBA: Profilaksei ieteicams lietot aizsargmaskas, bet dienvidvēja laikā – obligāti.

IVANS: Tagad ir ziemļevjēs, es kā makšķernieks to labi zinu.

BAIBA: Arī uz makšķerniekiem tas attiecas, Ivan Fjodorovič, un sakarā ar mūsu laika apstākļiem, ar tām siltajām ziemām, vīrusi izplatās ļoti ātri.

IVANS: Bet nekādu aizsargmasku mums nav...

BAIBA: Viss būs, neuztraucieties... gan vakcinācija, gan aizsargmaskas. Drīz sāksies lielle pretgripas manevri, un to laikā visiem tiks izdalītas aizsargmaskas un prezervatīvi.

IVANS: Kāpēc prezervatīvi... velti naudu šķiest...

BAIBA: Tāds ir rīkojums no augšas, jābūt to tālai aizsardzībai, tagad izmēģināsim tikai aizsargmaskas, es paķēru šo to līdzi, un nobildēsīties.

LIENA: Un tas būs avīzē?

BAIBA: Gan avīzē, gan televīzijā raidījumā „Degunradžu gripai – nē!” Esiet tik mīļi, nolieciet galviņas... (*Baiba uzvelk visiem aizsargmaskas*) Brīnišķīgi, tagad es jūs nobildēšu, sakiet „čiz”... ak, tā, piedodiet, var arī paklusēt. Saimniecīt, jūs, lūdzu, pa vidu, bet kungi katrs savā pusītē... Tā, lieliski! Un vēlreizīt, un šīs pusītes, un vēlreizīt – no tās pusītes... elpot varat brīvi? Ko jūs tur žestikulējat, es neko nesaprotu, raidiet noteiktus signālus!

LIENA: (*norauj masku*) Elpas trūkst, nevaru...

BAIBA: Nevarat? Pāris minūtes nevarat izturēt? Jāiztur! Vajag sevi disciplinēt! Āfrikas gripa nejoko...

IVANS: Neuztraucieties, tiksim galā, lūk, mūsu vārdotājs palīdzēs, katru lapiņu dabūs uz kājām!

BAIBA: Mīļie draugi, jūs neizprotat situācijas nopietnību, Āfrikas gripa skar vispirms tieši dzīvniekus, un jau no rītdienas, no pulksten 23.50 sākas sanitārā komandantstunda līdz 23.45 nākamajā dienā. Šajā laikā būs aizliegta jebkāda komunikācija ar mājlopiem un mājdzīvniekiem.

LIENA: Apžēlīn! Kā tad tā, nevar tak lopiņus badā mērdēt!

BAIBA: Neko darīt, likums ir bargs, bet tas ir likums.

PĒTERIS: Pie velna tādus likumus!

IVANS: Kas par komandantstundu, nav taču kara laiks!

LIENA: Ak, Dievs, ko nu iesāksim, ko darīt?

BAIBA: Nevajag uztraukties, savaldieties, domājiet gaišas domas, valkājiet gaišas drēbes, atpūtas parkā var veco ļaužu rotaļās iet... bet lopiņi tā kā tā būs jālikvidē.

PĒTERIS: Kā tā – jālikvidē, kāpēc?

BAIBA: Visi mājlopi, kas līdz Lielajiem Zvaniem nebūs vakcinēti pret Āfrikas gripu – tiks likvidēti!

LIENA: Līdz kādiem zvaniem... kur tad zvānīs? Mēs neko nezinām, mūsu mazajā avīzītē nekas nebija teikts...

BAIBA: Nezināšana neatbrīvo no atbildības. Visā republikā noteiktā laikā sāks skanēt lielie Laidara zvani, un tā tiks iezvanīts mājlopu likvidācijas sākums.

LIENA: Dievs augstais! Apkaušana... ar zvāniem. Kas te notiek? Ko tad darīt, bez lopiņiem mēs nevaram, saprotiet taču, nekādi

nevaram... nē, tad jau labāk uzreiz cilpu kaklā un miers!

IVANS: Lienīt, tā nevajag, ko tu... nu, pasēdēsim, padomāsim mazliet, nevajag tā uzreiz...

BAIBA: Agrāk vajadzēja domāt, tagad par vēlu.

IVANS: Pagaidi, mīļā, ko tu tā uzreiz – likvidēt. Toreiz, kad kolhozos dzina, jau visu atņēma un tagad atkal? Kur tad taisnība ir?

BAIBA: Ko jūs te par taisnību dziedat, vai es kāda taisnības turētāja? Ejjiet, prasiet, ņemiet to taisnību, ne figa jums nesanāks, tāpēc labāk paši to izdariet, vismaz kāds gaļas gabals būs mājā, bet citādi tukšā paliksiet un viss.

LIENA: Jūs gribat teikt... lai mēs paši tos nokaujam?

BAIBA: Bet kā tad citādi? Tā kā tā atnāks, paņems un aizvedīs, bet, ja jums nav dūšas – varu palīdzēt, es tajos laikos strādāju gaļas kombinātā pie atskaldīšanas, un, kad veči bija apdzērušies, bieži vien nācās izpalīdzēt... protams, tas nav nekāds sieviešu darbs... leļejiet man kaut ko... jāiestiprinās tomēr.

LIENA: Jāiestiprinās?

BAIBA: Un kas tad ir? Negribat sadzert ar mani? Es vēlos tikai palīdzēt. Jūs nemaz, vecīši, nezināt, kādās mokās lopiņi mirst no tās Āfrikas gripas. (pauze) Tur, kur kādreiz ganiņās zelta antilopes, tagad jau balo kauli līdz apvārsnim.

IVANS: Ko jūs paniku ceļat? Vai kāds te ir saslimis vai nomiris?

BAIBA: Un, ja kāds no jums atstieps kājas, kur meklēsiet vainīgo? Vai es nebrīdināju jūs, Latgales aitas! Ieļej vēl vienu, un es eju izpildīt savu starptautisko pienākumu jūsu pašu dzīvības labad!

PĒTERIS: Nekur jūs neiesiet, jums nav tiesību! Es savā mājā esmu saimnieks un citiem nav nekāda teikšana.

BAIBA: Mums visur ir teikšana, dod šurp savu tuteni, ātrāk!

LIENA: Nelaidiet viņu, nelaidiet! (*Ivans negaidot uzvelk Baibai aizsargmasku*)

BAIBA: (*pretojojoties*) Ko jūs darāt, dullie! Aiz restēm gribat nonākt? Debīlie auni!

LIENA: Piesieniet to trako un aizbāziet muti vienreiz!

BAIBA: Nu, to jūs nožēlosit, brālīši, es jūs visus tā izdrāzišu, ka nožēlosiet to dienu, kad pasaulē nācāt! Tūlīt atsieniet mani!

IVANS: Nomierinies un gaidi degunradžus, esot jau manīti pie Lietuvas robežas.

BAIBA: Ak tu vēl nīrgāsies, āpsi! Einuks tu būsi jau rīt uz brokastlaiku, un pats savus pautus dabūsi apēst!

LIENA: Prom viņu, prom! Tālāk no mājām, tālāk no bērniem un lopiņiem... tālāk no viesiem mums... melnais kraukli, mans draugs un brāli, es lūdzu, es tevi lūdzu, aiznes šo nedieņu prom! (*tumsa*) Prom, prom!

2. skats

BAIBA: (*avanscēna*) Nu nē, tā es to lietu neatstāšu, par tādiem gājieniem krievu laikā iesēdinātu. Nekas, tagad arī tiksīm galā. (*Baiba paņem mobilo*) Hallo... komisārs Hauzers? Jā, es tā esmu, jā, vēl dzīva... nemaz nesmeijieties, kad tevi piesien pie krēsla un vēl galvā uzmauc aizsargmasku, tad smieklī nenāk... (pauze) Jā, divi apdzērušies muži un kāda nojūgusies vecene. Neglābjami slima vieta. Par mājlopu likvidēšanu pat dzirdēt negrib. Ko darīt? Steidzami sūtiet likvidatorus, bet to kompāniju – izmeklēšanas komisijai! Nekavējoties! Tieši tā, komisār, ar televīziju nekādi joki nebūs! Tieši tā, komisār! (*Izslēdz mobilo*) Visur atkal anarhija... (pauze) Anarhist, anarhist, nedod Dievs mums miegā krist... Kur es to esmu dzirdējusi? Kas pateiks? Neviens, neviens...

(*Baiba prom. Tumsa*)

3. skats

Komisārs un Liēna

KOMISĀRS: (*Ar akordeonu. Uzsāk kādreiz populāro masu dziesmu „Urālu pīlādžītis”*) Ой, рябина кудрявая, белые цветы, ой, рябина, рябинушка, что сгруснула ты...² Skaista dziesma... „Pīlādžītis”. Jūsu pusē to droši vien arī zina? (pauze) Eh, es labprātāk ar jums patērētu kādā kafejnīcā vai restorānā, bet – jūs jau paši sevi nostādāt tādā situācijā.

LIENA: Kādā situācijā?

KOMISĀRS: Tas nepatīkamais atgadījums ar televīzijas žurnālisti... miesas bojājumi, morālais šoks... tā ir nopietna lieta, viņa grib jūs iesūdzēt tiesā.

LIENA: Par ko? Vai tāpēc, ka neļāvām viņai slaktiņu sarīkot, un mums citādi rīkoties nebija iespējams...

KOMISĀRS: Ja būtu kāds slaktiņš noticis, tad arī varētu runāt, bet tagad visi fakti pret jums... un tas ir ļoti nopietni, jūs saprotat mani?

LIENA: Saprotu, komisāra kungs.

KOMISĀRS: Pricējās, bet – sakiēt labāk „biedri komisār”. Zinu, ka tas izklausās vecmodīgi, toties – kāds apvārsnis paveras!

LIENA: Jā, biedri komisār.

KOMISĀRS: Jūs taču negribētu, lai mēs jūs izprecinām kādam sultānam, vai ne?

2. Pīlādži, pīlādži, kam tu tā noskumi?...

LIENA: Biedrs komisārs mūs atkal grib iebaidīt? Viss atkal atkārtojas...

KOMISĀRS: Ar zemniecīņiem vienmēr ir problēmas – tagad arī savus lopiņus aiz ragiem tur un nelaidīs vaļā, kamēr tas Āfrikas vīruss mūs kapā iedzīs!

LIENA: Ko jūs gribat, komisāra kungs...

KOMISĀRS: Biedri komisār!

LIENA: Piedodiet – biedri komisār...

KOMISĀRS: Mēs jums piedāvāsim tādu kā sadarbības līgumu, un – nekāda tiesas procesa nebūs...

LIENA: Nevajag man neko piedāvāt, lai tiesājas.

KOMISĀRS: Beidziet te tēlot varonīgo partizāni! Tuvējos austrumos cilvēki jau aizgājuši uz viņpasauli. Var gadīties, ka būs jāizkauj ļoti daudz, tikai – bez lieka trokšņa, pa pagastiem, paklusām, ko darīt, tāds laiks.

LIENA: Un jūs to gribat ar mūsu rokām izdarīt, lai pašiem nav jāsmērējas.

KOMISĀRS: Izbeidziet! Jūs neizprotat situāciju.

LIENA: Kādreiz tie nokautie lopiņi atnāks sapnī un skatīsies acīs, ko tad jūs teiksiet, biedri komisār? Vai dzirdat, kad ar jums runā?

KOMISĀRS: Nē, nedzirdu un negribu dzirdēt! Pazūdiēt! (*Liena prom*) Velna būšana, ir gan suņa darbs!

(*Negaidot parādās Vladimirs, ļoti harizmātiska persona*)

VLADIMIRS: Atkal viņi nezina, ko darīt! Solis uz priekšu – divi atpakaļ, un ne no vietas!

KOMISĀRS: Ei, ei! Kā jūs te iekļūvat, kas jūs esat?

VLADIMIRS: Kas es esmu? Ahā! Nu tad atļaujiet vaicāt, cienītais kungs, kāda atzīme jums bija vēsturē?

KOMISĀRS: Lieciet vēsturi mierā! Kur jūsu caurlaide!

VLADIMIRS: Kāda caurlaide? Man vēstures durvis vienmēr būs atvērtas, un īpašs uzaiicinājums nav jāgaida. Vai sapratāt, ko es teicu?

KOMISĀRS: Sapratu gan, bet kā tad tā... (*pauze*) Kas jūs esat... nē, tas nevar būt, tas nav iespējams... reinkarnācija? Neticami...

VLADIMIRS: Nelauziet galvu par to, tā ir bīstama tēma, ātri var slimnīcā nokļūt... (*pauze*) Bet kā jūs domājat, ka tikai Kristus var augšāmcelties... bet revolūcijas bērni – nekad?

KOMISĀRS: Fantastiski... bet kā tad tur, tas biedrs Mauzolejā?

VLADIMIRS: Tā ir pagātne, bet politiskā situācija pie Baltijas jūras atkal ir nobriedusi, un tas ir arhisvarīgs fakts...

KOMISĀRS: Piedodiet, bet mēs esam Eiropas Savienībā!

VLADIMIRS: Ha! Meža cūkas pēc pusē jūs esat ar visām savienībām! Sociālā agonija no Balkāniem līdz Pirenejiem! Homoseksuāļu manifestācijas un narkomānu patvaļa – tā ir garīgā krīze visā Eiropā!

KOMISĀRS: Pa kuru laiku jūs tikāt pie tādas informācijas?

VLADIMIRS: Drošāk, drošāk, sakiet vien – Vladimir Iljič, tā būs neitrālāk, vai ne?

KOMISĀRS: Jā, tā būs ne... ne-it-rā-lāk...

VLADIMIRS: Ļoti labi, un pa zilbītei mācīsimies visu no jauna, eirokomisār...

KOMISĀRS: Eirokomisārs Hauzers (*pauze*)

VLADIMIRS: Varbūt Kaspars Hauzers³ nebija kāds no jūsējiem?

KOMISĀRS: Nē... Nedomāju vis...

VLADIMIRS: Visus eirohauzerus nāksies pār-
audzināt, un jūs būsit mūsu jaunās pedagoģijas pionieris.

KOMISĀRS: Lūdzu, nevajag mani pāraudzināt, es centīšos.

VLADIMIRS: Esat jau pārcenties! Būdam eirokomisārs un Vēja biznesa regulators, jūs vēl uzņematies lauksaimniecības pārvaldnieka lomu!

KOMISĀRS: Bet ko darīt, Vladimir Iljič, mēs esam krīzes apstākļos, tie Āfrikas degunradži ir jau pie Lietuvas robežām... nu, tas tā – tēlaini izsakoties.

VLADIMIRS: Bet izsakoties skaidri un gaiši – jūs vajadzētu nodot tribunālam par panikas celšanu!

KOMISĀRS: Bet Āfrikas gripa vispirms izplatās starp dzīvniekiem...

VLADIMIRS: Primitīvi spriežat, komisār Hauzer! Tieši tādā bīstamā situācijā jāpieņem likteņa izaicinājums un tas jāpārvērš par labu ieroci! Un tāpēc degunradža attēls var kļūt par vitalitātes simbolu visplašākajām tautas masām!

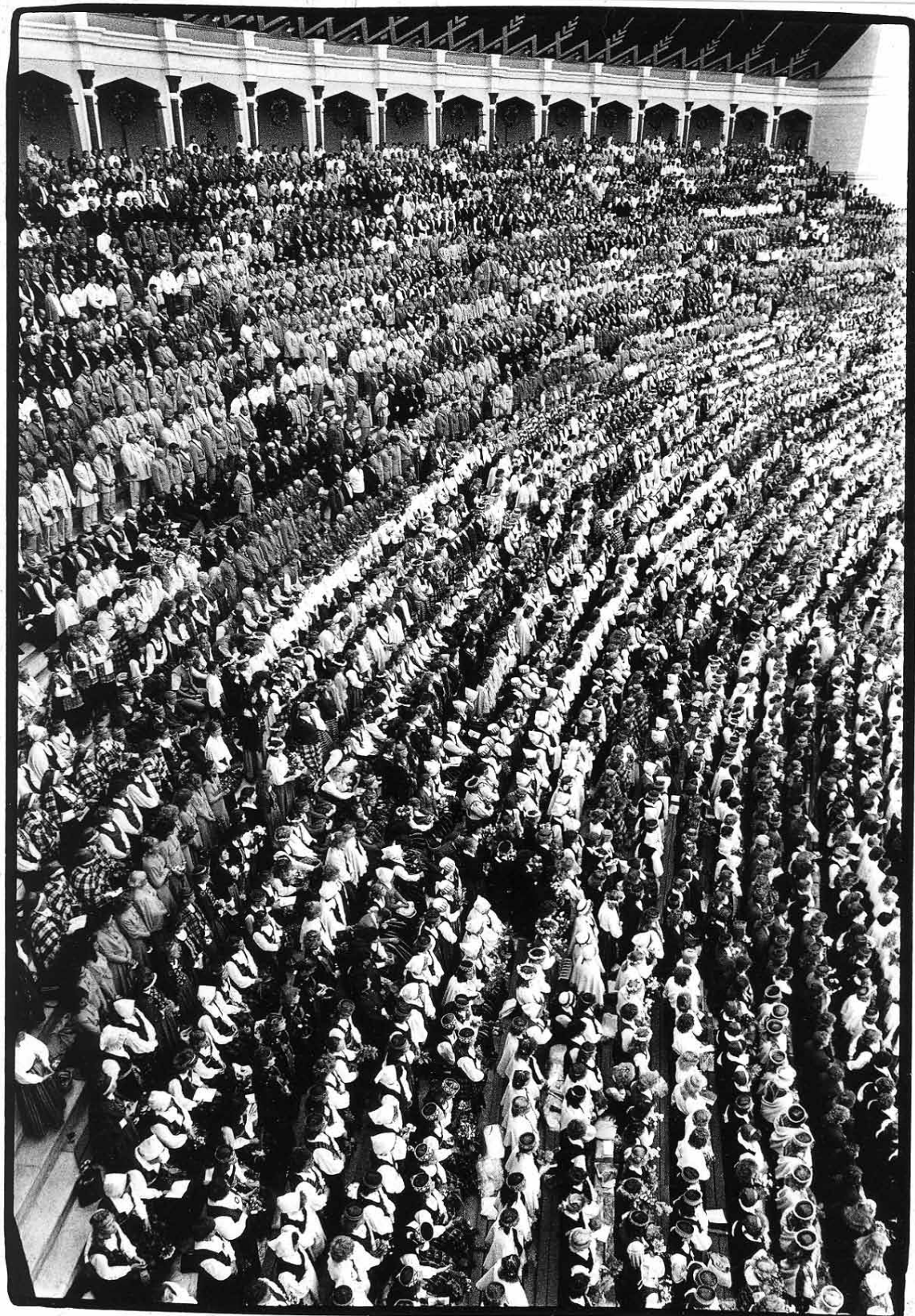
KOMISĀRS: Tas neies cauri, to nesapratīs, pie mums nav pieraduši pie tik straujiem pārvērsieniem! Nevar tā uzreiz – kā ar nazi... Cilvēka psihe nav arbūzs...

3. Kaspars Hauzers (1812-1833) savu bērniību un jauniešu pavadījis, ieslodzīts pagrabā, tumsā un klusumā. 1828.26.V parādās kāds civilizācijas neskarts svešinieks, kurš sevi dēvē par Kasparu Hauzeru un izraisa lielu apkārtējo interesi. 1833. gadā viņu atrod noslepkavotu. Par vienu no slepkavības iemesliem tiek minēta iespējamā radniecība ar karaļnamu. Hauzera dzīve nodarbinājusi cilvēku prātus līdz pat mūsdienām, kā arī izraisa literāru darbu plūdus – biogrāfiskus un kriminālromānus, dzejoļus, lugas, arī zinātniskus sacerējumus, filmas un pat horeogrāfijas.

Laima Bikše. *Meteorologists darbā*
2007. Eļļa uz audekla, jaukta tehnika. 110 x 130 cm

Par mākslinieci skat. Lindas Treijas rakstu 54. lpp.

Uldis Briedis. *Dziesmotā revolūcija*. XX Vispārējos latviešu dziesmu svētkos, Rīgā (1990.VII)
Par fotomeistaru skat. sadaļu FOTO 59. lpp.

VLADIMIRS: Izbeidziet demagoģiju vienreiz!
Jūs pats ar to nazi gribat likvidēt zemniecību vienas Bērtuļa nakts laikā!

KOMISĀRS: Ko es varu darīt... no mums prasa tur „augšā”, mēs esam modernās verdzības upuri...

VLADIMIRS: Ļoti ietilpīgs apzīmējums, (pauze) Ejjiet un atvediet atpakaļ to sievieti, kuru te pratinājāt!

KOMISĀRS: Mēs tikai tā aprunājāmie.

VLADIMIRS: Es arī vēl gribu aprunāties, ejiet! (Komisārs prom) Skat kādi komisāri pa kūtīm staigā! Bet tā var dabūt mēslu dakšas mugurā! Tomēr savādi... Tauta sprēgā, sprēgā, bet pa istam aizdegties nespēj... Visi neapmierināti, visur kaut kas rūgst, un tad pēkšņi atkal sāk dziedāt: „Liku bēdu zem akmeņa...” Kur te loģika? Bēdai tas akmens ir jāpaceļ un jātriec pret varas mūriem, citādi, piedodiet, bēdas ar to jūsu bēdu vien būs... (Ienāk Komisārs un Liēna)

VLADIMIRS: Piedodiet, piedodiet, tas viss ir pārpratums, neuztraucieties, Liēna Janovna, ja nekļūdos?

LIENA: Jā, Jāņa meita.

VLADIMIRS: Piedodiet, ka viss tā sanāca... Komisār Hauzer, atnesiet mums tēju ar citronu! (Komisārs prom) Sēdieties, lūdzu, un nebaidieties, neesmu jau nekāds antikrists, manis dēļ neviens nav jāienīst...

LIENA: Es nesaprotu... kas jāienīst, kāpēc?

VLADIMIRS: Tas nu tā, atcerējos Lūkas evaņģēlija 14. nodaļas 26. pantu, kurā teikts: „Ja kāds nāk pie manis un neienīst savu tēvu un māti, sievu un bērnus, brāļus un māsas un pat savu paša dzīvību, tas nevar būt mans mācekļis.” Tā, lūk, mazliet pārdomām, tā sakot. (pauze) Jā, sen neesmu ticis ar cilvēkiem, ļoti sen, bet darba tauta tā pati... kā daba... kā bērzi un pļavas, kā pavasara ūdeņi nemierīgie. (Komisārs ienes tēju)

VLADIMIRS: Lūdzu, iesildīsimies mazliet.

LIENA: Paldies!

VLADIMIRS: Varat iet, balodīt, kad vajadzēs – pasauksim (Komisārs prom. Pauze) Jūs droši vien mani neatceraties?

LIENA: Jūs esat ļoti līdzīgs... baidos teikt...

VLADIMIRS: Sakiet droši, nebaidieties, kaut arī es pašam velnam līdzīgs būtu – nebaidieties, bet priecājieties, jo arī nelabais grib priecāties kā bērns!

LIENA: Piedodiet, kaut kāds vājums uznāca...

VLADIMIRS: Nekas, iedzēsim tēju ar piešprīti, un viss būs labi. Man kaut kas ir aizķēries, vēl no cara laikiem, „Sibirskij Medvedj”, ticiet man, tā ir manta! Bez cara Krievija iztiks, bet bez tādiem „lāčiem” –nekad! Uz veselību, dārgā Liēna Janovna!

LIENA: Es nemaz vēl attapties nevaru... Visu laiku jūs skatījām tikai filmās un pieminekļos, un te pēkšņi – kā dzivs...Saki nu vēl, ka brīnumu nav!

VLADIMIRS: Tas nav brīnums, Ļenočka, tā ir revolucionārā predestinācija jeb iepriekšējā nolemtība! Es arī dzīvoju laikam līdzī! Jums – Atmoda un man arī!

LIENA: Palīdziet, lūdzu, mums, ko lai darām, visur tie komisāri lien iekšā, pašiem vairs nekādas teikšanas nav... tagad pat visus lopiņus apkaut liek, kaut kāda Āfrikas gripa nākot vai velns zina kas! Bet ko lai zemnieki dara, ja nekā vairs nebūs, tad jau likvidējiet mūs arī pie reizes!

VLADIMIRS: Nebaidieties, neviens jūs neaiztiks, es zinu, kā ar viņiem tikt galā, un mēs rīkosimies! No Sibīrijas lāča visiem ir bail!

LIENA: Tad nu es iešu, Vladimir Iljič, jūs sakāt, ka neviens mūs neaiztiks?

VLADIMIRS: Esiet mierīga, nebēdājiet, galvu augšā!

LIENA: Uz redzēšanos, Vladimir Iljič! (Liēna prom)

(Vladimirs pamana akordeonu)

VLADIMIRS: Skat, cik mēs muzikāli... jā, bet es taču arī kādreiz spēlēju... Ha! Uz nedarbiem velk prāts! (Sāk dziedāt)

„Обязательно, обязательно, обязательно женюсь, / Обязательно, обязательно жену возьму на вкус, / Чтобы была она семипудовая и пихте л а как паровоз, / Обязательно, обязательно, чтоб рыжий цвет волос...”⁴

Pietiek! Strādāt vajag, strādāt! Vispasaules revolūcija – tie nav jaunības sapņi, zemes-trīce nobriest lēnām, tie ir objektīvi procesi zemes iekšienē, un tāpat tas ir ar visām tautām, un pašreiz pandēmija var būt mūsu sabiedrotā... (Ienāk Komisārs)

KOMISĀRS: Piedodiet, Vladimir Iljič, bet mums ir „če-pē”...

VLADIMIRS: Kas par „čepē”? Ko jūs te māzojaties! Valodu esat aizmirsis!

KOMISĀRS: Piedodiet, tas tāds izteiciens... saīsinājums no „чрезвычайное происшествие”⁵...

VLADIMIRS: Un kas par lietu?

KOMISĀRS: Kā sniegs uz galvas... žurnāliste Bruto.

VLADIMIRS: Bruto? Kā to atkal saprast?

KOMISĀRS: Uzvārds viņai tāds.

4. Noteikti, noteikti, noteikti apprecēšos, Noteikti ņemšu sievu ar gaumi; Kaut viņa svērtu septiņus pudus, Kaut arī svilpotu kā lokmoīve, Noteikti, noteikti, lai tā būtu rudmate.

5. „čepē” – ārkārtējs gadījums

VLADIMIRS: Un ko viņa grib? Kas aiz ādas?

KOMISĀRS: Domāju – tā pati „degunradžu gripa”...

VLADIMIRS: Bet kāpēc pie manis? Priekš kam jūs te esat?

KOMISĀRS: Vladimir Iljič, es slikti gulēju, izpalīdziet, tas bābietis mani piebeigs...

VLADIMIRS: Un kas viņa tāda ir? Varbūt meņševīce?

KOMISĀRS: Nē, drīzāk jau anarhiste, var „uzsprāgt” jebkurā brīdī.

VLADIMIRS: Es ceru, ka vismaz šaut viņa prot labāk nekā Kaplanes kundze⁶.

KOMISĀRS: Ko jūs, biedri, es jau pārbaudīju, ieroču nav... tikai... es nezinaju, ko teikt par jūsu atnākšanu. Ko darīt?

VLADIMIRS: Kas te notiek? Vai man ilgi nāksies gaidīt, kamēr jūs kaut ko izdomāsit? Vediet šurp to anarhisti! Biedrs no Mauzoleja ir noilgojies pēc dāmu sabiedrības, ejiet!

KOMISĀRS: Klausos! (*Komisārs prom. Tumsa*)
Avanscēnā komisārs un Baiba

KOMISĀRS: Iedod kādu cigareti! Ko tu skaties?

BAIBA: Tu taču nesmēķē.

KOMISĀRS: Kā redzi – smēķēju. Kas par to?

BAIBA: Paklau, kas tad noticis?

KOMISĀRS: Nekas nav noticis, nekas... (*pauze*) Biedrs no Mauzoleja grib tevi redzēt.

BAIBA: Kāds gods. Vai tiešām tas pats? Uzbudinoši...

KOMISĀRS: Nezinu gan, nezinu... kaut kāds sātana joks.

BAIBA: Nomierinies lūdzu, kas notika?

KOMISĀRS: Droši vien no psihenes izbēdzis... nē, tas nav tik vienkārši... man tāda sajūta, ka viņš cauri sienām redz – no viņa nevar „atmesties”, visi dūži viņa rokās...

BAIBA: Labi, paskatīsim, kas tas par dūzi.

KOMISĀRS: Pagaidi, nesteidzies, palēnām. Man liekas, tas tips ir uzsācis kādu traku spēli... Un pagaidām mums ir jāpiespēlē, es nezinu, kāpēc tā, bet tā vajag, lai miers visā guberņā...

BAIBA: Kā tu teici, guberņā?

KOMISĀRS: Pārteicos. Ko tu skaties?

BAIBA: Pārteicies... savādi.

KOMISĀRS: Ej vien, ej, tam kungam neklājas gaidīt, bet esi gatava uz visu.

BAIBA: Uz visu? Kā tu to domā? Es tāpat vien kuram katram nedodu...

KOMISĀRS: Nemuldi, ej taču!

BAIBA: Lai notiek. (*Komisārs prom. Tumsa*)

VLADIMIRS: Lūdzu, lūdzu, nebaidieties. Vai jūs kaut kas mulsina?

BAIBA: Mazliet... tās saules brilles...

VLADIMIRS: Nepiestāv?

BAIBA: Es nezinu... nevaru iedomāties... piedodiet...

VLADIMIRS: Zārkā gulot, es parasti tās noņemu... Pajokoju...

BAIBA: Lūdzu, varbūt arī tagad tās varētu noņemt?

VLADIMIRS: Lūdzu. Vai tā ir labāk?

BAIBA: Jā, paldies, daudz labāk... (*pauze*) Es gribēju intervēt komisāru, bet viņš izvairījās.

VLADIMIRS: Bet jums pašai arī nevajag izvairīties... (*pauze*)

...Tev rociņas bija nosalušas...

...bet tā taču nedrīkst, es teicu... sveika, Nastjenka... neatceries vairs?

BAIBA: Es neesmu Nastjenka, ko jūs...

VLADIMIRS: Jā, it kā cits laiks, un mēs vairs neko neatceramies, bet es visu atceros... toreiz Kazaņā... mūsu slepenās sapulces, un tad traktierī pie Privalova... priecājāties, ka tik veikli apmūļkojām ohranku⁷ un pēc tam dzērām visdārgāko deserta vīnu „Alikante”, kas toreiz maksāja sešus rubļus ar kapeikām, neatceries?

BAIBA: Jūs to visu esat nosapņojis.

VLADIMIRS: Nē, Nastjenka, tādas lietas nevar nosapņot... Vai gribat vēl kaut ko uzzināt?

BAIBA: Labprāt.

VLADIMIRS: Tad mēs noķērām važoni un – aidā... cauri putenim...

BAIBA: Uz kurieni?

VLADIMIRS: Pie manis, kur tad vēl... visi jau bija devušies pie miera, un vecais konsjeržs bija iesnaudies...

BAIBA: Jūs gribat teikt, ka es pie jums paliku pa nakti?

VLADIMIRS: Ne jau jūs, Nastjenka... Kāpēc tā satraucāties? Revolucionārā romantika, tas bija tik skaisti...

BAIBA: Nē, tā noteikti nebiju es, kādas muļķības... Krievijā, Kazaņā vēl, kaut kāds absurds!

VLADIMIRS: Žēl, ka jūs man neticat...

BAIBA: Interesanti, ko vēl jūs zināt...

VLADIMIRS: Zinu, ka jūs bijāt un esat neparasta sieviete – Anastasija Belocerkovska, Nastjenka...

BAIBA: Nē, nē, tas numurs neies cauri... tad jau iznāk, ka esam bijuši miļākie.

VLADIMIRS: Vai jūs to nožēlojat?

6. Dora Kaplane sašāva Ļeņinu 1918. gadā.

7. *Ohranka* jeb *ohrana* (*Otdelenije po ohraneniiju obščestvennoj bezopasnosti i porjadka*) – cariskās Krievijas slepenpolīcija

BAIBA: Ko es te varu nožēlot vai nenožēlot, ja tas ir kaut kāds murgs!

VLADIMIRS: Un tā dzimumzīmīte, kā tāda zvaigznīte uz jūsu krūtīm, tas arī ir murgs?

BAIBA: Izbeidziet! Tūlīt pat izbeidziet, pietiek, lūdzu, nevajag turpināt, lūdzu, nevajag... Un nevienam ne vārda, citādi mani izsmies pa visām avīzēm, saprotiet, jūs taču zināt, ko nozīmē dzeltenā prese?

VLADIMIRS: Neuztraucieties, esmu mēms kā Mauzolejs..., bet es ceru, ka mēs paliekam sabiedrotie.

BAIBA: Protams, sabiedrotie.

VLADIMIRS: Jūsu rokās ir liela vara...

BAIBA: Mums arī ir saimnieki.

VLADIMIRS: Un tomēr – jūs varat ietekmēt sabiedrisko domu, to veidot un sagatavot augsni lielām pārmaiņām.

BAIBA: Es nezinu, tas nav tik vienkārši...

VLADIMIRS: Nebaidieties! Ķersimies vēršim pie rāgiem! Tūlīt pat izmēģināsim! Galvenais – iemest akmeni tajā pīļu dīķī! Aiziet! Piecas sekundes atskaites laiks! Pieci, četri, trīs, divi, viens!

BAIBA: Labvakar! Studijā kopā ar jums Baiba Bruto. Kā ziņo aģentūra „Rio Negro”, degunradžu gripas uzliesmojums ir saistīts ar vispārējo ekonomisko un politisko krīzi daudzās Eiropas valstīs. Kā zināms, degunradži ir superjūtīgi negatīvās enerģijas uztvērēji un pārnēsātāji. Profesors Fridmans izvirza drosmīgu hipotēzi, ka tieši Eiropas sociālo problēmu radītā negatīvā enerģija transformēta veidā ir skārusi dzīvnieku pasauli arī Āzijā un Āfrikā...

VLADIMIRS: Stop! Bet dodiet impulsu konkrētai rīcībai...

BAIBA: Es sapratu, bet uzreiz jau neiznāk...

VLADIMIRS: Neuztraucieties, būs labi!

BAIBA: Nu, teiksim tā: „Tūkstošiem demonstrantu, tērpušies pretgripas aizsargmaskās, prasa valdības atkāpšanos!”

VLADIMIRS: Tieši tā! Cilvēks pēc savas dabas ir dumpinieks. Es jau astonepadsmitajā gadā teicu: – Laupi salaupto! – Un tas iedarbojās! Masā ir dzīvnieciskais spēks, tādēļ lieciet dumpinieku karogā degunradzi, kas ir spēka un enerģijas simbols, un tas iedarbosies!

BAIBA: Un tālāk, ko darīt? Vai domājat, ka bezdarbnieks kaut kādā maskā nav vairs tas pats bezdarbnieks? Cik ilgi tā mītiņosim?

VLADIMIRS: Lielā franču revolūcija ilgi brieda nenobriedušu juristu galvās, bet pēc tam...

BAIBA: Pēc tam tās pašas galvas ripoja.

VLADIMIRS: Nu un tad, ka ripoja! Kādreiz galvām ir jāripo, bet „Marseljēzu” tur dzied joprojām!

BAIBA: Mēs arī esam dziedātāju tauta, bet...

VLADIMIRS: Nekādu „bet”! Kur ir jūsu „Marseljēza”? Nav jums tādas! Niekojaties ar popkultūras blēņām, bet īstas revolūcionāras dziesmas jums nav! Bet tai ir jārodas no tā, kas sāp... Lai tā dziesma sāk griezties cietumos, kolonijās, visu nabaga ļaužu dvēselēs, tādai dziesmai ir jārodas tautas sirdī kā kurtuvē, bet jums tikai jāpiemet ogles, sapratāt?

BAIBA: Sapratu. (*Tālumā skan „Marseljēza”*)

BALSS MIKROFONĀ: Vladimir Iljič, pie jums delegācija.

VLADIMIRS: Kāda delegācija? Es nevienu negaidu.

BALSS MIKROFONĀ: Viņi saka – mēs tie pingvīni esam, bet tomēr ar sālsmaizi nākam... Ko darīt?

VLADIMIRS: Vai sālsmaizi pārbaudījāt?

BALSS: Pārbaudījām, viss kārtībā.

VLADIMIRS: Labi, lai ienāk (*pauze*) Ejiet, mums visiem jāstrādā, jūs tagad esat „Ceturtais varas” komisāre! (*Baiba prom*) (*Ienāk Liēna, Pēteris un Ivans. Liēna ar sālsmaizi, svinīgi*)

LIENA: Dārgais Vladimir Iljič! Mēs, vienkāršie lauku ļaudis nākam pie jums, lai pateiktos par to, ka jūs izglābāt mūs, lauciniekus, ka pasargājāt mūsu ganāmpulkus no vardarbīgas izkaušanas, un mūs pašus arī izglābāt... Paldies jums par to, un tādēļ, lūdzu, pieņemiet šo sālsmaizi visu mūsu pateicības vārdā.

IVANS: Ar augšāmcelšanos, Vladimir Iljič!

VLADIMIRS: Eh, brālīši baltie, vai tad es ar Jēzu Kristu varu konkurēt? Nu, ko jūs... Es tikai pagrīdē biju aizgājis, ilgi vēroju, domāju – kas nu būs, bet, aizsnaudos mazliet... nu, bet pa to laiku te tādas lietas sastrādājuši, ka es pat nosarku nezin no kā, kaut gan pats esmu liels grēcinieks.

LIENA: Ko jūs, Vladimir Iljič! Svētu darbu izdarījat, paglābāt mūsu mīļos no iznīcības, tagad neviens komisārs vairs nerādās!

VLADIMIRS: Un nerādīsies arī! Lai komisārs sēž savā vēja ligzdā un domā, kā taupīt enerģiju!

PĒTERIS: Paldies jums, Vladimir Iljič, mēs to neaizmirsīsim!

VLADIMIRS: Bet kā tad ar Āfrikas gripu? Vairs nebaidāties?

IVANS: Bet ko tāds degunradzis mums var padarīt? Mēs ar vienu samogonbomba⁸ gaisā uzspersim desmit degunradžus! Lūdzu, Vladimir Iljič... mūsu tosts par augšāmcelšanos!

8. *samogonbomba* – pašbrūvētās kandžas balons

VLADIMIRS: Lai iet! Par visas tautas augšāmcelšanos, par mūsu kopīgo likteņupi, kas tālu, tālu, pie Volgas jau sākas!

IVANS: Zelta vārdi! Tur ir tas sākums!

LIENA: Lūdzu, kādu sēnīti, kādu baraviciņu, pati gatavoju, pati pagrabā nokāpu un, kā teikt, arī augšāmcēlos...

PĒTERIS: Nebaidieties, mušmires jau nedosim...

VLADIMIRS: Tencinu, tencinu, mušmires nedosiet, sakiet, baraviciņas tomēr, tas labi, bet es ne no velna nebaidos, bailes ir tiešām lipīga lieta, mēs visi esam vainīgi pie tā, ka tagad tas viss nabaga dzīvniekus skar.

LIENA: Ko mēs atkal esam pastrādājuši! Atkal nelabas lietas...

VLADIMIRS: Nelabas gan, bet ar sevi ir jācinās! Atceros – reiz sapnī man pats Rasputins parādījās...

IVANS: Va vella! Un ko tad šis?

VLADIMIRS: Šis saka – nāc man līdzi, Vladimir Iljič, zelta zivtiņas pabarosim – zem ledus, laipni lūdzam...

LIENA: Ārprāts! Un ko jūs?

VLADIMIRS: Es viņam mierīgi saku tā: – Tu, Grigorij, neko neesi mācījies, labāk palasi Marksu un laidies dziļāk... Un tad viņš pazuda.

IVANS: Ticiet vai neticiet, bet es arī traku sapni redzēju. Jā, jā, to pašu Āfrikas zvēru, goda vārds! Tāds milzenis – un ar lozungu kaklā!

VLADIMIRS: Aha! Ar lozungu, saki? Un kas tur bija rakstīts?

IVANS: Tur bija rakstīts, skaidri atceros: – Pienāks arī mūsu laiks! –

VLADIMIRS: Tas nozīmē, ka šis laiks jau ir klāt!

PĒTERIS: Tagad tikai ar traktoriem uz Rīgu prom!

IVANS: Un ar smagajām mašīnām nobloķēt visus ceļus!

LIENA: Atlaist Saeimu, atlaist Saeimu!

IVANS: Mēs prasām tautas vēlētu gubernatoru!

(Tālumā skan Marseljēza)

4.skats

Televīzijas ekrānā Baiba Bruto

BAIBA: Nemieri visā valstī. Kā jau ziņojām, valsts politiskā un ekonomiskā krīze, kā arī Starptautiskās Antigripas Savienības bezspēcība iedzīvotāju aizsardzībā pret Āfrikas gripu ir izraisījusi plašus nemierus visā republikā. Par galveno cēloni pandēmijas izplatībai profesors Fridmans min cilvēku psihisko nestabilitāti lielās krīzes laikā, kā arī izvirza hipotēzi par planetāri negatīvās

enerģijas laukiem, kas negatīvi var ietekmēt arī dzīvnieku pasauli. Tuvākajā laikā visiem iedzīvotājiem tiks veikta obligātā pretgripas vakcinācija, ja vien pietiks naudas. *(pauze)* Šajā sakarībā es atļaušos piebilst, ka mani neuztrauc tas, vai Eiropa mani sapratīs, mani uztrauc tas – vai spēšu paskatīties acīs mūsu gadsimta tragiskākajam simbolam – Āzijas vai Āfrikas degunradzim, kas cilvēku asinskāres un mulķības dēļ jau ir uz iznīcības robežas. Un tagad pieslēdzamies mītiņam Zaļajā laukumā pie Mārupītes, ko organizē dabas draugu biedrība ar devīzi: „Piedod, degunradzi!” Hallo, Krist, vai tu mūs dzirdi?

KRISTS: Jā, Baiba, es tevi dzirdu.

BAIBA: Kas pašreiz notiek Zaļajā laukumā?

KRISTS: Atmosfēra ir visai sakarsēta un grūti prognozēt, kas notiks tālāk. Jaunieši, tērpušies degunradžu maskās, izpilda kādu dīvainu rituāldeju, kliegdami: – Piedod, brāli, piedod mums, visiem ir viens debesjums! –

BAIBA: Kāds mērķis tai rituāldejai, ko viņi ar to grib teikt?

KRISTS: To gan es nezinu, ko viņi ar to grib teikt, tā izskatās kā tāda šamaniska deja, un tā patiešām var aizraut.

BAIBA: Iespējams, ka tādā veidā viņi grib atbrīvoties no masu informācijas radītā bailu kompleksa, kas saistīts ar Āfrikas gripu?

KRISTS: Tieši tā, var just, ka viņi ar šīs rituāldejas palīdzību grib atbrīvoties no kaut kā tāda, kas visu laiku bijis kā slogs.

BAIBA: Vai tu pats negribētu viņiem pievienoties? Saki godīgi, tev taču arī bija mazliet bail no tās gripas?

KRISTS: Bija gan tā jocīgi, bet tagad ne... Jā, es labprāt viņiem pievienotos, bet es jūtu, ka viņiem nepatīk tas, ka mēs filmējam... O, velns!

BAIBA: Kas notika, Krist?

KRISTS: Es atvainojos mūsu skatītājiem, šķiet, ka man ar kaut ko meta... Jā, tā ir „Lāčplēša” alus pudele... piedodiet, tā nebija antireklāma.

BAIBA: Krist, ja kļūst bīstami – pārtrauciet!

KRISTIS: Viss kārtībā, mēs turpinām. Kā liekas, viņi ir pārāk iekarsuši. Tas bars kļūst aizvien lielāks, izskatās, ka tas pieaug pats no sevis...

BAIBA: Krist, vai ar tevi viss kārtībā?

KRISTIS: Jā, viss kārtībā, neuztraucies.

BAIBA: Ko dara kārtības sargi?

KRISTIS: Nekādu kārtības sargu te nav, un arī nevajag, mēs paši esam jaunās kārtības sargi.

BAIBA: Krist, ko tu runā...

KRISTIS: Es zinu, ko runāju, klausieties visi! Mēs esam jauns sociālais fenomens, jauna paaudze, un mums ir jāizpērk sava vaina mātes Dabas priekšā! Beidzot jāatbrīvojas no bailēm, kuras paši esam radījuši, akli vergojot civilizācijai. Eiropa ir slima, tā sen vairs nav Mocarta un Hendeļa Eiropa, tā ir narkomānu, homoseksuāļu un popkultūras Eiropa... Es atsakos piedalīties valdības sankcionētos noziegumos pret dabu. Apkārtējā vide ir tā sagandēta, ka parādās delfini-pašnāvnieki, bet bailes mums atkal liedz atzīt savu vainu pret māti Dabu un tās neaizsargātajiem bērniem, un tāpēc es pārtraucu raidījumu, pārtraucu darbību televīzijā un aicinu boikotēt visu televīzijas staciju darbību, nepiedaloties no rīkotajās pārraidēs un raidījumos... (*Tumsa*)

5.skats

BAIBA: Mēs atvainojamies skatītājiem par šo neveiklo starpgadījumu un ceram uz izpratni un turpmāku sadarbību. Studijā bija Baiba Bruto... (*Pauze*) ...Viņš ir traks, galīgi traks... Kāds boikots, ko tu panāksi... Krist, ko tu dari, atjēdzies! (*parādās Vladimirs*)

VLADIMIRS: Beidzot viens cilvēks ir pārvarējis bailes! Lūk, tādi viri ir vajadzīgi! Tieši tagad tādi ir vajadzīgi!

BAIBA: Nemeklējiet varoņus televīzijā. Nomest kārtis uz galda un aiziet – to es arī varu izdarīt!

BALSS MIKROFONĀ: Uzmaniību! Lūdzu uzmaniību! „Zaļā laukuma” dalībnieku masa virzās uz Saeimas pusi, ko darīt?

VLADIMIRS: Ieņem parlamentu! Izolēt valdību un visas tās „simts gudrās galvas”... eh! Vārdu sakot – nepieciešamības gadījumā mītiņa dalībniekiem var kādu deputātu upurēt! Es tūlīt došos uz turieni! Kur mans mobilais?

BAIBA: Kā lai es to zinu!

VLADIMIRS: Vajadzēja zināt! – Hallo, komisār Hauzer, kur jūs esat? Jaunajā televīzijā „Homo Novus”? Skat, cik operatīvi strādājat... Tūlīt „iesiet gaisā”? Labi, paskatīsim,

(*pauze*) Ātri gan, velns tāds! Nu, nu... (*ekrānā nā Komisārs Hauzers*)

KOMISĀRS: Cienījamie Latvijas iedzīvotāji! Neatkarīgā televīzija „Homo Novus” jūs sveic šajā vēsturiskajā dienā! Mēs esam pie Saeimas nama, kuru ir ieņēmuši demonstranti. Tautas pacietības mērs ir pilns, un mēs droši varam teikt – jā, tā ir visas tautas revolūcija! Visur plīvo sarkanzaļie karogi ar lepnu degunradzi centrā. Tūkstošiem cilvēku ar karogiem un lozungiem. Lūk, daži no tiem: „Visu varu dabas bērniem!”, „Valsts apzadzējus – uz Jauno Bastiliju!” Par „Jauno Bastiliju” sauc nupat atvērtu stingrā režīma cietumu, kurā, domājams, apmeklētāju netrūks... Ā! Nupat pa logu izmeta kādu deputātu, par brīnumu, viņš vēl ir dzīvs! Protams, mest vai nemest – tas ir gaumes jautājums, un nekādu vardarbību es te nesaskatu... Bet parunāsim arī ar jaunatni. Čau, zēni! Sakiet, kāpēc jūs piedalāties demonstrācijā? Lūdzu, stādiešies priekšā mūsu skatītājiem.

ZIČKA: Čau! Es esmu Zigmārs, koroče⁹ – Zička no Slokas, un tas ir mans čoms, arī no Jūrmalas.

SPIČKA: Jā, jā, mēs esam tie krutie džeki no Slokas, mūs arī „Degpunktā” rādīja! Redzējāt, kā tas ments novēlās! Super, vai ne?

ZIČKA: Mēs arī – par revolūciju! Vai šaubāties?

KOMISĀRS: Nemas nešaubos, malači!

ZIČKA: Nu vot!

SPIČKA: Mēs arī taisnību prasām! Manu fāteri no darba atlaida tāpēc, ka viņš neklusēja, bet blieza purnā tiem šakāļiem!

ZIČKA: Kad mēs tiksīm pie varas, mēs viņus tā izdrāzīsim, ka visu mūžu atcerēsies, to es jums saku, es – Zička no Slokas!

SPIČKA: Mums „degunradziem”, te nav pretinieku! „Vecā Bābele, tu esi kritusi!” Čau! Mēs vēl atmirdzēsim! (*Abi prom*)

KOMISĀRS: Kā redzējāt, jaunatne nestāv malā, tā ir ieņēmusi aktīvu politisku nostāju un tai ir sakāms savs vārds. Jūs dzirdējāt jauno jūrmalnieku viedokli, turpinām pārraidi...

VLADIMIRS: Izslēdz tos ķēmus, ātrāk! Velns parāvis! Komisāri jau televīzijā! Man pašam tur vajadzēja būt! Bet nav vēl teikts, kuros kapos zvanīs...

BAIBA: Tikai nesakiet, ka jums vēl „Aurora” vajadzīga, saudzējiet veselību.

VLADIMIRS: Es varu pārpeldēt Volgu... man patīk peldēt kraulā pret straumi, man ir vajadzīga cīņa, bet dažkārt atkal

9. *koroče* – īsāk (izsakoties)

gribas aizmigt kā sunim... es zinu, tas tikai tāds mirkļa vājums.

BAIBA: Kāpēc vājums... kāpēc jūs gribat būt kaut kāds pārcilvēks?

VLADIMIRS: Nē, tas nav tā... es faktiski esmu bēglis, mēģinu aizbēgt no pazemojošās laika izjūtas, kas tevi kā traks vilciens rauj nebūtībā, un tu nevari apturēt to vilcienu, tu esi viens pats tumšā vagona stūrī un nav vairs nekā – ne laika, ne kaut kādas realitātes izjūtas, es nezinu, kāds laiks ir pagājis, kas pasaulē notiek, es tikai jūtu – pamazām atgriežas vējš, esmu kaut kur pie Volgas, ir nakts, es guļu vecā laivā un tā laiva mani kaut kur nes... (*pauze*)

BAIBA: Romantiski. Un kas pēc tam?

VLADIMIRS: Pēc tam atkal tie paši mēsli, tie paši Auceja staļļi... Un darba jau nekad netrūks.

BAIBA: Bet kāpēc jūs negribat atgriezties Maskavā?

VLADIMIRS: Tur viss ir ļoti dārgs, bet galvenais – tas komunistu teātris, tas nav izturams...

BAIBA: Ak, kādas problēmas! Vai domājat, kā mūsu politiskais teātris slīkšķs? Mēs visi tajā piedalāmies – kā masu skatu dalībnieki.

VLADIMIRS: Tāda masveida bļautišānās vai ālēšanās kakim pie astes! Vai jums ir bijis kāds ģenerālstreiks? Tāds – no kā zeme dreb? Ne velna! Tauta ir izslāpusi pēc pozitīviem satricinājumiem. Izsludiniet amnestiju visām cietumniecēm, un nākamie cietumnieki jūs uz rokām nesās!

BAIBA: Un kādi vēl glābšanas riņķi jums ir?

VLADIMIRS: Nemaz nesmeijieties, kriminālistos arī ir aplēpts revolucionārais potenciāls, bet to jāprot prasmīgi izmantot. Un vajag noteikti atjaunot bezbērnu nodokli un aizliegt abortus, izņēmums varētu būt īpaši nelabvēlīgiem subjektiem.

BAIBA: Tiešām, vēl varētu uzlikt nodokli par nevainības zaudēšanu?

VLADIMIRS: Un kāpēc gan ne? Vai tad deflorācijas problēma nepastāv? Piedodiet, bet kā saka: celka – ņe tarelka¹⁰!

BAIBA: Fui, Vladimir Iljič! Ko tad darīt? Uzlikt visām meitenēm nevainības jostas līdz astoņpadsmit gadu vecumam?

VLADIMIRS: Tātad jūs atbalstāt izlaidību? Pērienu jums vajag, un tūlīt pat! Tūlīt pat arī nopēršu!

BAIBA: Kā tad, tā jau es jaušos!

VLADIMIRS: Nu, to mēs vēl redzēsīm!

BAIBA: Ko tad, ko tad mēs redzēsīm?

VLADIMIRS: Tūkstots un vienu nakti tu mana gūstekne būsi!

BAIBA: Tas gan būtu par daudz! Bet kā tiks pie tādas gūsteknes?

VLADIMIRS: Zida cilpā es to ķeršu, it nekur tā neizbēgs!

BAIBA: Tas ir vecmodīgi, nekas nesanāks!
(*Baiba bēguļo un veikli izvairās, tomēr Vladimiram izdodas notvert*)

VLADIMIRS: Ā, nu putniņš rokā gan!

BAIBA: Trakais, taču ne uz galda!

VLADIMIRS: Kāpēc ne, kas galdam vainas?

BAIBA: Bet kāds var ienākt...

VLADIMIRS: Neviens neienāks, es te esmu kungs un pavēlnieks.

BAIBA: Lūdzu... vismaz gaismu nodzēs, vēsture skatās...

VLADIMIRS: Lai skatās, lai mātās! Es esmu Tigris, tu esi Eifrata, Mēs vienotā Divupē saplūdsim!

(*Tumsa un vēsturisks sex, skan „Internacionāle”*)

6. skats

Ļuba tirgo saulespuķu sēklas

ĻUBA: Sēkliņas, lūdzu, grauzdētas saulespuķu sēkliņas, kādas vien vēlaties, nopērciet, lūdzu, garšīgas sēkliņas, lūdzu... uzlabo atmiņu, uzlabo redzi, sēkliņas, lūdzu, ļoti lēti, ļoti, lūdzu...

(*parādās Komisārs*)

KOMISĀRS: Sveika, Ļuba, Ļubočka, nu, kā iet tirdzniecība?

ĻUBA: Nekā neieta, neko nepērka, ko lai dara, nezina.

KOMISĀRS: Nu, nu, neraudi, te būs kāds laitiņš, ieber mazliet man kabatā.

ĻUBA: Oi, priekšniek, paldies, bet...

KOMISĀRS: Nevajag, sūkumi, ņem taču. (*pauze*) Nu, un kā citādi, ko tauta runā?

ĻUBA: Vai, paldies... tauta visu ko runā, muld arī bez jēgas.

KOMISĀRS: Interesanti. Un ko tad tā muld?

ĻUBA: Traks var palikt... Runā, ka Ļeņins parādījies... (*pauze*) Augšāmcēlies...

KOMISĀRS: Ko tu neteiksi... augšāmcēlies... Gandrīz vai kā Kristus...

ĻUBA: Es jau arī saku – muldēšana vien ir, bet vai kādam muti aizbāzīsi?

KOMISĀRS: Tā vis nesaki, to viegli var izdarīt.

ĻUBA: Es jau neko, ko tad es...

KOMISĀRS: Bet kā tu domā, kāpēc tā notiek... Ko tiem cilvēkiem vajag?

ĻUBA: Es nezinu... kaut kam ticēt gribas...

KOMISĀRS: Un tas spoks būs tas, kam jūs ticēsīt? Kur tad paliek Dievs, kur baznīca?

10. Nevainība nav šķīvis!

ĻUBA: Dievs augstu, ķezars tālu, bet baznīcā vienmēr esmu salusi, tur ir tik nospiedoši... vainīgs vai nevainīgs, vienalga – uz ceļiem...

KOMISĀRS: Bet ticīgo netrūkst.

ĻUBA: Es arī ticu..., bet ne baznīcai.

KOMISĀRS: Redz kā... interesanti...

ĻUBA: Pagaidiet... vai tas vīrs tur... uz tā soliņa...

KOMISĀRS: Kur tad? Kas?

ĻUBA: Tas taču ir viņš, vai ne?

KOMISĀRS: Tur neviena nav.

ĻUBA: Kā – nav? Nupat vēl bija – nevarēja taču izgaist kā spoks, būs vienkārši aizgājis tagad.

KOMISĀRS: Tev tikai izlikās – kur tad palika? Redzi, iela ir tukša... Ja būtu tur bijis kāds, mēs to redzētu aizejam, saproti?

ĻUBA: Tad jau man laikam sākt rādīties... var jau būt – no rīta tikai kafija... varbūt mazliet galva sareiba... tā iet ar tām saulespuķēm..., bet vienalga... es redzēju...

KOMISĀRS: Es tagad iešu, ja? Būs jau labi... (*Komisārs prom*)

ĻUBA: Kas ar mani notiek? Nesaprotu... Ko darīt? Tāds tukšums, tāds tukšums... un ar sēkliņām to neaizbērt... jā, mani mīļie zvirbulīši, balodīši... lai vismaz jums kaut kas tiek... sēkliņas, grauzdētas sēkliņas, mīļie... salaižaties, salaižaties pie mūsu Svētā vakarēdiena galda... uz tā nekā cita nav, kā tikai sēkliņas no lielās Saules puķes... es arī tāds pat zvirbulēns vien esmu, es arī gribētu aizlidot tālu, tālu un neatgriezties vairs nekad, nekad. (*tumsa*)

7. skats

VLADIMIRS: Aizveriet durvis! Visas durvis un logus! Ātrāk, vai mani nedzird neviens?! Velns, kas par viesuli uzradies! Domājat, mani tā aizpūst var? Nē, baltie velni, nekas jums nesanāks! Rimsties, tu nelabais!

(*Vējam pierimstot parādās Solovejs-Razboņniks*¹¹)

SOLOVEJS: Ē-eh! Ē-eh!

Noput tikai velna milti,

Un tad gāžas visi tilti!

Как мне жить, как мне быть,

Хуанхэ как переплыть?!¹²

VLADIMIRS: Solovejs! Vai tiešām tu? Kur biji pazudis, laupītāj vecais? Tik tiešām – pats

Solovejs Razboņniks, kā bilde! Nu, sveiks, varoni, sveiks!

SOLOVEJS: Jā, ilgi neesam tikušies... es skatos, tev laikam Maskavā miegs nenāk.

VLADIMIRS: Man nekur nenāk miegs, un tagad nemaz nedrīkst gulšņāt, bet tu neesi mainījies, Solovej Budimirovič, acis kā kaķim spīd, kā rādās, laupījumu esi saadis?

SOLOVEJS: Grēks tā runāt, Vladimir Iljič, pats kādreiz teici: – Laupi salaupīto!

VLADIMIRS: Toreiz vajadzēja tā runāt, lai kaut kā iekustinātu to stulbo pūli, bet mani sen jau ir pārtrumpojuši, nu jau runā par valsts nozagšanu!

SOLOVEJS: Ak tu pūcīte nelaimīgā! Nu kā tas iespējams vispār – valsti nozagt... dzelzceļa sliedes var aizstiept, to es saprotu, tiltu arī var nozagt, bet valsti... Kā tad es Franciju varētu nozagt?

VLADIMIRS: Te nav Francija, brālīt, te viss ir iespējams.

SOLOVEJS: Tad gan paveras darba lauks...

VLADIMIRS: Revolucionārs darba lauks!

Ikvienu sociālo problēmu vajag katīt no zināma attāluma – kā mākslas darbu!

Piemēram – bezdarbs tuvplānā izskatās nepievilcīgi, bet no attāluma – kā glezna!

Un tā ir jāskatās uz visām lietām. Pārāk iesūnojuši esat! Pirātiskās dzirksteles trūkst!

Neviens neticēja revolūcijas uzvarai, mani radnieki teica: – Vladimir Iljič, ...bet tā taču ir avantūra! – Nu un tad, ka avantūra?

Toties – vispasaules mēroga avantūra! Un tad jau tas ir mākslas darbs, un tāpēc es ierosīnu drošības dienestu pārdēvēt par

Mikelandželo vārdā nosauktiem Drošības orgāniem!

SOLOVEJS: Nesteidzies, Vladimir Iljič, man liekas, ka es to Andželo Tambovas pusē esmu manījis.

VLADIMIRS: Nē, ko tu, Tambovas pusē viņš nekad nav bijis, no citiem laikiem nāk, no drosmīgās itāļu tautas. Vārdu sakot – mūsējais! Ēhei, visi pirāti, dumpinieki, kur jūs esat? Strādnieki, tagad bezdarbnieki, a-ū!

ĻUBA: Aū, aū! Pagaidiet, es jūs dzirdu, neaizejiet, pagaidiet, lūdzu, es jau skrienu, skrienu, es tūlīt, pagaidiet, lūdzu... (*parādās Ļuba*) Nu, lūk, esmu klāt...

VLADIMIRS: Mēs jūs gaidījām, jau ļoti sen gaidījām.

ĻUBA: Es skrēju, es steidzos.

VLADIMIRS: Jā... (*pauze*) Man tagad kā pilātam ir jāizsaucas: – Ecce Homo! – Lūk, jūsu Savienība! Bezdarbs un nabadzība, korupcija un pagrimums! Anglijā britu lauva jau nātres ēd!

SOLOVEJS: Vispārējs sabrukums.

11. Lakstīgala Razbainieks (jeb laupītājs, bandīts), tēls no krievu tautas eposa *Ilja Muromietis*, ko Rainis pārvērtis lugā.

12. *Kā man dzīvot, kā man būt, Huanhē kā pārpeldēt?*

(Huanhē ir upe Ķīnā, kas bieži pārplūst.)

VLADIMIRS: Ko teiksi, Solovej Budimirovič, ņemsim to meiču savā pusē?

SOLOVEJS: Man viņa patīk, gandrīz kā bajāriene.

ĻUBA: Es visu ko varu strādāt... vienalga... malku skaldīt arī varu... vienalga, kā teiksiet...

VLADIMIRS: Malku skaldīt nevajadzēs, bet vai Mikelandželo pazīstat?

ĻUBA: Piedodiet, nepazīstu... vai, atcerējos! Tāds slavens mākslinieks bija, tēlnieks...

VLADIMIRS: Jā, tēlnieks. Un kāds vēl! Tāpēc es ierosīnu Lielo Stūra māju pārdēvēt par Mikelandželo Drošības komiteju. Tādā veidā mēs starptautiskā mērogā spēsim humanizēt mūsu vecā kantora vēsturi, lai cilvēki tās bailes ātrāk aizmirstu, un jaunas bailes lai nerastos... un tad jau nekāda Āfrikas gripa mūs neuzveiks!

ĻUBA: Es centīšos, priekšnieka kungs, biedri priekšniek, varu strādāt no rīta līdz vakaram.

VLADIMIRS: Bet kā ar dziesmu? Dziedāt varat?

ĻUBA: Jā, varu dziedāt...

VLADIMIRS: Aha! „Liku bēdu zem akmeņa, pāri gāju dziedādam” Tas man patīk. Nu labi, tomēr jūsu vokālās dotības pārbaudīs maestro Solovej Razboņņiks, visaugstākās raudzes lakstīgala!

ĻUBA: Esmu gatava pārbaudei.

VLADIMIRS: Apkopējām darbs ar dziesmu ir jāsāk un ar dziesmu jābeidz!

ĻUBA: Es strādāšu dziedot.

VLADIMIRS: Zini, katordznieki arī kādreiz, lai nesajuktu prātā, sāka dziedāt nakts laikā, tā klusiņām, klusiņām...

ĻUBA: Šūplā dziesmu circeņītim, vai ne?

VLADIMIRS: Jā, circeņītim, varbūt arī tā... (pauze) bet tu nebaidies, dziedī... tā klusiņām, klusiņām... circeņītim dziedī...ja?

(Negaidot parādās Komisārs ar pavadoņiem)

KOMISĀRS: Vladimir Iljič! Simts gadu neesam tikušies... Tāds kā jaunāks esat kļuvis... nu jā, jūrmala, jūrmala... Es tā dzirdēju, ka mūsu slaveno iestādi gribot pārdēvēt?

VLADIMIRS: Tiesa gan, bet tā nebūs izkārtnes maiņa.

KOMISĀRS: Kas tad? Konkrētāk!

VLADIMIRS: Ja valsts drošība nav meistarstīkis, tad tās vispār nav. Drošības sistēmai ir jābūt kā tēlnieka meistardarbam...

KOMISĀRS: Tik ekstravagantiem eksperimentiem nav jēgas, neviens tos nepieņems, un mēs kļūsim par izsmiekla objektu visai tautai!

VLADIMIRS: Bet kas ir tauta? Tas pats degunradžu bars vien ir.

KOMISĀRS: Lūk, kā... Vai gribat iepazīties ar tiem degunradžiem tuvāk? Mēs varam jums sagādāt to prieku...

VLADIMIRS: Tie degunradži vienmēr būs manā pusē, jums nekādi neizdosies tos sakūdit pret mani, jūs neizprotiet viņu ierašas, viņu instinktus, es mīlu dzīvniekus, bet jūs esat funkcionārs – un tikai.

KOMISĀRS: Vai Solovej Razboņņiks arī tāpat domā?

SOLOVEJS: Es tūlīt sāksu nāvīgi svilpt, un jūs visi būsit gar zemi!

ĻUBA: Nevajag, Solovej, lūdzu, nevajag!

KOMISĀRS: Prātīga meitene, bet kāpēc saulespuķu sēkļiņas tirgo? Kāpēc? Vai viņa arī ir no degunradžiem? Nevar būt, es tam netīcu... Ļubočka, pasaki Vladimira kungam, ka tu neesi degunradzis.

ĻUBA: Es... es neesmu... piedodiet, kāpēc jūs tā...

KOMISĀRS: Dzirdējāt Vladimira kungs? Bet varbūt man ar redzi kaut kas nav kārtībā? Jā, mākslinieciskais skatījums klibo, jāmācās, jāmācās... tiešām, kā būtu, ja uz bezdarbu paskatītos no attāluma, kā uz mākslas darbu... (pauze) Ļubočka, nostājies, lūdzu, tur...

ĻUBA: Vai tur?

KOMISĀRS: Mazliet pa kreisi, jā, tā būs ļoti labi. Varētu teikt: – Ak, mosties, Renuār, un iemūžini to! – Bet pamodās Vladimir Iljičs un... kūku! Ko darīt?

ZIČKA: Es gan zinu, ko darīt...

SPIČKA: Saldumiņš, ledenīte...

SOLOVEJS: Tūlīt tu dabūsi ledenīti!

KOMISĀRS: Rimsties, Solovej, mēs tagad apgūstam pareizo skatījumu uz sociālajām problēmām. Tagad šīs jaukā bēdīgas veidolā mēs varam redzēt visu bezdarba dramatismu, bet tai pat laikā to varam baudīt kā mākslas darbu.

SPIČKA: Varētu nobaudīt gan!

ZIČKA: A to jakže!¹³ Kā tad citādi?

ĻUBA: Ko jūs, smeļaties, vai?

KOMISĀRS: Nezinām gan – smieties vai raudāt. Ko teiksiet, Vladimira kungs?

VLADIMIRS: Nav īstais laiks ūdeni duļķot.

KOMISĀRS: Tas jau ir tā saduļķots, ka zivis ar rokām var ķert.

ĻUBA: Es iešu...

SOLOVEJS: Tu baidies? No šiem te? Jāsmejas!

KOMISĀRS: Nesmej vis, Razboņņik, arī tev būrītis atradīsies. Aizvāciet to spoku!

ĻUBA: Solovej! Ko jūs darāt, ko jūs darāt?!

KOMISĀRS: Kas jādara, tas jādara, neklaigā! Laikam vajadzēs aprunāties, Vladimira

13. *A to jakže!* (poliski) – Un kā tad citādi!

kungs. Nāciet, mašina gaida, pavizināsimies mazliet. Baidāties?

VLADIMIRS: Jums no manis vairāk bail, tāpēc jau mašina gaida.

KOMISĀRS: Nefilozofējiet, iesim. (*abi prom*)

ĻUBA: Bet es? Kā tad es, kas būs ar mani... Solīja, ka būs darbs, un atkal nekā, atkal tas pats... nopērciet sēkliņas, lūdzu, grauzdētas, labas, garšīgas... nevajag, ja? Skaidrs, ka nevajag, ko ar tām iesākt, paēdis nebūsi, ņemiet par velti... par baltu velti, par zaļu velti, vienalga, kā jums tīk... ejiet, lūdzu, nestāviet šeit, es neesmu skatlogā izlikta, un bezdarbs nav mākslas darbs, arī aiz stikla – ne... atstājiet mani, lūdzu, ko jūs blenžat uz vecu lupatu lelli, tā nevienam nav vajadzīga... kādi mākoņi nāk, mākoņi... varbūt saules aptumsums būs un mūs visus ar sēkliņām apbērs, un tad nāks cilvēki-saulespuķes, un visi būs laimīgi, laimīgi... (*pamazām satumst*)

8. skats

Komisārs un Baiba, abi ārstu virsvalkos

KOMISĀRS: Man tā lieta nemaz nepatīk... No kurienes viņš vispār te uzradās? Kāpēc neviens neko nezina, neviens neko nejautā? Visi kā apmāti krīt kaut kāda avantūrista tīklā! Kā to izskaidrot!

BAIBA: Jā, ļoti neparasts gadījums. Dokumentu nav, protams, ka nepieskaitāms, bet tajā pat laikā... visai loģiskas lokālās konstrukcijas... tomēr interesants materiāls, kaut kas pievelk... Kāpēc? Ko darīt?

KOMISĀRS: Ārstēsim, ko tad citu. (*mobilā zvans*) Hallo... Jā, Veselības centrs... Vladimira kungs... ir gan, ko jūs vēlējāties? Ko nozīmē – savi rēķini? Jūs draudat? Nē...? Ko nozīmē – taisnīgu tiesu... tie ir draudi..., bet, ja jūs tik drosmīga esat, tad vismaz nosauciet savu vārdu vai organizāciju... Kas? Šarlote de Kordē? Nē, neesmu gan dzirdējis... Ak tā... slikti zinu vēsturi – un jūs sevi uzskatāt par vēsturisku personu... Franču revolūcija... esmu gan dzirdējis, bet

vai nu visus tos varoņus atcerēsies – bet atbrauciet vien, aprunāsimies, priedāšos iepazīties... Nē, pie Vladimira kunga gan jūs netiksiet, jā, nodot sveicienus varam – no patriotes Šarlotes de Kordē... Noteikti izdarīsim... (*pauze*) Ak, Dievs, pilna pasaule ar trakajiem.

BAIBA: Tomēr uzmanīties vajag, ko var zināt, kas tādai dāmai prātā... nekādas apsardzes jau te nav.

KOMISĀRS: Iesim apskatīt mūsu apsargājamo. *Psihiatriskās slimnīcas istaba. Vladimirs guļ lenāk Komisārs un Baiba.*

KOMISĀRS: Celties, celties! Gala stacija „Kazanskij vokzal”¹⁴. Atbraucām!

VLADIMIRS: Kas par lietu? Kāda stacija... neko nesaprotu... kur es esmu...

KOMISĀRS: Slazdā esat, Vladimira kungs...

VLADIMIRS: Es neesmu Vladimirs...

BAIBA: Kas tad jūs esat? Neatceraties?

VLADIMIRS: Es... nezinu... (*pauze*) Vai lietus jau beidzies? Tas lielais lietus...

BAIBA: Jā, beidzies... traki salijām, ja?

VLADIMIRS: Jūs arī izglābāties..., bet kur es atrodos?

BAIBA: Veselības centrā jūs atrodaties. Mēs palīdzam cilvēkiem atgūt atmiņu.

VLADIMIRS: Atgūt? Vai dvēseles atmiņu var pazaudēt? Pazust var vienīgi tā sīknaudiņa, kas kaut kur mētājas mūsu saprāta sekļajās kabatās.

BAIBA: Vai varat pateikt, kas ir Šarlote de Kordē?

VLADIMIRS: Varu gan pateikt. Franču revolūcijas laikā tā teroriste nogalināja Maratu, vienu no uzticamākajiem revolūcijas dēliem.

KOMISĀRS: Viņa interesējas par jums... (*pauze*)

VLADIMIRS: Ahā! Pielabināties grib. Nekas neiznāks! Nodevēja!

KOMISĀRS: Jūs visu laiku vajā kaut kāda revolucionārā apsēstība.

VLADIMIRS: Labāk revolucionārā apsēstība, nekā tas mantrausības vājprāts, kas noved valsti līdz sabrukumam! Un man ir pamatotas tiesības izteikt šo viedokli, redzot, kas notiek pie Baltijas jūras!

KOMISĀRS: Un kas tad notiek pie Baltijas jūras? Tauta dzied un tauta dejo! Vedam danči šovakar! Nelūdzu uz pērienu, lūdzu uz deju. (*Komisārs paklanās Baibai, abi dejo*) Visi dejo, visi dejo „Aleksandra augstumos”! (*Dejā negaidot iesaistās Liēna, Pēteris, Ivans un Ļuba, pēc tam visi prom*)

KOMISĀRS: Redzējāt? Ko vēl jūs vēlaties?

14. Kazanjas stacija, kas pazīstama ar raibo klaidoņu publiku

VLADIMIRS: Iespaidīgi, jā... trūkst tikai „Vergu koris“... Domājat kādam acis aizmālēt? Blēņas!

KOMISĀRS: Interesanti, ko tad Vladimira kungs iesaka darīt?

VLADIMIRS: Ko darīt? To var tikai pātaga pateikt! Lūk, tā! Un šitā! Un vēlreiz tā! (*izdara asas kustības, imitējot pātagas cirtienus*)

KOMISĀRS: Liec nost pātagu! Tie nav nekādi joki!

VLADIMIRS: Es arī nejokoju! Pa vietām! („pātagas“ cirtiens)

BAIBA: Beidziet, tā nevajag...

VLADIMIRS: Vajag! Skriešus marš! Ātrāk, ātrāk! Nevarat paskriet, par smagu esat? Sviukt!

KOMISĀRS: Palīgā... sanitāri!

VLADIMIRS: Klusu! Es jūs izdresēšu!

KOMISĀRS: Nevajag! Es esmu Veselības centra orators!

VLADIMIRS: Paklusē, orator!

BAIBA: Ko jūs darāt, nedrīkst tautu ar pātagu dzīt!

VLADIMIRS: Tauta ir galīgi izlaidusies, tai tikai pātaga vajadzīga!

BAIBA: Es saprotu – kādreiz ir vajadzīga, bet pašreiz, kad darba tauta jau tā ir nodzīta un bezspēcīga – vai tiešām jūs domājat, ka šo krīzi var tikai ar pātagu pārvarēt?

VLADIMIRS: Pagaidiet, mazliet jāatvelk elpa, ar jums te var galīgi nobeigties... Atnesiet, lūdzu, nu kaut vai ūdeni... (*Baiba prom*) Simpātiska meitene, varbūt no mauzoleja? Pajokoju, nebaidieties.

KOMISĀRS: Lūdzu, lieciet nost to pātagu...

VLADIMIRS: Jūs paši ilgojāties pēc tās... tagad tas ir piepildījies, līdz ar to atļaujiet šo dienu pasludināt par Gaidītās pātagas dienu. (*Ienāk Baiba*) Paldies, vai zināt, kas šodien par dienu?

BAIBA: Ceturtdiena.

VLADIMIRS: Nē, šodien ir jūsu Gaidītās pātagas diena!

BAIBA: Nekad tādu dienu neesmu gaidījusi.

VLADIMIRS: Visi ir gaidījuši, vergu dvēseles (*pauze*) Es ļāvu, lai notiek tas, kam bija jānotiek, es zināju, ka mani te atvedīs... čekistiņi, jāsmejas... es gribēju sociālajām lietām pievērst īpašu uzmanību, un izmantoju sarkastisku provokāciju, bet jūs to uztvērāt tik primitīvi.

KOMISĀRS: Mēs kļūdījāmies.

VLADIMIRS: Nepiedodami kļūdījāties.

KOMISĀRS: Ko darīt? Valsts ir uz bankrota robežas, kur ņemt naudu?

VLADIMIRS: No miljonāriem un prostitutām. Valsts glābšanas labad ieviesiet īpašo miljonāru nodokli.

KOMISĀRS: Jūs jokojat?

VLADIMIRS: Nebūt ne. Vajag ar viņiem tā sirsnīgāk aprunāties. Un, protams, jāievieš valstiski obligātās prostitūcijas nodoklis, tie arī ir miljoni.

KOMISĀRS: Es tūlīt ziņošu labklājības ministram, tā tiešām ir lieliska ideja. Citādi – pašas dzīvo kā nieres pa taukiem, bet valstij nekā! Te tiešām pātaga vajadzīga!

VLADIMIRS: Pašam arī – ar pātagu derētu, profilaksei, tā sakot. Visa tā jūsu sīkpilsoniskā iedomība arī ir slimība.

BAIBA: Mums ir patriotiskas meitenes, viņas ar prieku piedalīsies valsts glābšanas darbos.

KOMISĀRS: Jā, radīsim jaunas darba vietas, un ārkārtas situācijā arī baznīcai būs jāpiekāpjas, lai nu mazliet atpūšas no tām lūgšanām. Visā pilsētā – sarkanos lukturišus, un trakie ārzemju tūristi gāzīsies šurp kā cunami!

VLADIMIRS: Pietiek! Muldēt visi jūs protat.

KOMISĀRS: Atļaujiet vismaz apsolīt to, ka jūs pats kontrolēsiet situāciju... tikai bez pātagas, lūdzu. Kopīgiem spēkiem izveidosim jaunu Valsts Intīmās palīdzības ministriju, un ministra portfelis būs jūsu.

VLADIMIRS: Ko?! Man, vecam revolūcijas vilkam, jūs piedāvājat kaut kādu portfeli? Es jūs glābju no pazušanas tikai veco strēlnieku piemiņas dēļ, bet jūs mani uzpirkt gribat? Pātagu pēkšņi aizmirsāt? (*Vladimirs trīs reizes iesvilpjas, parādās Solovejs Razboņņiks*)

SOLOVEJS: Esmu klāt, mans draugs un pavēlniek!

VLADIMIRS: Aizvāc tos tur! Lai kaut kur atvēsinās!

BAIBA: Vladimira kungs, tā nedrīkst, es jau portfeli nepiedāvāju!

VLADIMIRS: Nerunā preti, buržuika!

BAIBA: Es tev neesmu nekāda buržuika, saprati?!

SOLOVEJS: Nu, nu, neskandini zvaniņus, aizpūtīšu kā miltu maisu! Uh! (*Visi prom*)

VLADIMIRS: Ko viņi iedomājas! Portfeli man piedāvāt! Un tas notiek Baltijā, kur bija tāda pamatīga augsne! Un kas tagad? Kāda morāla degradācija, kauns! (*pauze*) No jūsu korumpētajām ādām vajadzētu portfelus taisīt! Impotentie aligatori! (*Atgriežas Solovejs*)

SOLOVEJS: Kārtībā! Visi putniņi būrītī!

VLADIMIRS: Ā... tas labi, būrītī cita dziesma...

SOLOVEJS: Bet kā tev liekas, pavēlniek, vai ūdeni arī šiem atstāt?

VLADIMIRS: Ūdeni? Nu, labi, bet tikai tā – ko knābīšus apslapināt... (*pauze*) Pārāk

žēlsirdīgs esi palicis, vai tik nav tevi ar austerēm iebarojuši... Zini, Solovej Budimirovič, es tā skatos uz Zvirbulu kalniem un domāju... nu kā tas tā – visā Baltijā krīze, tauta grimst nabadzībā, bet ielas meitas dzīvo zaļi! Tas nav taisnīgi! Un es nolēmu: no visām paduzām tā naudiņa jāiekrata valsts kasē! Lai strādā valsts labā, lai viņas drāž dienu un nakti! Katrā apdzīvotā vietā, kur iedzīvotāju skaits pārsniedz vienu tūkstoti, tur jāatver jaunas „Sarkanā luktura” darba vietas! Un tāpēc, Solovej Razboiņik, tev ir kaujas uzdevums – kontrolēt un vēlreiz kontrolēt! Izkratīt līdz pēdējai kapeikai! Ja sadomās blēdīties, tad nopērt tā, ka gulēt uz muguras nevarēs, bet strādāt vajadzēs! Nu, laidies, Solovej! Tikai nesāker kādu slimību!

SOLOVEJS: Vladimir Iljič! Pirmā vietā, pirmā vietā valsts un tauta, nu, bet austeres, bet austeres pēc tam! (*Solovejs prom*)

VLADIMIRS: Malacis Solovejs..., kaut gan laupītājs, bet kas par balsi, kā dzied! Tautai tādi patīk, un tas ir labi... īstais brīdis vēsturiskām pārmaiņām...

BALSS MIKROFONĀ: Vladimir Iljič! Izvietotās personas no sestā izolatora lūdz tās uzklausīt.

VLADIMIRS: Lūdz uzklausīt? (*pauze*) Tautas delegāti? Vai nāk ar svētbildēm vai sālsmaizi? Iedomājieties tikai – uzklausīt... Ja būs labs steps vējš, tad varam arī uzklausīt... (*Vladimirs trīs reizes iesvilpjas, parādās Solovejs*)

SOLOVEJS: Esmu klāt, mans draugs un pavēlnieki!

VLADIMIRS: Solovej Budimirovič, vai pašreiz ir labs steps vējš?

SOLOVEJS: Ļoti labs vējiņš, mūsējais.

VLADIMIRS: Nu tad uzklausīsim tos biedrus. (*Ienāk Baiba un Komisārs*)

BAIBA: Piedodiet, lūdzu, mēs negribējām jūs aizvainot, protams, tas par to ministru portfeli... kaut kā banāli sanāca, piedodiet, lūdzu...

VLADIMIRS: Paldies, pietiek, varat neturpināt, jūs nebūsiat oriģināli... (*pauze*) es jūs pieņemu tikai tāpēc, ka šodien ir labs steps vējš, Solovejs Budimirovičs to var apliecināt.

SOLOVEJS: Kas tiesa, tas tiesa...

VLADIMIRS: Ko jūs tā skatāties... ē, piedodiet, piemirsu jūsu vārdu.

BAIBA: Tas nav svarīgi, ja vēlaties...

VLADIMIRS: Paklusē labāk, nevajag... (*pauze*) Tu teici, ka šeit slimniekiem palīdzot atgūt atmiņu? Meli un atkal meli... te atmiņa tiek nozāļota un iznīcināta... Ko teiktu Maķedonijas Aleksandrs par šiem „Aleksandra augstumiem”? Varbūt tikai pasmaidītu, jo viņš daudz ko spēja paredzēt... (*pauze*) bet kas būtu cilvēka dzīve, ja

atmiņas par iepriekšējo nesavienotu tagadni ar pagātņi? Nekas. Bet tas nevienam neinteresē. Jums ir vajadzīga nauda, nauda, nauda...

KOMISĀRS: Diemžēl esam parādos līdz ausīm.

VLADIMIRS: Tad nocērtiet tās – un miers!

Starp citu, kūpinātas lāčausis cienīja pats Muromietis, un es domāju, ka tikai Muromietis jūs var glābt.

BAIBA: Bet vai tāds milzis gribēs mūs uzklausīt?

VLADIMIRS: Nezinu, nezinu... mēģināts nav zaudēts.

KOMISĀRS: Bet ko darīt, lai, tā sakot, mēs varētu uzsākt sarunas?

VLADIMIRS: Pagaidām paklusējiet un svētā klusumā rakstiet lūgumrakstu visas Muromijas zemes valdniekam, lūdziet viņa žēlastību un aizstāvību, bet visas bailes un muļķīgo spītību satiniet vienā lūgumrakstā un godbijīgi nolieciet to pie lielā valdnieka kājām, tad atkal saulīte atspīdēs jūsu sētās, un Muromieša gaišie smieklī visus ūdeņus savīļņos... rakstiet.

BAIBA: Tagad un šeit?

VLADIMIRS: Tieši tā – tagad un šeit, jums nav vairs daudz laika, dāmas un kungļi... (*tumsa*)

Iela. Ļuba tirgo sēkliņas.

ĻUBA: Sēkliņas, grauzdētas sēkliņas... lūdzu, ļoti labas sēkliņas, uzlabo atmiņu, uzlabo redzi... jūs neredzat mani un neredzēsiet, es zinu, jūs ietu garām simts gadu, re, kādi mākoņi nāk, laikam būs lietus... modīsies septiņi gulētāji, līs septiņas dienas un naktis, varbūt daudz ilgāk, lietus aizskalos visas bailes, nekas cits nav vajadzīgs vairs, nāks lietus, bezgalīgs lietus, lai aizplūst viss, kam ir jāaizplūst, un tad atkal es redzēšu tevi, māmiņ, es redzēšu tevi tajā pat logā, uz rokas tev maza meitene būs... (*pauze*) Cik jocīgi redzēt sevi atkal tik mazu, jūs, manas mīļās un neaizsniedzamās, es ceru, ka jūs mani neredzat tagad, jo man ir kauns par šo dzīvi... Neskatieties, lūdzu, ļaujiet man aiziet lietū, pārvērsties miglā un izgaist kā miglai, ļaujiet man aiziet – un viss.

Lugas beigas

LDS jaunais zīmols
Skat. 62. lpp.

Eva Eglāja-Kristsone

OKUPĒTĀS LATVIJAS UN LATVIEŠU TRIMDAS SASKARSME UN TĀS DINAMIKA – VII DAĻA

Sākums JG254:15; 255:28; 256:18; 257:29; 258:12;
259:21; 260:20; 261:16.

Par filoloģijas doktori Evu Eglāju-Kristsoni skat. JG254:15

ATTIEKSME PRET LATVIEŠU PADOMJU LITERATŪRU TRIMDĀ

Vēsturiskā un sociālā perspektīva ļauj paraudzīties uz „kultūras sakariem” izvērtējošāk, pilnīgāk un analītiskāk, ja tiek ņemts vērā politiskais un sociālais konteksts. Šis konteksts svarīgs, arī ieskicējot tendences, spilgtākos paraugus abu pušu literatūru receprijā, t.i., Padomju Latvijas literatūras receprijā trimdā un trimdas literatūras receprijas nosacītībā Latvijā. Tā kā šajā nodaļā ir aplūkotas spilgtākās un zīmīgākās tendences abu pušu literatūru receprijā, tad nodaļai ir apkopojošs raksturs, analizēti vien atsevišķi raksti un apceres.

* * *

Par rakstniecību Latvijā viedokli izteikuši daudzi trimdas literatūras un kultūras pārstāvji (būtiskas atziņas rakstos pauž Jānis Rudzītis, Valters Nollendorfs, Rolfs Ekmanis, Gunars Andrejs Irbe, Valda Dreimane, Astrīde Ivaska, Gunars Saliņš u.c.). Līdzās publiskajai tribīnei, par ko uzlūkojami žurnāli *Jaunā Gaita*, *Tilts*, laikraksti *LaRAs Lapa*, *Latvija* u.c., nozīmīgas atziņas lasāmas arī trimdas literātu sarakstē (Velta Toma, Valentīns Pelēcis, Guntis Zariņš, Ervīns Grīns u.c.)

Savās apcerēs, kritikās un vēstulēs, aplūkojot literatūru Latvijā, trimdas vērtētāji izvirza vairākas tēzes. Piemēram: rakstnieka darbs Latvijā nav vērtējams atrauti no politiskās situācijas. Tā viens no kompetentākajiem Padomju Latvijas literatūras situācijas pārzinātājiem, literatūrzinātnieks Rolfs Ekmanis savā apcerē „Tas 1970. gads. lezīmes latviešu literārajā dzīvē”¹ secina, ka, ņemot vērā apstākļus, kādos norisinās mākslas procesi Padomju Savienībā, būtu gluži aplami apcerēt dzeju kā neatkarīgu aistētisku kategoriju, neņemot vērā aktuālos dzīves jautājumus,

1. Rolfs Ekmanis. „Tas 1970. gads. lezīmes latviešu literārajā dzīvē.” *Jaunā Gaita* 1971, 85: 7.

sociālās problēmas un kompartijas politiku. Būtu gaužām vienpusīgi pievērsties tikai tam, kā, atstājot novārtā ‘ko’ un ‘par ko’. Protais, tikpat kļūdaini būtu visu dzejisko darbību pāradresēt, tā sakot, politiskā plāksnē.²

Literatūras specifika pieļauj šādu atšķirīgu uztveri atkarībā no lasītāju, arī literatūras kritiķu subjektīvās attieksmes, kas savukārt cieši saistīta ar dzīves pieredzi, zināšanām, interesēm un mērķiem. Svarīgākais iemesls šai daudzveidībai ir receptīvais uzstādījums, tā ir jau iepriekšēja noskaņošanās uz uztveri, kas darbojas visa mākslinieciskā procesa gaitā. Piemēram, savu receptīvo uzstādījumu Anšlavs Eglītis raksturo šādi: *Es jau sen nevērtēju dzeju no augstiem kritērijiem, bet tikai no personīgas ietekmes – vai tā saista interesi, vai ne. Daudzu cildinātu un formāli izvirtuozu autoru grāmatas man nereti aiz garlaika šļūk iz rokām.*³ Literatūras kritiķis Mārtiņš Lasmanis par Ojāra Vācieša dzeju izteicis domu, kas pilnībā attiecināma uz Padomju Latvijas literatūras vērtēšanu kopumā: *Noderīgu citātu meklētājiem vienā un otrā pusē Vācieša darbos viegli atrast piemērus kā brīvdomībai, tā partejiskai un principiālai nostājai.*⁴ Savukārt Valentīns Pelēcis ir gandrīz vienīgais, kas sarakstē ar Ojāru Vācieti regulāri analizē Vācieša dzeju, lielākoties gan tikai dzejas ideoloģisko satvaru. Pelēcis pat centies definēt savu kā kritiķa metodu: *Tavas dzejas lasot, cenšos vienmēr ‘iedzimt’ Tavā laikmetā, pārliecībā un izcelsmes kategoriskajos apstākļos. Tā Tu man tieci tu vāks, saprotams, izjūtam. Varbūt nav pārāk aplam, ja arī attiecībā uz manu pasauli, (cik greiza tā arī nebūtu) Tu mēģinātu līdzīgu pieeju.*⁵

Lai arī paši trimdas literāti un literatūras kritiķi apzinājās: *Šeit Rietumos mēs pārāk bieži pūlamies saskatīt jaunas brīvības izpausmi mūsu turienes dzejnieku izpausmē vai domās,*⁶ viņu recenziju pamatā ir jautājums, kāda daļa autora darbā ir mesli padomju diktatūrai, kāda – latviskās identitātes un pat brīvības idejas paušana ar vairāk vai mazāk izzīmētu zemtekstu palīdzību. Tas varēja

2. Turpat.

3. Anšlavs Eglītis. Vēstule Valentīnam Pelēcim. 1976.24.VIII – RTMM V.Pel K 21/4, 554898.

4. Mārtiņš Lasmanis. „Tumšais minors un ķeizarkronis.” *Jaunā Gaita* 1984, 150: 21.

5. Valentīns Pelēcis. Vēstule Ojāram Vācietim. 1966.28.III – Ojāra Vācieša Memorialais muzejs inv. nr. K: 130.

6. Valda Melngaile. „Vizmas Belševas un Imanta Ziedoņa dzeja: ceļi uz patiesību”. *Jaunā Gaita* 1971, 84: 4.

rezultēties arī pārspilētos spriedumos, tendenciozos secinājumos, konteksta ignorēšanā un pārāk optimistiskā vai pesimistiskā skatījumā uz literatūru Latvijā. Anšlavs Eglītis 60. gadu beigās pamatoti norāda, ka *pēc trimdas žurnālos pārspiestajām izlasēm var rasties iespaids, ka dzimtenē dzeja jau pilnīgi atbrīvojusies. Tik skaisti laiki vēl nav pieņākuši.*⁷ Galvenie Padomju Latvijas dzejas pārpublicētāji bija žurnāli *Jaunā Gaita*, *Tilts*, *Treji Vārti*, *Ceļa Zīmes*, kuru izvēlētie teksti lielākoties centās atspoguļot brīvākās, modernākas izpausmes Latvijas dzejā vai prozā, retāk ilustrējot literatūras kanonizāciju.

Padomju Latvijas literatūras vērtētāji iedalāmi vairākās grupās: a) tie, kas savas apceres rakstīja, ievērojot politisko realitāti, b) tie, kas literatūru vienādoja ar ideoloģiju, nemēģinot skatīt mākslinieciskās kvalitātes, c) tie, kas pat šķietami politizētajā spēja saskatīt būtisko, patiešām iekonturējot Latvijas dzejniekus reālajā laikā un dažkārt pat saistot ar rietumu dzejas pieredzi. Kā skaidrojis Jānis Andrupis, viena no tendencēm bija dzeju iedalīt darbos, kas ir komunistiski, bet kam nav dzejas vērtību, un darbos, kam ir dzejas vērtība, kur nav nekā komunistiska.⁸ Retāk tiek atzīts, ka var būt izcila arī ar patiesām jūtām rakstīta komunistiskā dzeja.

Latvijas 50., 60. gadu nozīmīgākie dzejnieki trimdas periodikā ienāk līdz ar Ojāra Vācieša dzejas publikāciju *Jaunajā Gaitā* 1957. gadā. G. gr. [Gunara Gravas] komentārā pie šīs publikācijas Vācietis pieteikts kā jaunais Latvijas dzejnieks, par kura politisko pārliecību pagaidām vēl nekas nav zināms, bet kura dzejoļi ir uzburtā aina, kas trimdiniekiem jau piemirsusies – Rīga, lielpilsēta, bulvāru ugunis. *Mēs, protams, pasakām, ka komunistisko diktatūru neatzīstam un neatzīsim neviens no tās dažādiem izpausmes veidiem. Bet individuā, cilvēkā mēs meklējam viņa cilvēci go es, kas ir un stāv pāri kolektīvam un ar to saistītām dogmām. Un mēs priecājamies, ja kaut kur šo 'es' esam ieraudzījuši.*⁹ Kaut arī publicētais dzejoļis ir pilnībā neitrāls, Latvijas dzejnieka publicēšanai meklēts jaungaitnieku manifests par dzejas un cilvēciņas pārākumu par komunistisko diktātu.

Līdzīgi ASV mītošais dzejnieks, „ellesķēķinieks” Gunars Saliņš, kurš savos vērtējumos

pieder pie trešā tipa kritiķiem, 1959. gadā prognozē: *Padomju lolotajam un talantīgajam Ojāram Vācietim ir izredzes attīstīties par spēcīgu sarkano dzejnieku. Apstākļiem grozoties, var iznākt vai nu tikai boļševiks, vai arī dzejnieks ar Pasternaka likteni.*¹⁰ 1958. gadā Rīgā tiek izdots Vācieša dzejoļu krājums *Ugunīs*. Dzejnieka Saliņa recenzija par šo Vācieša otro dzejoļu krājumu, kas publicēta žurnālā *Tilts* ar virsrakstu „Padomju lolots Rīgas dzejnieks”, izceļas ar distancētu skatījumu un vieglumu, kāds iespējams brīvā sabiedrībā. Gunars Saliņš, arī no šodienas redzespunkta raugoties, trāpīgi uzzīmē „atkušņa” laika Ojāra Vācieša sociālo un radošo portretu. No Saliņa raksta trimdas lasītājs uzzina, ka *Ojārs jau pamatskolā bijis komjaunatnes pirmorganizācijas sekretārs, vēlāk – studiju gados – kā jaunākais Latvijas delegāts vadāts pa Maskavas dekādēm (dekādes albuma uzņēmumos smaidīgs dala autogrāfus)*. To Gunars Saliņš izlasījis par Vācieti *Latviešu dzejas antoloģijā* (1954). Tāds ir Vācieša publiskais tēls 50. gados un 60. gadu sākumā. Iezīmējis valdošajai iekārtai lojālas nostājas iemeslus Vācieša biogrāfijā, Saliņš redzīgi novērtē, ka *ar sociālpolitisku iejauvējumu izrūgušas ļoti personīgas rindas*. Viņš norāda uz Ungārijas revolūcijai veltītajā ciklā „Grūtā stunda” definēto jaunā padomju dzejnieka ilūziju, ka uzticamam partijai cīņtājam ir brīv runāt par visu ko, un paredz, ka, *kamēr Chruščovs pratis šo ilūziju uzturēt*,¹¹ Ojāra Vācieša talants godīgi kalpos komunistu varai. Gunars Saliņš arī pievērs uzmanību tam, ka „atkušņa” laikmetā laba dzejošana tiek veicināta, atļaujot dzejniekiem tādas romantiskas „pastaigas brīvsoli”, kādas nebija atļautas Ždanova kultūrpolitikas laikā. Kā piemēru tam Saliņš citē Vācieti („Pēc ilgas šķiršanās”):

*Lapa pēc lapas no koka šķetinās,
Un man noskūpstīt gribas ļoti
Pirmo meiteni, kura pretī nāks,
Un pēc tam – vienlīga, kas notiks.*

Žurnālā *Tilts* (1959, 32/33) ievietota Knuņa Lesiņa apcere „Kāda dzejnieka rietis” par Jāņa Sudrabkalna 1958. gadā Latvijas Valsts izdevniecībā iznākušo *Kopoto rakstu* 1. sējumu. Arī Lesiņa izteiksme ir līdzīga Saliņam – saredzot Padomju Latvijā mītošā dzejnieka nodevas režīmam, uzsvars tiek likts uz mākslinieciski augstvērtīgo. Knuts Lesiņš Jāni Sudrabkalnu redz kā upuri, jo *komunisma politika ir saistīt cilvēkus ar viņu kļūdām tā – lai*

7. „Anšlavs Eglītis runā.” *Tilts* 1968, 94./95: 11.

8. Jānis Andrupis. „Viena latviešu kultūra.” *Ceļa Zīmes* 1970, 44: 52.

9. G. gr. komentārs pie Ojāra Vācieša dzejoļa. *Jaunā Gaita* 1957, 9: 89. [„Gunars Grava” – Gunara Irbes pseidonīms.]

10. Gunars Saliņš. „Padomju lolots Rīgas dzejnieks.” *Tilts* 1959, 31: 39.

11. Turpat.

viņiem vairs nebūtu citas izejas, saistot cilvēka dzīvību kā 'lielāko kļūdu'. Ja lepojamijs, ka pazīstam šo iekārtu, nevajadzētu mētāties vieglprātīgi ar 'nodevēju' saukļiem. Cilvēki ir spiesti rēķināties ar to vidi, kurā viņiem ir 'iespējams dzīvot' un jādzīvo.¹² Vērā tiek ņemts arī cilvēcisks faktors, tāpēc tik lojāli un smalkjūtīgi izskan pēdējais teikums Lesiņa apcerējumā: *Sudrabkalns ir bijis ļoti smalks un interesants dzejnieks; kurp viņš iet tagad – nav ne mūsu daļā, ne varēšanā. Katram sava rietēšana.*¹³

Trīs trimdas literatūrzinātnieki, proti, Jānis Andrupis, Jānis Rudzītis (rakstu sērijā „Literātūra padomju žņaugos”) un Rolfs Ekmanis (apcerē „Tas 1970. gads.”), pauduši viedokli, ka Latvijā 60. gados ir izaugusi dzejnieku plejāde, kurus, Ekmaņa vārdiem, *ar pilnām tiesībām var dēvēt par savas tautas nacionāliem dzejniekiem.*¹⁴ Piemēram, Jāni Andrupu 70. gadu otrajā pusē gandarī tas, ka *tiklab trimdā, kā Latvijā vēl arvien dominē pirms 20 gadiem ienākušā paaudze. Gunars Saliņš tai ir devis četrus vārdos izteiktu programmu: „Mēs nākam atjaunot ticību”, un tā ir bijusi noderīga abām mūsu divās daļās sašķeltās dzejas pusēm. Dzejas pēkšņā atdzimšana dzimtenē pēc tuksnesīga tukšuma pēckara gadiem bija viena no priecīgākām šā laika zīmēm, kas lika cerēt, ka ne tikai dzejai, bet arī tautai ir iespēja pārdzīvot, jo dzeja parasti ir tautas iekšējā klimata barometrs. Zināmā mērā tas pats sakāms arī par trimdas dzeju.*¹⁵

1971. gadā JG parādās Rolfa Ekmaņa apcere par 1970. gada literatūras aktualitātēm Latvijā. Iespējams, ka taisnība, ka Māris Čaklais četras reizes atteicies sacerēt pretraktu šim rakstam un tieši tādēļ zaudējis darbu „Liesmas” redakcijā, lai gan, kā pareizi aizrāda Ekmanis, pats Māris Čaklais savā atmiņu grāmatā *Laiks jegravē sejas* min citus aiziešanas iemeslus. Šo pasūtījumrakstu galu galā uzrakstījis Ilgonis Bērsons, un ar nosaukumu „Izkropļošanas brīvība” tas parādījās *Literatūrā un Mākslā* 1972. gadā.¹⁶

12. Knuts Lesiņš K. „Kāda dzejnieka riets.” *Tilts* 1959, 32/33: 98.

13. Turpat.

14. Rolfs Ekmanis. „Tas 1970. gads. Iezīmes latviešu literārajā dzīvē.” *Jaunā Gaita* 1971, 85: 7.

15. Jānis Andrupis. „Ticības atjaunošana” (Par Gunara Saliņa dzejoļu krajumu *Satikšanās.*) *Jaunā Gaita* 1981, 133: 52.

16. Ilgonis Bērsons. „Izkropļošanas brīvība.” *Literatūra un Māksla* 1972.23.IX.

Rolfs Ekmanis, kurš ar savu monumentālo pētījumu *Latvian Literature under the Soviets, 1940-1975* (1978) devis izcilu piensumu Padomju Latvijas literatūras procesa pētniecībā un padarījis to starptautiski pieejamu zinātniskai analīzei, latviešu trimdas periodikā pazīstams ar meistarīgu publicistiku, kuras galvenie plusi ir distancēts, objektīvs, analītisks skatījums un aizraujoša valoda. Pētījums „Tas 1972. gads. Iezīmes Latvijas literārajā dzīvē”¹⁷ noder par paraugu akadēmiskai, erudītai pētniecībai un faktoloģiskam darbam ar padomju literatūru. Izsekojot norisēm Latvijas literatūrā un literatūrzinātnē, Ekmanis dod niansētu apskatu gan par literārajiem procesiem, gan atsevišķiem daiļdarbiem.

Kā uzskata Jānis Andrupis, *60. gados, kaut partijas spaidi pēc isā atkušņa perioda atkal pieauga, Latvijā iezīmējās jauna stila attīstības līnija, aistētisko vērtību pieaugums un nozīmīgs uzplaukums, jo sevišķi lirikā, kas izskaidrojams ar jaunas paaudzes ienākšanu. Interesanti, ka tai pat laikā jauna autoru paaudze atjauno un iezīmē literatūras uzplaukumu arī trimdā, kas rāda, ka iekšējie literatūras attīstības faktori (paaudžu maiņa, tautas un valodas raksturs) ir dažkārt spēcīgāki par ārējiem apstākļiem.*¹⁸ Andrupis arī saskata, ka jaunā paaudze, kas trimdā un Latvijā 60. gados atjauno lirikas tradīciju, par savu paraugu uzskata Aleksandru Čaku. Literatūrzinātnieks Jānis Rudzītis 1964. gadā apgalvo, ka *latviešu padomju literatūrā ir jau virkne vārdā saucamu dumpinieku – Jēzups Laganovskis, Laimonis Purs, Visvaldis Eglons, Harijs Heislars, Ēvalds Vilks, Vizma Belševica, Ojārs Vācietis. Vecumā apmēram starp 30-40 gadiem, viņi ir komjaunieši vai komunisti, bet grib būt arī latvieši, atteikties no meliem un izcinīt neatkarīga mākslinieka tiesības.*¹⁹ Rudzītis spriež, ka minēto *latviešu dumpinieku skati spraukušies cauri dzelzs aizkaram, lai ieraudzītu, kas notiek Rietumu literatūrā un gara dzīvē vispār. (...) Pirms uzrakstījis 260 rindas garu poēmu „Eiņšteināna”, Ojārs Vācietis esot cita starpā izlasījis kādas 400 lappuses biezu sējumu par Eiņšteinu. Tāpat jūtams, ka savā formā Vācietis mācījies no Rietumu modernās dzejas – vai nu tieši vai ar dumpīgo krievu starpniecību.*²⁰ Jāņa Rudziša viedoklis trimdas sabiedrībā nebūt nav īpaši

17. *Jaunā Gaita* 1973, 97: 17.

18. Jānis Andrupis. „Literatūra Latvijā.” *Ceļa Zīmes* 1976, 58.

19. Jānis Rudzītis. „Literatūra padomju žņaugos.” *Latvija* 1964.22.II: 4.

20. Turpat.

populārs, jo reti kurš kritiķis meklē rietumu poētikas atblāzmas padomju dzejā.

Vairāku trimdas literātu un literatūrzinātnieku vērtējumā literatūras kvalitāte dzimtenē pēc kara līdz 60. gadu sākumam, ir kopumā pasliktinājusies, taču tostarp tiek izcelti talantīgi autori. Tā 1964. gadā Rudzītis uzsver: *Ja neskaita dažus spilgtus izņēmumus, vispirms jau Ojāru Vācieti, tad sabrukumu piedzīvojuši lirika, tā latviešu literatūras nozare, kas vienmēr bijusi visaugstākajā līmenī.*²¹ Savukārt Anšlavs Eglītis vēstulē Gunaram Saliņam: *Dzimteņnieki jau ir cerīgi, dumpīgi, latviski (ja arī ne visai nacionāli), bet nivelācijas iespāids smagi manāms. Parādīju Aīdai Niedrai „Dzejas dienu”,²² un viņa pavīsam izsamīsa, ka no brīvvalstī attīstītās dzejas kultūras neesot palicis nekas. Proza vēl daudz pelēkāka (daļēji izņemot Belu).*²³

Savukārt tie trimdas literāti, kuri atšķirībā no Anšlava Eglīša un Jāņa Rudziša savus spriedumus balsta uz personīgāku attieksmi pret Latvijas dzejniekiem, kas veidojusies sarakstes un tiešu kontaktu rezultātā, dažkārt ir neiecietīgāki pret trimdas centieniem un pozitīvāk noskaņoti pret dzimtenes dzeju. Tā vēstulēs Imantam Ziedonim Irma Grebзде raksta ar nevilnotu apbrīnu: *Kā Jūs esat spējuši tur izaugt tik lieli?*²⁴ Valentīns Pelēcis ar skeptisku nolemtību: *Mēs jau te pamazām ar saviem plakātiem un papīra lozungiem izčūkstēsim. Jaunie, no simta viens, varbūt miesīgi un garīgi jutīs, ka ir kāda jēga, kāda reizē skaista un traģiska nepieciešamība būt latvietim, lai mūsu tautiņa neklūtu par brīvdabas muzeja 'relikviju'.*²⁵ Anšlavs Eglītis gan ir pārliecināts: *Lai olafisti, grebzdīsti, zandbergīsti, tomisti, pelēcisti*²⁶ *utt. izstiepas vai saraujas, latviešu literatūras zaļā galotne pagaidām atrodas trimdā un Rīgā tikai dažā pazare.*²⁷ Salīdzinādams literatūru trimdā un Latvijā, Anšlavs Eglītis Gunaram Saliņam raksta: *Man patīk trimdas modernistu*

21. Turpat.

22. Ikgadējais izdevums *Dzejas diena* (šajā gadījumā, 1968. gadā).

23. Anšlavs Eglītis. Vēstule Gunaram Saliņam 1969.22.V – RTMM 482264 G.Sal K1/24.

24. Irma Grebзде. Vēstule Imantam Ziedonim 1971.1.V (?). No: Imants Ziedonis. *Raksti* 3. sēj. 1995: 319.

25. Valentīns Pelēcis. Vēstule Imantam Ziedonim 1975.4.VI. No: Imants Ziedonis. *Raksti* 2. sēj. 1995: 445.

26. Olafs Stumbrs, Irma Grebзде, Laimonis Zandbergs, Velta Toma, Valentīns Pelēcis.

27. Anšlavs Eglītis. Vēstule Gunaram Saliņam 1969.22.V – RTMM 482264 G.Sal K1/24.

*dzeju krājumu nosaukumi: „Melnā saule”, „Daudz laimes un tā tālāk”, „Kā kauli grab” – daudz asprātīgāki nekā padlatviešiem, kurus vajā zināms vientiesīgums, kas īpatnējs visām priekšā teiktās domāšanas sistēmām. Pat Imants Ziedonis, kas gan visādi izlokās ar savām Epifānijām un Perpendikulārajām karotēm, netiek no tā vaļā. Jauki! Garīga primitivizēšanās varbūt izrādīsies par lielāko postu, ko latviešiem nodarījusi krievu okupācija. Literatūrvēsturē un kritikā tā ir totāla, proza valdoša, arī dzejā nospiedoša, ja neskaita dažu retu uzliesmojumu, varbūt pa pusei neapzinīgu, tik neapzinīgu, ka tas paslīd garām arī cenzoriem.*²⁸ Un citā vēstulē: *Sirds sažņaudzas, ka viņiem jāstaigā tādi kā tautas atmodas laiku didaktikas ceļi. Retu reizi, parasti karjeru sākumos, iezības brīvāks dzejojums, bet ātri vien apslāpējas. Tāpat bija ar Jevtušenko, kas tagad kļuvis par uzticamu 'establishmenta' pilāru. Ziedonis mani gan ne pārāk iesildīja arī ar pirmo uznācienu. Viņa joņošana ar motociklu pretim tiem 'apvāršņiem' likās brangi vien panaiva, zēniska.*²⁹

Taču, spriežot pēc to trimdas lasītāju intereses, kuri sekoja dzejai dzimtenē, trimdā bija populāri tieši tie paši dzejnieki, kuri bija populāri Latvijā – Vizma Belševica, Imants Ziedonis, Māris Čaklais, Jānis Peters, Māra Zālite, Ojārs Vācietis. Velta Toma vēstulē ārstam un rakstniekam Jānim Liepiņam tēlaini pauž savu skatījumu uz Latvijas dzejnieku „hierarhiju”: (..) *ja Karalis Dzejā, tad Ojārs. Ja Zintnieks, Burtnieks, Virsaitis, jā, pat Princis, tad Imants Ziedonis. Reiz man bij saruna ar Imantu par to pašu pirmo vietu, viņš vai Ojārs – man bij sarunā minējuši jaunie. I. Ziedoņa atbilde pacēla mani spriedumu par viņu kā cēlu cilvēku augstu, i šodien viņš man ētiski estētiskā galotne. Ne jau, ka viņš nespētu, lai būtu Karalis, bet viņš spēj, var, prot citādi, tik ļoti savi, tik aizmūžīgi dziļi, tik aiznākotnīgi tālu. Ojārs ir liels šodien un tūlīt, i ikdienišķā lielā lieluma dzirksti šķilt, varēt, spēt – kas par spēku, drosmi, ticību, tiesībām! Abi lieli, abi mīlami un apbrīnojami, katrs citādi, un nav jau nekā skaistāka, kā šī dažādība.*³⁰ Imants Ziedonis komentē: *Emigrācija mūs pretstatīja, kaut gan es esmu čēkas sarakstos. Pasaules latvieši Ojāru uzskatīja par sarkano. Bet viņš jau nekur nebrauca, nekur negāja. Kaut gan Kultūras sakaru*

28. Anšlavs Eglītis. Vēstule Gunaram Saliņam 1974.5.X – RTMM 482273 G.Sal K1/33.

29. Anšlavs Eglītis. Vēstule Gunaram Saliņam 1969.29.VI – 1969 RTMM 482264.

30. Velta Toma. Vēstule Jānim Liepiņam 1976.31.V (no Toronto) – RTMM 513308.

komitejas komisijās vai komitejās viņa vārds formāli figurē. Bet viņš nekur aktīvi negāja un netikās, izņemot ar atsevišķiem zēniem, talantīgiem.³¹ Kā domā Imants Ziedonis, iespējams, ka tieši pārāk „pareizās” (komunistiskās) biogrāfijas dēļ un darba Tās dienas acīm trimda Vācieti īsti nepieņēma, varbūt arī Ungārijas notikumu inspirētais dzejolis par lielo un mazo dzimteni ieguvis nelabvēlīgu interpretāciju. Knuts Skujenieks arī atzīst, ka Vācietis nav saprotams trimdas latviešiem, bet Ziedonis ir, to skaidrojot: *Ojārs bija hepeningu cilvēks. To var redzēt dzejoļos. Ne jau vienmēr sociālās drosmes paraugi bija labākā literatūra. (...) Ojārs ir visai īpatna poētiskā temperamenta cilvēks. Latviešu dzejā netipisks. Šerpi izsakoties – drīzāk krievisks temperaments. Te ir jautājums par literārajām skolām.*³²

Arī par prozu Latvijā sniegti regulāri pārskati trimdas presē, kā arī tā pārspriesta sarakstē. Viens no spilgtākajiem piemēriem ir Anšlava Eglīša komentāri par Zigmunda Skujiņa rakstniecību: *Stumbru Olups stāsta, ka drošākais veids kā nokaitināt Zigmundu Skujiņu esot, pārņemt aizguvumus no manis. Saprotams, tikai privātās sarunās, jo oficiāli tāda lieta, ka padrakstnieks ko aizgūtu no buržuja ir vispār neiedomājama un neiespējama. Es uz šo lietu skatījos diezgan skeptiski, kamēr man neparādīja viņa stāstu „Čingischana zirgs”, kas nu gan ir pilnīgs „spoguļa attēls” no „Čingischana gala”. Taču kā stāsts man tas gluži labi patika. Viņš bija ārkārtīgi pameklējies pa mongoļu vēsturi pēc saistīgām detaļām. Bet viņam ir arī citi vēsturiski stāsti, viens par grieķiem antīkajā Tesālijā, kas savukārt dikti atsita Mīku Valtari. Arī labi stāsti iz mīlās dzimtenes pagājības, piem., kā Neikenu piemeklē trieka, karstā laikā ejot uz Lēdurgas baznīcu u.c. Kolumba mantiniekos un Fornarinā ir dažs labs teicams tēlojums, bet pārliecīgā pakļaušanās partijas priekšrakstiem atstāj smagi nospiedošu iespaidu. „Sudrabotos mākoņos” 1967. g. viņš notēlo Zviedrijas letiņus kā posta un izmisuma pārņemtus, pavisam partijas pretvanagu brošūru garā. Manuprāt, viņa labākais romāns ir „Kailums” par meiteņu sadzīvi Valmieras rūpnīcu kopmītnēs, strādnieču barakās un taml., darbojas diezgan interesanti filozofējoši tipi u.c. Oficiāli tiek gaužām cildināts viņa VEFa romāns „Virietis labākajos gados”, kurā viņš*

31. Imants Ziedonis par Ojāru Vācieti. No: Gundega Repše. *Brālis. Ojārs Vācietis*. Rīga, 2005: 118.

32. Knuts Skujenieks par Ojāru Vācieti. No: Gundega Repše. *Brālis. Ojārs Vācietis*. Rīga, 2005: 151.

demonstrē „elegantu” tehniku apmēram kā Normans Mailers, kad rakstīja „lielo amerikāņu romānu” (*American Dream*), bet iesietieģ ērmotā, galīgi sīkpilsoniskā moralizēšanā. Arī rūpnīcas inženiera „nesavtīgie” cīņiņi par vispārības labu kaut kā vientiesīgi. Bet ir teicams tēls izbijusī veco laiku operdziedone (*M. Brehmane-Štengele*). Tā notēlota jauki un zīmīgi, tās dēļ vien var lasīt visu garo „pļerzu”. Bet Skujiņš ir viens no viņu labākajiem prozistiem, blakām Belam, Marģ. Zariņam, Mauliņam („Kājāmgājējs”), Ziedonim (*īsie gabali*). Tās Indrānes, Ezeras, Dīnres man liekas drusku tādas kā ūdensnesējas – ja lietojam kāda Indrānes romāna titulu, lai gan raksta it paveikli. Bet viņiem tagad ļoti jauks komediju rakstnieks. Pauls Putniņš, dzimis 1937. g., ja tik vien viņu nabagu nenoņveiks partija ar savām „virsvērtībām”.³³

Velta Toma par to pašu: *Tā kā Skujiņš aug, veidojas uz augšu savā rakstīšanā, reti kāds autors spējis – apbrīnojami jūt i darba nopietnību, i stila smalkumu, i vielas pārdzīvotību. Viņa cilvēkam ir asinis, to vīrišķīgā ziedēšana. Belam ir roboti – lelles – maskas – viepļi, veikli darināti, labi izdomāti, bet ne izdarības, ne jūtas nespēj pārliecināt, ka tie ir dzīvi cilvēki, tu vai es vai viņi. Un jo tālāk, jo vairāk šādi. Mauliņa „Kājāmgājējs” man deva daudz, tik kā Karogā apstāsts par Lāčplēša kolhoza tapšanu – t.i. laikmetīgi, informatīvi, dziļi cilvēcīgi, patiesi tēlojot. Simpātisks autors. Ar Lāmu „draudzējos” jau sen, ētiski cēls, jā, bet ligatūras arī vēl pulka, kaut mana dārgu rūdu, tomēr jāattira. Viņam nav valodas dzirdes, kāda ir apskaužami laba Skujiņam. Ak, ja mēs varētu apsēsties uz Rīgas kapu sola un runāt, runāt par dzeju un prozu dzimtenē, cildinot arī dažu labu autoru – sievieti!³⁴*

Dažkārt parādās mēģinājumi līdzās skatīt Latvijas un trimdas dzejniekus, piemēram, vismaz divreiz Ojāra Vācieša dzeja vērtēta salīdzinājumā ar trimdas lirīkiem. Dzejnieks un tulkotājs Paulis Birznieks apcerē „Saules dzeja un ikdienas nedzeja” JG62(1967) salīdzina Vācieša dzeju krājumā *Elpa* ar Austrālijā dzīvojošā trimdas latviešu dzejnieka Kārļa Ābeles dzeju krājumā *Saule* vien un atzīst, ka abi ir īsti dzejnieki, kas cīnās ar valodu un mēģina pat dot mesianiskas vērtības, lai gan abiem, liekas, ir zināmas grūtības pārvarēt savas dzejas tēvus vai krusttēvus – *Ābelem Raini un Vācietim Čruščovu*, jo Vācietis

33. Anšlavs Eglītis. Vēstule A. Šķipsnam 1976.25. IX – RTMM 503192.

34. Velta Toma. Vēstule Jānim Liepiņam 1976.31.V (no Toronto) – RTMM 513308.

sprediķo kā kādreiz Chruščovs strādniekiem, ceļot Maskavas pazemes dzelzceļu – nost ar glēvajiem un remdenajiem! Abu dzejnieku labākās vērtības, kā formas, tā satura ziņā slēpjoties atsevišķās vietās, bet jāpacies dažāda laba rindīņa nedzejas, vairāk O.V. Salīdzinošo metodi izvēlējies arī Jānis Andrupis, salīdzinot Ojāra Vācieša un Astrīdes Ivaskas dzeju. Ivaskas dzeju viņš raksturo kā modernā cilvēka dvēseles pasaules atklājēju, turpretim Vācieša daiļradi nodēvē par plakātisku. Pamatoti izceļot Ivaskas dzejas kvalitāti, Andrupis raksta: *Ideoloģiju, mudinājumu un plakātu laiks dzejā ir beidzies. Palicis vientuļais, skepsē atskurbušais cilvēks ar savu niecīguma apziņu. (...) Tāpēc anahroniska šķiet tagad ekspresionistu tehnikas mantinieku padomu un plakātu dzeja, ieskaitot Jevtušenko un O.Vācieti.*³⁵ Andrupis arī nenoliedz, ka Latvijā dzejnieks ir apspiests un viņam nākas runāt zemtekstos. Iespējams, ka Andrupa raksta iedvesmota, arī pati Astrīde Ivaska izteikusi savas domas par Vācieti rakstā „Dzejas perspektīvas dzimtenē”³⁶, īpaši izceļot „Einšteiniānu”, kā arī uzsverot savu vērojumu, ka *nevar tomēr noliegt viņa dzejas īstumu – viņš ir dzejnieks, kam sāp, turpat trāpīgi citējot pašu Vācieti:*

*Ko lai daru, ka man
Katra dziesma sākas ar pušumu.*³⁷

Literatūras kritiķa Mārtiņa Lasmaņa³⁸ ieviesta metafora *vēsa distance kā caur stikla sienu* ir vēlmais trimdas literatūrkritiķu skatupunkts uz Latvijā sarakstīto. Latvijas literatūras vērtētāji trimdā atzīst, ka šāda distance ir vērtīga un, iespējams, paver objektīvāku ainu nekā Padomju Latvijas kritiķu apceres. Trimdas kultūras darbinieki, kuri recenzēja Latvijas dzejnieku dzeju trimdas presē, analizē un apcer kompozīciju, izteiksmi, biogrāfijas ietekmi uz dzeju, politiskās propagandas valodu, kritisko prātu un intelektu, prasīgumu pēc patiesīguma, literārās un sabiedriskās ietekmes uz stilu, formu, tēliem, saturu. Lielākoties dzeja uzlūkota un vērtēta bez eksaltētām emocijām un pārspīlēti pozitīvas vai

35. Jānis Andrupis. „Jaunā dzeja.” *Ceļa Zīmes* 1970,44:66.

36. Astrīde Ivaska. „Dzejas perspektīvas dzimtenē.” *Ceļa Zīmes* 1972,50:29.

37. Ojāra Vācieša rindas no dzejoļu krājuma *Aiz simtās slēpes*.

38. Mārtiņš Lasmanis (1930) – literatūras kritiķis. Kopš 1945. gada dzīvo Stokholmā un 70. gadu otrā pusē sāk publicēt recenzijas trimdas latviešu periodikā. Viņa recenzijām raksturīga poētiskas smalkjūtīga izpratne un novatorisko aspektu precīza atklāsmē.

negatīvas attieksmes, lai arī kritiķi pārsvarā neiztiek bez dzejas vērtēšanas no politiskā viedokļa. *Ir neparasti dzirdēt Padomju Latvijas dzeju, ko rakstījuši dzejnieki, kuri izpelņījušies esošās sistēmas uzticamību,*³⁹ raksta literatūrpētnieks Valters Nollendorfs, *dzeja, kuru vieni trimdas komentētāji apzīmogojuši kā komunistisku, otri kā nacionālistisku un tas vairāk atkarīgs no dzejnieka ideoloģiskās klasifikācijas, nevis no paša dzejnieka.*

Nollendorfa minētā paradoksa viens no spilgtākajiem piemēriem ir 1969. gadā notikušais strīds sakarā ar 4. Rietumu Dziesmu svētku Losandželosā rīkotāju centieniem iekļaut kopkora repertuārā Padomju Latvijas komponista Valtera Kaminska dziesmu ar Ojāra Vācieša dzeju „Mana dziesma”. Fakts, ka sākotnēji izplatītajā Dziesmu svētku programmā šī dziesma bijusi ierakstīta, liecina, ka rīkotāji ir tie, kuri šo Vācieša dzeju uztver kā ļoti nacionālu. Taču drīz vien Ņujorkas avīze *Laiks* publicē vairākus rakstus, kuru autori minēto dzejoli uztver kā „sarkanu”, komunistisku un ir šokēti par rīkotāju nostāju. To komentējot, savu vēstuli *Laikam* aizraksta arī politologs Jānis Peniķis, kurš ironizē: *Uz Losandželasas dziesmu svētkiem nebraukšu, jo esmu ar mieru braukt tikai uz īsti latviskiem dziesmu svētkiem, tas ir tādiem, kuru programmā nav ievazāts nekas no Latvijas.* Viņš arī citē pilnu Ojāra Vācieša dzejoļa „Mana dziesma” tekstu:

*Mozdamās uz dzīvību,
Palu straumes san.
Kamēr mostas Latvija,
Tikmēr mosties man.
Druvu smarža briedīgā
Lai pār zemi tvan.
Kamēr zaļo Latvija,
Tikmēr zaļot man.
Pretī rītam austošam
Drošu soli likt
Un ar savu Dzimteni
Saules kalnā tikt.
Dzīves dziesma diženā
Man pa vēnām skan.
Kamēr mostas Latvija,
Kamēr zaļo Latvija,
Kamēr dzīvo Latvija,
Tikmēr dzīvot man.*

Šo dzejoli komentēdams, Jānis Peniķis norāda: *...kā katrs pats var redzēt, te taču komunistu propaganda pilēt pil no katras O.*

39. Valters Nollendorfs. „Riga in the Lyric Poetry of the Postwar Latvian Generation.” *Journal of Baltic Studies*. V/2 1974: 107.

Vācieša dzejoļu rindas! Tāpat, neesmu gan mūzikas speciālists, bet nevajag jau nekādas zināšanas, lai saprastu, ka komponista V. Kaminska mūzika ir piesātināta ar komūnistiskām notīm. Savā vēstulē Peniķis aizrāda, ka Laika sašutušo protestētāju nostāja ļoti līdzinās okupētās Latvijas varas aparāta metodēm. Skeptiski piebilzdams, ka šādā veidā mēs patiesi varam tuvoties savai tautai Latvijā un izprast viņas stāvokli, jo tur, okupētājā Latvijā nekad nav bijusi atļauta tādu idejisko sēnalu ievazāšana, kā, piemēram, trimdas dzejnieku un komponistu darbu atskaņošana. Komūnistu pārvaldes aparāts tur nenoguris gādā par latviešu tautas ideoloģisko tīrību, un tagad varam konstatēt, ka latviešu patrioti trimdā arī mācījušies no pretinieka šo visai teicamo īpašību.⁴⁰ Šo vēstuli Laiks nepublicēja. Tas ir piemērs, cik konsekventi redakcijas patriotiskā cenzūra sargāja laikraksta lasītājus no domām un argumentiem, kas varētu ierosināt pārvērtēt attieksmi pret dzeju okupētājā dzimtenē.

Runājot par padomju Latvijas dzejas recepciju trimdā, jāmin arī vēsturnieks, publicists un analītiķis Uldis Ģērmanis. Rakstot savus publicistiskos darbus, kas ir feļetonisma, enciklopēdisma un kultūrvēstures sintēze, Ģērmanis jo bieži izmanto Padomju Latvijas dzeju savas domas un uzskatu ilustrācijai, un, lai arī nereti dzejas fragmenti ir izrauti no kopējā dzejoļa konteksta, šie asprātīgie iespraudumi ir viena no Ģērmaņa publicistikas veiksmes ķīlām. Piemēram, viņš raksta: *Dzejnieki svešatnē un dzimtenē par spīti visiem šķēršļiem sākuši sasaukties. Jānis Peters raksta: 'Bet vectēva krusts / deg manos krustos / un laikam laikmeti / cits citu krusto'. Andrejs Eglītis to lietu izsaka tā: 'Jūtu – pašam sīvi iesāpās dvēselē / un krustos. / Krustīdamies dzīvoju. Dievu lūgdams / vienmēr krustos'.⁴¹*

Zviedrijā mītošais rakstnieks un sociologs Gunars Irbe (vairāk publicējies kā Andrejs Irbe), lai noteiktu un sistematizētu specifiskos literatūras un rakstnieku uzdevumus un mērķus padomju sistēmā, 20. gs. 60. gados veicis pētījumu „Publiskā viedokļa veidošanās Padomju Latvijā”⁴² (publicēts angļu valodā), kurā ekscerpējis laikraksta *Literatūra un*

40. Jānis Peniķis. Vēstule *Laika* redakcijai 1969.26. XI – RTMM 554530.

41. Uldis Ģērmanis. *Tālu tālumā, lielā plašumā: Austrālijas piezīmes*. Bruklinā, ASV: Grāmatu draugs, 1977: 210.

42. Gunars Irbe. „The Formation of Public Opinion in Soviet Latvia: An Analysis of the Soviet Latvian Press.” *Commentationes Balticae* (Bonn). 1964: 4-55.

**jāizdziest
zvaigznei
un ziedam
un tādēļ
mīlam un
dziedam**

**JAUNGAITNIEKS
GUNARS SALIŅŠ**

1924 — 2010

Māksla 1959. gada numurus no janvāra līdz jūnijam, sistemātiski izrakstot un pēcāk saskaitot un klasificējot rakstniekiem izvirzītos uzdevumus. Galarezultātā iedalītas 19 kategorijas, kurās minētie uzdevumi sarindoti pēc pieminēšanas biežuma. Kā pirmais, tā tad galvenais uzdevums: cīnīties par, pirmkārt, galīgu komunisma (sociālisma) uzvaru; otrkārt, komunismu, sociālismu, Padomju Savienību; treškārt, progresīvās ideoloģijas uzvaru. Kā pēdējais: konkurēt ar labāko pasaules literatūru. Pa vidu ir rodami arī šādi mērķi: būt saskarsmē ar sava paša laika notikumiem un tā laika garu; vairot darba mīlestību un apsūdzēt slinkumu; atmāskot imperiālismu un kapitālismu utt.

Dzejnieks Māris Čaklais 1991. gadā, intervējot profesoru Rolfu Ekmani, jautāja, vai trimdā Latvijas literatūra netika pārāk politiski tulkota, proti, kā ideoloģijas vienība, uz ko Ekmanis atbildēja: *Vai tad tā nebija ideoloģijas vienība? Un tiklīdz nebija, tūdaļ pa galvu! Nekur jaunlaiku vēsturē politika un literatūra un kultūra vispār nav bijušas savā starpā tik cieši saistītas kā padomju impērijā.⁴³*

Jāsecina, ka trimdas literāti un literatūras interesenti skrupulozi un pamaatīgi iedziļinājās Latvijas literatūrā, gan to vērtējot atsevišķi, gan salīdzinot ar trimdas literatūru, samērojot ar ideoloģiskajiem nosacījumiem vai skatot mākslinieciskos aspektus, tādējādi sniedzot vairāk vai mazāk profesionālus un objektīvus vērtējumus trimdas periodikā, starptautiskos izdevumos, savstarpējā sarakstē.

Turpinājums sekos

43. Māris Čaklais. „Kultūra un politika – pirms un pēc bezsaules norieta. Intervija ar Rolfu Ekmani.” *Literatūra un Māksla* 1991.15.XI: 11.

Almantas Samalavičius

SITUĀCIJA LIETUVAS PROZĀ GANDRĪZ NORMĀLA

Lietuviešu rakstnieki, kuri pirms 20 vai vairāk gadiem sludināja patiesību un brīvības idejas savu līdzpilsoņu tūkstošiem pilsētu parkos un laukumos, tagad atrodas sabiedriskās dzīves nomalē. Tāpat kā citur Vidus- un Austrumeiropā, rakstnieki (arī citi intelektuāļi) Dzelzs priekškara sairšanas laikā spēlēja ietekmīgu, kaut arī īslaicīgu, lomu politikas priekšpostenī. Bet drīz vien uz sabiedriskās un politiskās skatuves parādījās pragmatiskāki ļaudis, kuri abstraktas brīvības sludināšanas vietā piedāvāja noteiktākas un reālākas kategorijas saimnieciskajā dzīvē. Rakstniekiem, kuru vārdus raksturoja drosmīgas, bet toties visai miglainas metaforas, nācās samierināties ar savas lomas īslaicīgumu politikā.

Kopš tā laika lietuviešu sabiedrībā notikušas lielas izmaiņas. 1991. gada janvārim, kad padomju karaspēks Viļņā noslepkavoja 13 miermīlīgus civiliedzīvotājus, kuri protestēja pret militāro varu, sekoja piespiedu ekonomiska blokāde un drīz pēc tam „mežonīgā” kapitālisma ietvaros norisinājās pārsteidzīga un pa lielākai daļai netaisnīga bijušo „valsts īpašumu” sadalīšana. Dabīgi, ka paredzēt pārejas posma attīstības gaitu pēcpadomju sabiedrībā iepriekš nebija iespējams. Diemžēl sabiedriskā dzīve valstī turpinājās vecajā garā un aplamību netrūka. Tā kā rakstniekiem nebija iepriekšējās politiskās pieredzes, arī pēckomunisma laikā viņiem neradās vieta politiskajā dzīvē. Pēc tam, kad *Sąjūdis* (lietuviešu reformkustība, kas atradās brīvības cīņas priekšgalā 80. gadu otrā pusē un 90. gadu sākumā) radītā politiskā eiforija bija norimusi, atklājās jaunas sabiedriskas un ekonomiskas problēmas. Lielāka daļa

---

Viļņas Gedimīna Tehniskās U. (Vilniaus Gedimino technikos universiteto) mācībspēks, humanitāro zinātņu doktors Almantas Samalavičius ir viens no žurnāla *Kultūros barai* redaktoriem, Lietuvas P.E.N. prezidents, sacerējis vairāk nekā pusduci grāmatu (*Universiteto ideja akademinē industrija, Idėjos ir struktūros architektūros istorijoje* u.c.) un daudzus rakstus periodiskos izdevumos (*Partisan Review, Dialogue and Universalism, Finsk Tidskrift, Var Losen* u.c.). Šeit ievietotā raksta („Beveik normalūs”. *Kultūros barai* 2009,12) tulkojums ir no stipri saīsinātā varianta angļu valodā interneta vietnē *Eurozine* – „Almost Normal” (2010.25.II).

rakstnieku ņēma dalību dzīves normalizācijas un pilsoniskās sabiedrības veidošanas procesā, bet ne vairs kā vadītāji un demokrātijas paudēji, bet gan kā parasti pilsoņi, komentējot norises valstī – sākumā laikrakstos, vēlāk internetā. Rakstnieku sabiedriskā balss kļuva arvien vājāka un arī retāk sadzirdama. Plašsaziņas līdzekļi pievērsa uzmanību literatūrai un rakstniekiem parasti tikai tad, kad kāds no literārās „ģildes” piederīgajiem iekļuva skandalozā situācijā.

Dažus gadus pēc neatkarības atgūšanas likās, ka literatūra ir nolemta lēnai un grūtai nāvei. Grāmatu un literāru žurnālu skaits samazinājās, kaut arī uzplauka vairākas jaunas, parasti gan īslaicīgas, izdevniecības. Pēc apmēram sešiem gadiem literārais klimats sāka uzlaboties un izdevēji varēja raksturot rakstniecības tirgu kā *gandrīz normālu*. Dailliteratūras jomā ar katru gadu vairojās lietuviešu autoru romāni, stāstu un eseju krājumi. Pārmetumi rakstniekiem par padomju gados pārāk maz manuskriptu sacerēšanu noglabāšanai „atvilktnēs” (t.i. bez cerībām tos izdot) noklusa. Klajā parādījās vairāku jauno autoru darbi. Lietuviešu rakstniecībā izveidojās, kaut arī dažbrīd nepastāvīgs, tomēr apmierinoši stabils tirgus.

Kāda ir situācija mūsdienās? Dailliteratūras grāmatu metieni visumā ir mazāki nekā pirms 20 gadiem – tāpat kā visur citur Vidus- un Austrumeiropā, bet to noiets ir apmierinošs. Tādi literāri sarikojumi, kā, piemēram, Viļņas Starptautiskais grāmatu tirgus, kas pievelk daudz publikas, ir nenoliedzams pierādījums, ka literatūras nozīmīgums joprojām nav zudis. Šodien gan grūti priekšā stādīties, ka tikai pirms apmēram 20 gadiem pazīstama trimdas rakstnieka dzejkrājumu ne tikai izdeva 100 000 eksemplāros, bet arī izpārdeva. *Normālam* rietumniekam šāds metiens dzejoļu grāmatai nav iedomājams. Mūsdienās dzeju izdod krietni mērenākos metienos. Bet dzeja nav zaudējusi ne savu simbolisko nozīmi, ne kvalitāti (par to liecina tulkojumi citās valodās), nedz arī pastāvīgos lasītājus. Tajā pat laikā – tāpat kā citās valstīs – gandrīz neviens dzejnieks Lietuvā vairs nevar izdzīvot tikai no dzejas. Lai dzejniekiem un arī rakstniekiem citos žanros nodrošinātu ekonomisku stabilitāti, valsts viņiem piešķir stipendijas.

Brīvībai ir cena, un tas attiecas arī uz grāmatām.

ŠOKĒJOŠA PROZA BEZ KOMPROMISIEM. 1989. gadā Ričardas Gavelis romānu *Vilniaus pokeris* (1989 – Viļņas pokers) iespieda

100 000 eksemplāros. Maz ticams, ka kaut ko tādu būtu iespējams atkārtot nākamās desmitos. Lietuviešu literatūras iegainajā gaisotnē neatkarības atjaunošanas priekšvakarā *Vilniaus pokeris* izraisīja vētraiņu reakciju. Šokējošais romāns bija rakstīts „atvilktnē”. Autora tuvākie draugi slēpa tā manuskriptu līdz pat publicēšanas dienai. Un viņu vārdus autors neatklāja līdz pat savai pāragrai nāvei 2002. gadā. Romāns ataino totalitārās varas būtību – tiekšanos jau kopš Platona laikiem pēc absolūtas varas un kontroles, ko iemieso VIŅI, mūžīgi sazvērnieki pret cilvēci. Vienlaikus romāns vērsas pret narcismu un heroismu, pret jauna tipa cilvēku, ko kopīgi veidojusi lietuviešu kultūra un padomju sistēma. Šis *homo lituanicus* prāta probežotībā, padēvībā, bezdarbībā un glēvulībā pat pārspēj savu Lielo brāli *homo soveticus*. Viņš kultivē postošu, liekulīgu lepnumu nacionālos simbolos un nācijās vēsturē. Viļņas Gedimīna pils torni, kas ir Lietuvas kunigaitijas varas simbols, autors ataino kā īsu un strupu „Viļņas fallu” (*Vilniaus falas*). Pati galvaspilsēta autora uztverē ir vai nu kropla, uz nāvi slima, vai arī jau pūstošs līķis. Tā ir vieta, kur iedzīvotāji nepazīst cits citu un vada savas nožēlojamās dzīves ārēja pārspēka un savas iekšējās nevarības nospieš. Savu nevarību viņi kompensē, mokot līdzciltvēkus, to vidū savus tuviniekus. Galvenais varonis, kurš savu dzīvi veltījis VIŅU ļaundabīgo plānu izprašanai, pats tiek atmāskots kā ļauns paranoīķis – viņš pazemo visu un visus, turklāt, iespējams, ir izdarījis kaut kādu nāvējošu noziegumu. Šis „noziegums”, kas ir viena no romāna intrigām, darba beigās paliek tikpat noslēpumains, kā sākumā.

Nav brīnums, ka Ričarda Gaveļa šāda satūra šokējošajai bezkompromisa prozai nespēja pretoties ne pēcpadomju lietuviešu sabiedrība, ne lietuviešu literatūra. 20 gadu pēc pirmpublicējuma *Vilniaus pokeris* tagad ir izdots angļu valodā Savienotajās Valstīs (2009), kas, kaut arī ar novēlošanos, varētu būt par rosinājumu ķerties pie citu Gaveļa saistošo, izaicinošo un dziļi izjusto darbu tulkošanas. Gaveļa izdevēju nodoms izdot no jauna visus viņa darbus – desmit romānus un stāstu krājumus, savukārt dos iespēju lietuviešu jaunākām paaudzēm iepazīties ar rakstnieka daiļradi citā literārā, kulturālā un sabiedriskā kontekstā.

MELNAIS HUMORS UN SABIEDRĪBAS KRITIKA. Pēdējo desmit gadu laikā lietuviešu literatūrai ir zuduši Ričardas Gavelis, Jurgis Kunčinas un Jurga Ivanauskaitē, trīs nozīmīgi un arī kontroversāli vidējās paaudzes rakstnieki.

Plaisa starp to rakstnieku paaudzi, kas guva ievēribu padomju laikā, un pēcpadomju laikā nobriedušo jaunāka gadagājuma rakstnieku (diemžēl daudz mazākā skaitā) paaudzi ir ievērojama. Var droši apgalvot, ka šobrīd vizitētkāto balsi ieguvuši rakstnieki vecumā no aptuveni 45 līdz 55 gadiem. No šīs paaudzes nāk Herkus Kunčius, kurš gandrīz katru gadu izdod pa jaunam romānam vai stāstu krājumam. *Pijoko chrestomatija* (2009 – Dzērāja hrestomātija) ir asprātīgs, vēriņš, dažviet sarkastisks romāns. Postmodernā romāna fabulas saraustītos fragmentus vieno personāža slāpes pēc alkohola. Galvenais tēls, jauns pēcpadomju mākslinieks/konceptuālists ceļo pa Eiropu, pavada laiku mākslinieku sabiedrībā, kuras kopīgā un galvenā interese ir kārtīga iedzeršana. Sasaistot romāna pamatsižetu ar anekdotiskiem padomju un pirmspadomju laika nostāstiem, autors salīdzina padomju laika dzeršanas kultūras īpatnības ar mūsdienu mākslinieku parašām šodien gan Austrumos, gan arī Rietumos. Atklājas absurdas paralēles. Toreiz cilvēki dzēra bezcerības dēļ vai vienkārši aiz paraduma, dzīvojoši padomju sistēmā. Mūsdienu bohēmieši dzer, lai noslīcinātu garīgo tukšumu un bezjēdzību savos mākslas pasākumos. Lai gan pa laikam var šķist, ka autors moralizē, kā literārs teksts *Pijoko chrestomatija* nesludina nekādu morāli. Tas ir ar melnu humoru piesātināts un sabiedrību izprotošs darbs, asprātīga un efektīga parodija par eksistenciālo tukšumu mūsdienu sabiedrībā, konkrēti, pasaules mākslinieku vidē.

Rakstnieka stāstu krājumā *Išduoti, išsižādēti, apšmeižti* (2007 – Nodot, noliegt, nonievāt) vecākajai paaudzei iespējams atpazīt savu dzīvi padomju varas gados, ko, cita vidū, raksturo arī seksuāla varmācība. Dažreiz autora teiktais kļūst gandrīz vai pravietisks. Stāstā par Arteka pionieru nometni Krimā vecmāte stāsta savai pa pusei aizmigušajai mazmeitai par *vecajiem labajiem laikiem*. Atklājas, ka nometnē pionieres gados arī pašu vecmāti seksuāli izmantojis kāds pieaugušais – tāpat kā nesēnā skandālā, kas satrauca lietuviešu un ukraiņu sabiedrību, kad šīs savā laikā slavenās bērnu nometnes direktors tiek apsūdzēts par seksuālām attiecībām ar pusaudžiem.

Herkus Kunčius ir viens no spilgtākajiem konceptuāliem padomju laika soģiem mūsdienu lietuviešu daiļliteratūrā. Padomju laika vēsturi viņš sadala pa periodiem, lai izceltu toreizējās mentalitātes ietekmi uz pēcpadomju realitāti. Šo vēsturi var no jauna pārskatīt, tajā var iedziļināties, bet no tās atbrīvoties

Vija Celmiņa. *Skolas tāfelītes #3 (Blackboard Tableau #3)*
2008-2010. Jaukta tehnika. 39,4 x 45,7 x 5,4 cm

Par mākslinieci skat. 52. lpp.

Uldis Grasis. *Kružiy kalnas* (Krustu Kalns). Pie Šauļiem (Šaulius), Lietuvā

nav iespējams. Tā ir īpaši nozīmīga tiem, kas paši nekad nav piedzīvojuši šo absurdo sistēmu. To Kunčius demonstrē ar absurdas, groteskas ironijas palīdzību, dažreiz ņemot talkā postmodernisma stilizāciju. Šai ziņā viens no nozīmīgākajiem piemēriem ir romāns *Nepasigailēti Dušanskio* (2006 – Nekādu žēlastību Dušanskim) – pēc struktūras bībelisks stāsts par „mūsdienu Kristu” – padomju laika funkcionāru, kura karjerai autors izseko no pēckara gadiem, kad šis vīrs bendējies pret padomju partizānus, līdz pat viņa nonākšanai kompartijas augstākajās virsotnēs, un beigās – sabiedriskās dzīves nomalē. Romāns konsekventi, izprotoši un kritiski revidē Lietuvas komunistisko pagātni.

Sigitas Parulskis arī pieder pie sabiedrības kritiķiem. Guvis ievēribu kā viens no savas paaudzes izcilākajiem dzejniekiem tūlīt pēc Lietuvas neatkarības atjaunošanas, viņš vēlāk pievēršas romānu, stāstu, eseju un lugu žanram. Viņa debijas darbs prozā – *Trīs sekundes dangaus* (2002 – Trīs sekundes debess), kam pamatā autora paša gaisa desantnieka pieredze padomju bruņotajos spēkos. Ja vadāmie no amerikāņu kritiķa Ronalda Sukeņika (Ronald Sukenick) teiktā, tas ir „dokuteksts”, nevis tīrs izdomājums. Neskatoties uz zināmām formas nepilnībām un pārlicēģu armijas žargona lietošanu, šis darbs pievērš autoram uzmanību un padara viņu pat par kulta personību.

Parulska pēdējais romāns *Murmanti siena* (2009 – Siena murmina) uztverams kā Lietuvas 20. gs. eposs, skatīts no Olandijas ciema viedokļa. Bijušo politiski represēto atrod netīra ūdens bedrē. Tas ir autora mudinājums godināt godināmos, proti, visus pret padomju cīnītājus un padomju varas vajātos. Mazais ciems kļūst par metaforu Lietuvas 20. gs. vēsturei – I un II Pasaules karš, kam seko nacionālo partizānu cīņas, gulags, drūmie padomju gadi. Atainojot pusgadsimtu ilgo pretestību svešajiem apspiedējiem, Parulskis neklūst nostalgisks, sentimentāls vai narcistisks. Atšķirībā no Kunčius pieejas, romāns sacerēts vairāk modernistu, nekā postmodernistu manierē. Tas atgādina pagājušā gadsimta sākumā rakstītās ģimenes sāgas. Zīmīgi, ka Parulskis, kurš līdz šim vienmēr izcēlies ar literāro dumpinieciskumu, tieši savā pēdējā darbā lieto tradicionālus stāstīšanas paņēmienus, kas varētu arī norādīt uz vispārēju postmodernisma norietu.

Daži no Parulska pēdējiem tekstiem atrodas uz robežas starp eseju un stāstu. Eseju kopojumi *Nuogi drabužiai* (2002 – Kailas drēbes), *Miegas ir kitos moterys* (2005 – Miegs

un citas sievietes) un *Šiaurinė kronika* (2008 – Ziemeļu hronika) atspoguļo varmācīgu, visumā cinisku nostāju pret realitāti. Vienlaikus šīs grāmatas dod neapšaubāmu liecību tam, ka Parulskis ir viens no saistošākajiem un savdabīgākajiem esejistiem mūsdienu Lietuvā.

Esejas žanrā sekmīgi darbojas Parulska paaudzei piederošais dzejnieks un tulkotājs no vācu valodas, Kestutis Navakas. Viņa eseju krājumam *Gero gyvenimo kronikos* (2005 – Labas dzīves hronika) seko *Du lagaminai sniego* (2008 – Divi maisi sniega), kam divainā kārtā piešķirta Valsts prēmija. (Parulskim šo prestižo prēmiju piešķīra piecus gadus pirms tam). Navakas eseju tematus raksturo dažādība – bērnība, pusaudzā gadi, pirmie džinsi un ilgi spēlējošās skaņu plates, alus un vīna dzeršana, provincei atbilstošas noskaņas, braucieni uz ārzemēm, sev piederošu lietu apcerēšana, pat ēdieni, īpaši viņam mīļie no jūras zivīm pagatavotie.

Jāpiebilst, ka stipri pārags ir dažu lietuviešu literatūras kritiķu un filozofu apgalvojums, ka eseja šodien ir vadošais žanrs lietuviešu literatūrā. Ievērojamais eseju krājumu birums faktiski pa lielākai daļai sastāv no publicistiskiem komentāriem par sabiedrisko dzīvi vai arī isstāstiem, kas tikai nedaudz novirzās no šī žanra klasiskā paveida. Vēl pieminēšanas vērts ir dzejnieka Ginteras Bleizgys esejeidīgo tekstu kopojums *Estafetē* (2009 – Stafetes skrējieni).

LAUKI UN PILSĒTA. Lietuvā ir ļoti mazs skaits rakstnieču, kuras varētu stāties līdzās vadošajiem rakstniekiem. Bet ir divi ievēribas vērti izņēmumi – Laura Sintija Černiauskaitē, kura kļūst par 2009. gada Eiropas Savienības godalgas laureāti literatūrā (pagaidām grūti minēt, cik nozīmīga kļūs šī jaundibinātā balva), un interesantā, ne mazāk iecienītā Renata Šerelīte (Šerelytė). Abu rakstnieču tekstu temati ir līdzīgi, proti, laukos dzimušu jauniešu iestrēgšana pilsētās. Černiauskaitē, vēl vidusskolniece būdama, debitē ar stāstu krājumu *Trīs paras prie mylimosios slenkščio* (1994 – Trīs diennaktis pie mīlotā sliekšņa), bet slavu gūst viņas otrā grāmata *Liucė čiuožia* (2004 – Lūce slido), kur ietilpinātas vairākas noveles un viena luga. Pērngad publicētais reālistiskais romāns *Benedikto slenkščiai* (2009 – Benedikta sliekšņi) tematiski ir visai parasts – apdāvināta jaunieša pieredze provinces mākslas skolā, attiecības ar savu veco, smagi slimo tēvu un kļūšana par daļu no pieaugušo pasaules – garīgi un arī seksuāli. Tāpat kā vairākos citos mūsdienu romānos, Černiauskaitē aplūko lūzuma laiku, kur

Laura Sintija Černiauskaitė

tagadnes kontūras ir visai neskaidras. Viņas stāstījums par jauna cilvēka dzīvi sabiedrībā, kas maldās starp materiālām un garīgām vērtībām, un kur patērētājfilozofijas ētoss iesēžas arvien dziļāk, ir iejūtīgs, smalks, atklāts, godīgs un dažbrīd sāpīgs, bet bez tieksmes radīt kaut kādu universālu metaforu dzīvei sabiedrisku pārmaiņu laikā.

Lielākā daļa autoru, kuri debitējuši pēdējos gadu desmitos, ir dzimuši un auguši laukos un vēl šodien ir tikai pa daļai pilsētnieki, pa daļai lauku cilvēki. Tādēļ nav brīnums, ka lauki spēlē tik svarīgu lomu visjaunākajā lietuviešu daiļliteratūrā. Turklāt gados vecākie rakstnieki paši piedzīvojuši padomju piespiedu kolektivizāciju un citas reformas. Urbānismam, kam līdz šim pievērsušies tikai nedaudzi rakstnieki, saknes nav senas, nedz arī dziļas. Tajā pat laikā jauno un visjaunāko rakstnieku darbos pilsētnieciskā vide ir kļuvusi par daudz ko vairāk, nekā tikai fonu – tā pati par sevi ir svarīga ar savām jaunām eksistenciālām problēmām.

Nesen, kad lasīju lekciju par pēcpadomju daiļliteratūru Viļņas Universitātes starptautiskajā vasaras skolā, kāds izmeta piezīmi ar mazliet ironisku pieskaņu par lietuviešu rakstniekiem, kuri rakstot tikai par pagātni. To nevar noliegt. Bet literatūra nav tikai instruments, kas uztver cilvēku un sabiedrības jūtas. Literatūrai ir daudzi uzdevumi. Izmisīgi mēģinājumi reaģēt tikai uz visu, kas šimbrīžam norisinās ap mums, draud pārvērst literatūru par publicistisku tekošo notikumu komentāru. Literatūras teksti, kas rodas mūsdienās, paši par sevi ir reakcija uz šodienas dzīvesveida metafiziskām un sabiedriskām problēmām. Tāpēc arī nav nekāds pārsteigums, ka lietuviešu rakstnieki pievērsās pagātnēi. Ir tikai dabīgi, ka katra rakstnieku paaudze meklē atbildes uz mūžīgajiem jautājumiem – kas mēs esam un no kurienes mēs nākam? Tikai tad, kad būsim atbildējuši uz šiem jautājumiem, mēs varēsim minēt, kurr mēs ejam. □

No angļu valodas tulkojusi Anita Liepiņa

Lāsma Ģibiete

LAUPĪTĀJS KAUPĒNS 21. GS. LITERATŪRĀ

Ir sižeti, kas ātri pazūd aizmirstībā, bet ir arī tādi, kas literatūrā dzīvo gadu desmitiem ilgi un aizvien interesē kā autoru, tā lasītāju. Viens no skandalozākajiem, reāli dzīvojušajiem latviešiem, kura gaitas mūsu literatūrā plaši atspoguļotas pat 21. gs., ir armijas dezertieris, Zemgales lielceļu un lauku saimniecību aplaupītājs, dedzinātājs, 19 cilvēku slepkava Ansis (citos avotos: Alberts) Kaupēns. Viņš Jelgavas apkārtnes ļaudis savu necilvēcīgo izdarību dēļ paniskās bailēs turējis veselus sešus gadus, līdz beidzot 1927. gadā tiesāts un sodīts ar nāves sodu pakarot. Kaut arī senos notikumus no mūsdienām šķir vairāk kā 80 gadi, sižets par bezbailīgo noziedznieku vēl aizvien šķiet saistošs. 21. gs. sākumā šim tematam veltīti trīs literāri darbi – Māras Zālītes librets mūziklam pēc patiesu notikumu motīviem divos cēlieņos *Kaupēns, mans mīļais!* (lugu izlase *Sauciet to par teātri*, 2001), kas ar lieliem panākumiem tika uzvests Liepājas teātrī, Ingridas Karstās biogrāfiskais romāns *Kaupēna līgava* (2007) un vesela nodaļa advokāta Andra Grūtupa grāmatā *Tiesāšanās kā māksla* (2002). Jāpiebilst, ka Zālīte un Karstā galvenokārt akcentējušas Kaupēna milas dēkas un privāto dzīvi, taču Grūtups izmantojis citu sižeta līniju – viņu interesē Kaupēna tiesāšana, taču varoņa privātā dzīve tēlota ar mērķi izsecināt un izskaidrot, kāpēc viņš kļuvis par vienu no visdrausmīgākajiem noziedzniekiem 20. gs. Latvijas kriminālistikas vēsturē.

KĀRLIS MORS – KAUPĒNA PRIEKŠTECIS?

Viens no ievērojamākiem vācu dramaturgiem Fridrihs Šillers publicēja traģēdiju piecos cēlieņos *Laupītāji* (1785). Gadu pēc publikācijas traģēdiju iestudēja teātrī, taču Latvijā tas pirmoreiz uz skatuves tika rādīts ap 1818. gadu Dikļu zemnieku uzvedumā. Latviešu valodā traģēdija izdota 1910. gadā un atkārtoti 1975. gadā.¹ „Vētru un dziņu laikmeta” dramaturga darbs mūsu valstī ieguva milzu popularitāti, teātra uzvedums pulcēja lielus skatītāju pulkus. Tikpat liela piekrišana bija arī traģēdijas publikācijai; to lasīja un par varoņu gaitām šausminājās vai visās latviešu mājās. Aristokrātu Moru dzimtas liktenis vienaldzīgu neatstāja nevienu. Latviešu sabiedrībā minētais darbs radīja sava veida

1. *Latvijas Padomju enciklopēdija*, 9. sēj. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1987: 404-405.

sensāciju. Tragēdijas centrā kaislību plosīti, briesmīgus noziegumus izdarījuši cilvēki, kuriem par to jāuzņemas atbildība un jāsaņem sods; sižets spraigs, tam ne viens vien lasītājs seko līdz ar neatslābstošu interesi. Nekā tāda latviešu lasītājam agrāk nebija nācies lasīt.

Ja tragēdiju *Laupītāji* lasa paralēli ar kādu no iepriekš minētajiem latviešu autoru darbiem par Kaupēnu, iespējams pamanīt daudz kopīgu iezīmju. Taču nekādā gadījumā neapņemtos apgalvot, ka Šillera darbs tieši būtu ietekmējis kādu no 21. gs. autoriem, kaut gan mūsu literatūrā kopumā konstatējama liela vācu (un ne tikai vācu) literatūras ietekme. Te jāatkārto, ka pirmie lasāmgabali, kas nonāca latviešu lasītāja rokās, bija vācu autoru darbu tulkojumi un lokalizējumi, piemēram, pirmā luga latviešu valodā un arī citi.

Bez mīlestības līnijas (Kārlis Mors – Amālija; Ansis Kaupēns – viņa „līgavas”) darbus vieno kāda cita līdzība sižetā. Proti, tā ir literatūrā lieliski atainotā tiesībsargu un sabiedrības vēlme nodarījumus zibenīgi atriebt, sodīt, kas konkrētajos apstākļos būtu tikai loģiska. Bet paradoksālākais, lai „nolīdzinātu rēķinu”, bieži vien pat netiek noskaidrots, vai apsūdzētais cilvēks **patiešām ir veicis noziegumu**, viņam pietiek tikai nedaudz līdzināties noziedzniekam ārējā izskatā vai arī šķīst aizdomīgam, piemēram, savas noslēgtības pret apkārtējiem dēļ, lai nāktos atbildēt par lietām, ko apsūdzētais nekad nav pastrādājis. *Laupītāju* 2. cēliena 3. ainā laupītājs Špigelbergs savam kolēģim Racmanim lielās: *Nav neviena laikraksta, kur nebūtu kāds raksts par slīpēto zelli Špigelbergu, tāpēc vien arī tos lasu; aprakstījuši mani no galvas līdz kājām – kā tavu acu priekšā stāvu, pat manu svārku pogas nav piemirstas. (..) Nesen es iegāju tipogrāfijā – sak, esmu redzējis slaveņu Špigelbergu – un aprakstīju kādam skrieverim, kas tur sēdēja, viena turienes dziednieka izskatu – nu, kā dzīvu. Ziņa tiek padota tālāk, puisī sauc pie atbildības, viņu attiecīgi pratina, un savās izbailēs un muļķībā šīs – velns lai parauj! – atzīstas, ka esot Špigelbergs, - ka tevi nelabais! Es jau dzīros ziņot maģistrātā, ka nelietis apkauno manu vārdu. Vai zini, trīs mēnešus vēlāk viņu pakāra.*² Savukārt par Kaupēna noziegumiem nevainīgi sodīti vismaz pieci cilvēki (Grūtupam – 5; Karstajai – 7), no kuriem viens, Jānis Staņķis, pat notiesāts ar nāvi pakarot. Grūtups savā darbā uzsvēris, ka Kaupēna pratināšanas un tiesāšanas laikā, kad liktenīgā kļūda beidzot tikusi atklāta, prokurors nav spējis to atzīt,

mēģinādams Staņķi vienā no Kaupēna noziegumu epizodēm padarīt par līdzvainīgu, labi apzinoties, ka maldina tiesu un sabiedrību. *Ignorējot Kaupēna paskaidrojumus, apsūdzības rakstā vēl bez Piebalga kā nozieguma līdzdalībnieks tika nosaukts arī Jānis Staņķis... Laikam jau prokuroram bija grūti atzīt savu agrāko kļūmi... Nāves spriedums Staņķim jau izpildīts, un šī tragiskā kļūda kaut kā bija jāattaisno. Tiesai bija pat doma neapsūdzēt Kaupēnu šajā laupīšanā un slepkavībā...³ Daļa viņa noziegumu tikuši piekavīti arī kādam citam noziedzniekam Leonam Adamaitim. Un, visbeidzot, jāpiezīmē, ka nepatiesi notiesāto cilvēku **atzišanās nereti panākta ar fizisku, brutālu spēku**, viņus pazemojot un spīdzinot, līdz aizturētie, nespēdami to izturēt, izstāsta visu, kas likuma kalpiem vajadzīgs. Uz to ļoti konkrēti norāda Andris Grūtups. Savukārt Māras Zālītes libretā fakts par nevainīgu cilvēku sodīšanu Kaupēna vietā pieminēts nedaudz, bet sīkāk nav iztirzāts.*

Otra būtiska līnija, kas vieno Kārli Moru ar Ansi Kaupēnu ir abu varoņu attiecības ar tēvu. Kā viens, tā otrs netieši vainojams tēva nāvē – Kārļa tēvs mirst sarunas laikā ar dēlu, kurš beidzot atgriezies mājās, bet Kaupēna tēvs Jānis, nespēdams pārdzīvot dēla izdarības, pakaras. Jāņa Kaupēna tragēdiju vispilnīgāk atklājis Grūtups: *Par apsūdzētā tēvu zināja stāstīt, ka tas bijis godīgs un strādīgs cilvēks. (..) Par dēla gaitām tēvs bijis satriekts. Vecais Kaupēns slēpis dēla nolaupītās mantas. Vīrs zinājis, ka viņu apcietinās, un nevarējis ar to samierināties. Ilgi staigājis pa mežu. Meklējis pīlādža koku. Bijis mānīcīgs. Beidzot noplēsis pīlādža mizu, ar kuru pie tā paša koka pakāries.*⁴ Tālāk Grūtupa darbā atrodams Jāņa Kaupēna raksturojums, ko tiesai pauž viņa dēls, proti, ka tēvs bijis alkoholiķis, ļaunuma pilns un Ansi nav ieredzējis (364. lpp.). Zālītes libretā par Jāņa Kaupēna likteni pavisam skopu informāciju uzzinām no viņa mirušā gara: *Es pakāros Vasarsvētkos. / Pakāros pagļa kokā. / Pakāros negoda dēļ.*⁵ Savukārt Ingridas Karstās grāmatā, koka, kur pakāries Jānis Kaupēns, suga gan nav minēta, taču spilgti atklāts tēva izmisums un pārdzīvojumi, uzzinot par dēla nodarījumiem, kaut arī abu attiecības bijušas vēsas.

3. Andris Grūtups. „Kaupēna lieta.” *Tiesāšanās kā māksla*. Rīga: Jaunā Daugava, 2002: 265-266.

4. Turpat: 281.

5. Māra Zālīte. „Kaupēns, mans mīlais!” *Sauciet to par teātri*. Rīga: Jumava, 2001: 384.

2. Frīdrihs Šillers. *Laupītāji*. Rīga: Liesma, 1975: 79.

DIVAS VERSIJAS

Latviešu literatūrā par Zemgales noziedznieku Kaupēnu ir divas diametrāli pretējas versijas. Vēlreiz jāuzsver, ka Kaupēns bijis reāls cilvēks un par viņa noziedzīgajiem nodarījumiem arhīvos pieejami dokumenti, ko Māra Zālīte, Ingrīda Karstā un Andris Grūtups arī izmantojuši, taču viņu darbos ļoti atšķirīgi interpretēti daudzi fakti. Gan Grūtups, gan Zālīte nepārprotami norāda, ka ciniskais Kaupēns veicis ne vienu vien sevišķi smagu noziegumu, abu autoru darbos atšķiras vienīgi laupīšanas epizožu skaits (skat. Grūtupa darbā 35. lpp. un Māras Zālītes – 39. lpp.). Grūtups arī norāda, ka bez laupīšanas epizodēm, Kaupēna *kontā* ir 19 cilvēku slepkavības, taču Zālītes libretā precīzs slepkavību skaits nav atklāts. Savukārt Karstā pauž absolūti pretēju nostāju, proti, ka **Kaupēns tiesāts un sodīts nepamatoti**, tātad nevainīgs, lai gan viņas darbā minēts konkrēts tiesas uzrādīto epizožu skaits – 39. Pretēji Grūtupam, Karstā paudusi, ka vienīgais, kas apliecina Kaupēna vainu, ir viņa paša atzīšanās un parakstītie protokoli, taču lietisko pierādījumu, kas apliecinātu šī apsūdzētā vārdu patiesumu, tikpat kā nav bijis. Autore nenoliedz, ka atzīšanās varētu būt panākta ne gluži likumīgi, par ko jau minēts iepriekš. Interesanta vēl viena epizode – Grūtupa un Karstās darbos Kaupēns apzēlošanas lūgumu rakstījis Valsts prezidentam Gustavam Zemgalem, bet Zālītes libretā šis lūgums adresēts prezidentam Gustavam Kviesim (389. lpp.). Iespējams, autore domājusi Gustavu Zemgali. Trešais Latvijas Valsts prezidents Alberts Kviesis tas diezin vai varētu būt, jo viņš šai amatā pirmoreiz ievēlēts 1930.9.IV, bet otrreiz – 1933.4.IV.⁶ Daudz informācijas visi trīs autori ieguvuši no pagājušā gs. 20. gadu preses izdevumiem *Jaunākās Ziņas*, *Pēdējā Briedī*, *Zemgales Balss*, *Jaunais Zemgalietis*. Tā bieži bijusi pārspīlēta ar mērķi radīt sensāciju, lai piesaistītu pēc iespējas vairāk lasītāju. Grūtups, to lieliski apzinādamies, raksta: *Avižnieki sarīkoja īstu preses kauju. Amizanti bija vērot, kā viņi sacentās.*⁷ Līdzīgs secinājums ir arī Karstās darbā: *Jau tūlīt pēc Anša aresta avižu un grāmatu izdevniecības laida klajā desmitiem brošūru, cenšoties cita citu pārspēt intriģējošu jaunumu pasniegšanā. Vēl nebija sācies tiesas process, kad jau „Jaunāko ziņu” pielikumā Nr. 64 vesela lappuse tika piepildīta ar fotogrāfijām no Kaupēna*

6. *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 10. sēj. Rīga: A. Gulbja apgādībā, 1933.-1934. g. – 19337.-19338. sleja.

7. Andris Grūtups. „Kaupēna lieta.” *Tiesāšanās kā māksla*. Rīga: Jaunā Daugava, 2002: 269.

*šārīta, 21. marta, dzīves. Zem uzraksta „Bandīta brūtes” bija jau paspēts nodrukāt Valijas Valdmanes un Valijas Kleinberģes attēlus.*⁸ Rezumējot jāpiebilst, ka tik daudz atšķirīgā, pat kļaju pretrunu visu trīs autoru darbos varētu arī būt tādēļ, ka viņi kā avotus tomēr izmantojuši minētos preses izdevumus.

Vēl, runājot par presi, nevar nepieminēt Māras Zālītes darbu, kur šai sakarā konstatējami nedaudz citi akcenti. Avižu tirgotājs – šis Jelgavas ielās gaidītais puisis, ziņu un dažādu nepārbaudītu pieņēmumu izplatītājs – kā viens no varoņiem izmantots Zālītes libretā. Un simboliski – dramaturģiskajā darbā avižu zēns mirst no paša Kaupēna rokas. Mirst, jo Kaupēns sadusmojis par viņa atļaušanas paust informāciju. Karstās un Grūtupa darbā šādas epizodes nav.

ANŠA KAUPĒNA RAKSTUROJUMS

Zālīte, Karstā, Grūtups atšķirīgi interpretējuši Kaupēna raksturu un viņa izturēšanos. Ļoti detalizēti galvenā varoņa rakstura iezīmes, viņa uzvedību tiesas zālē un attieksmi pret noziedzīgajiem nodarījumiem lasītājam atklāj Grūtups: *Pēc izskata Kaupēns līdzinājās tipiskam katordzniekam. (...) Kaupēns atgādināja cilvēku – mašīnu, kura galvā smadzeņu vietā nežēlīgi maļ dzelzs skrituļi. Bez mazākās nožēlas viņš šāva uz saviem upuriem. Viņa noziedzīgās domas lidoja tikpat ātri kā izšautas lodes. Kaupēns bija visai īpatna personība. Gudrība viņā nemājoja, taču izveicības un manības bija pārpārēm. Leģendārās noziedzībās viņam līdzēja tikai veiksmē, cilvēku izbailes un muļķība.*⁹ Arī Zālīte Kaupēna tēlu traktējusi līdzīgi – ļoti egoistisks, nežēlīgs, cinisks, uzdzīvot kārs vīrs, kas savu iegribu dēļ laupa un nogalina. Sirdsapziņas pārmetumi viņam sveši. Uz asociāciju pamata tieši Zālītes darba galvenais varonis raksturā, izdarībās atgādina kādu citu sadistisku maniaku, Staņislavu Rogoļovu, kura gaitas Grūtups apskata grāmatā *Maniaks* (2010 – skat. 57. lpp.). Viņš darbojās un cilvēkus paniskās bailēs turēja pagājušā gadsimta 80. gadu sākumā. Kā īpaša rakstura šķautne Kaupēna personībā, kas neparādās Grūtupa darbā, bet vairākkārt atspoguļota Zālītes libretā, ir varoņa dzelzainā pārliecība, ka visi viņam ir parādā, līdz ar to tiek rasts atbilstošs noziegumiem. Zālītes varoni verd aizvainota patmīlība un smags mazvērtības komplekss: *Maksās man visi kā viens! / Maksās man visi kā viens. / Par to, ka es varonis*

8. Ingrīda Karstā. *Kaupēna līgava*. Rīga: Jumava, 2007: 281-282.

9. Andris Grūtups. „Kaupēna lieta.” *Tiesāšanās kā māksla*. Rīga: Jaunā Daugava, 2002: 277-278.

*biju. / Bet tagad – vien piemīzts siens.*¹⁰ Ar to tiek attaisnotas iedomātās tiesības pašam lemt savu un citu likteņus. Līdzīgi kā Fjodora Dostojevskā romāna *Noziegums un sods* galvenajam varonim Raskolņikovam, arī Kaupēnam ir dziļa iekšēja pārliecība, ka viņš ir pārkāps, augstāks par citiem, kas viņa noziegumus it kā attaisno. Turklāt visos trīs aplūkotajos darbos minēts, ka Kaupēns sevi dēvē gan par līvu karaļa Kaupo pēcteci, gan Lietuvas karali.

Ingrīdas Karstās grāmatā *Kaupēna līgava* varoņa raksturojums kardināli atšķiras no iepriekš minētā; var uzskatīt, ka no tā izaug arī pārējās autores versijas, tai skaitā, versija par tiesas kļūdu, notiesājot un sodot nevainīgu cilvēku. Viņas darba centrā ir godīgs, strādīgs, izpalīdzīgs cilvēks, kura vienīgais noziegums ir dezertēšana no armijas. Taču, uzmanīgi lasot tekstu, atklājas dažas dīvainības. Nekas šim godīgajam cilvēkam netraucē ilgus gadus glabāt neregistrētu ieroci, paust nepatiesu informāciju par savu darbavietu, pēc atvaļinājuma ierasties darbā Bitnera mēbeļu darbnīcā mēnesi vēlāk, nekā bija solījis. Un galvenais – absolūti neloģiski šķiet gan tas, ka Kaupēns vairākkārt vienā laikā un vietā atradies ar *īstajiem* laupītājiem, kad tika veikts noziegums (pilsoņa pienākums ir nekavējoties ziņot policijai, A. Kaupēns nav darījis ne reizes), gan viņa visai dīvainā tikšana pie it kā pamesta saiņa ar lielu naudu un dārglietām: *Cūskas kardinājums bija pārāk liels. Man toreiz ar visu atrasto saini izdevās no viņa aizmukt. (...) Brižiem gan man sirdsapziņā pazib doma, ka es toreiz biju iekārojis svešu mantu, aplaupot tās īpašnieku, bet tajā brīdī man likās, ka es būtu liels muļķis, ja palaistu garām tādu izdevību un nepievāktu sev šo atradumu.*¹¹

BAISĀKIE KAUPĒNA NOZIEGUMI

Visprecīzāk un detalizētāk Kaupēna noziegumi atainoti Grūtupa grāmatā *Tiesāšanās kā māksla*, savukārt it kā otršķirīga loma tiem ir Zālītes un Karstās darbos, jo te uzmanības centrā ir viņa attiecības ar sievietēm. Protams, absolūti ignorējis Kaupēna privāto dzīvi nav arī Grūtups. Viņa darbā tas nepieciešams, lai rastu jel kādu ticamu skaidrojumu Kaupēna motivācijai, veicot noziegumus.

Kaut pavisam, taču par Ansi Kaupēnu dzirdējuši ļoti daudz latviešu. Viņa laikabiedru mūsu vidū diemžēl nav daudz. Šī pētījuma

10. Māra Zālīte. „Kaupēn, mans mīļais!” *Sauciet to par teātri*. Rīga: Jumava, 2001: 345.

11. Ingrīda Karstā. *Kaupēna līgava*. Rīga: Jumava, 2007: 143.

autorei nesen bija saruna ar laikā, kad Kaupēnam piesprieda nāvessodu, dzimušu jelgavnieci, ilggadēju vizuālās mākslas un kultūras vēstures skolotāju Elmāru Zelenko, kura par viņu brutālajiem noziegumiem daudz dzirdējusi no savu tuvinieku stāstīti. Latvijas kriminālistikas vēsturē Kaupēns pirmkārt ir *slavens* kā pirmais noziedznieks, kurš mūsu valstī aplaupījis vilcienu. Savukārt kāda cita nozieguma epizodē Kaupēns apsūdzēts par mēģinājumu uzspriecināt Rīgas – Berlīnes vilcienu, lai to pēc tam aplaupītu. Jāpiebilst, ka tik retu noziegumu kā laupīšana uz dzelzceļa atsevišķi aplūkojis arī Deivids Ouens (David Owen) grāmatā *Noziegums un zinātne. 40 miklainu noziegumu izpēte („Zvaigzne ABC“)*. Tas ir īpašs retums, kriminālistikas vēsturē šādu gadījumu nav daudz. Šķiet nedaudz dīvaini, ka Karstā savā romānā minēto epizodi piemin izvairīgi, viņa to ataino kā mazsvarīgu, pat ikdienišķu notikumu: *27. septembrī aplaupīts kāds Ēķengrāves – Daudzevas vilciens. Par vilcienu to gan grūti nosaukt, tad jau drīzāk par tējmašīnu, kurai kurtuvē ik pa brīdīm iesviež ogles. (...) Jau nākamajā dienā 24. oktobra avīzē „Jaukais Zemgālietis” tika ievietots raksts par Daudzevas bānīša aplaupīšanu.*¹² Pirmkārt, neparasti, ka Karstās un Grūtupa darbos par vienu un to pašu nozieguma epizodi konstatējams daudz būtisku atšķirību, bet, otrkārt, grūti saprast, ka pēc 27. septembra kā nākamā diena minēts 24. oktobris.

Savukārt viens no Kaupēna visšausmīgākajiem noziegumiem ir Klabiņu māju aplaupīšana, nodedzināšana un piecu cilvēku, tostarp, bērnu nogalināšana 1922. gada Vasarsvētkos. Pēc Grūtupa darba secināms, ka pat šo briesmīgo noziegumu Kaupēns veicis vienatnē, tā vēlreiz apliecinādams savu drosmi; taču Karstā norāda, ka Kaupēns tikai atradies līdzās, kad baismo noziegumu paveikuši *īstie* laupītāji, jo tai vakarā nevēlēties doties uz zaļumballi. Beidzot rosīties noziedzniekiem, nekas viņu nav atturējis caur logu iekļūt blakus atrodošajās Rugu mājās, ko arī pirms tam apmeklējuši noziedznieki, un, kā raksta Karstā, dodoties prom, no virtuves paņemt maizi un gaļu, jo Kaupēns bijis izsalcis. Tāpat lasītājam neloģiska varētu šķist viņa rīcība, izšaujot ar pistoli gaisā un līdz nāvei pārbaudot tikko no balle atgriezušos cilvēkus.

VAI SĀNCENŠA ATRIEBĪBA?

Īsts noslēpums par Kaupēna gaitām sarakstītājā literatūrā izvērtusies viņa notveršana pirms tiesāšanas. Arī šajā sakarā visu trīs

12. Turpat: 168.

autoru aplūkotajās grāmatās paustais ir atšķirīgs. No Karstās un daļēji arī Zālītes darba secināms, ka Kaupēna nokļūšana policijas uzmanības lokā, viņa arests vērtējams kā sāncensība atreibība. Karstās *Kaupēna līgavā* to paveicis galvenā varoņa meitenes Valijas Kleinbergas atraidītais pielūdzējs, policists Kārlis Limbergs, kurš vienīgais spējis atklāt, ka Kaupēns ir viltvārdis un dezertieris, taču Zālītes libretā varoņa soģis ir kāds Dzejnieks. Jāpiebilst, ka Dzejnieka tēls lugā ir simbolisks. Dzejnieks, līdzīgi Kārlim Limbergam, ir Valijas atraidītais pielūdzējs. Savukārt Grūtupa darbā nav ne šādas epizodes, ne šādu personāžu. Arī pati soda izpildīšana Kaupēnam palikusi noslēpumā tīta. Kurš to veicis, īsti nav saprotams, autoru norādes ir mīklainas. *Tā būs masku balle*, sievišķīgā balsī pasaka pelēkās drēbēs ģērbies bende un izvelk no kabatas pelēku drēbi. *Savas mātes laktātā izgriezu divus caurumus un uzmaukšu to sev galvā, lai mani nepazītu, un pats arī jutīšos drošāk, metot cilpas tiem kaklā...*¹³ Arī Zālīte libreta remarkās norāda: *Priekšplānā iznāk Bende. Viņš noņem rūtaino mātes laktatu. Tas ir Dzejnieks.*¹⁴ Tas libretā ir kulminācijas brīdis, jo Dzejnieku, ar kura teiktajiem vārdiem sākas un noslēdzas šis dramaturģiskais darbs, nav iespējams iedomāties kā nāves soda izpildītāju. Kaut gan – atreibība, gluži tāpat kā mīlestība, spējīga uz visu. □

Par Lāsmu Ģibietī skat. JG261:71, arī <www.satori.lv>.

13. Turpat: 330.

14. Māra Zālīte. „Kaupēn, mans mīlais!” *Sauciet to par teātri*. Rīga: Jumava, 2001: 391.

Dzugas

Aigars Bikše

KAPITĀLISMA KRĪZE UN MĀKSLINIEKA VIETA IDEJĀ PAR ATBILDĪBAS EVOLŪCIJU

Lai spētu atrast mākslinieka vietu, atbildību un risinājumu šibrīža ekonomiskās krīzes situācijā, uzskatu par nepieciešamu vispirms apskatīt, analizēt un definēt pašu krīzi, kā arī – vissvarīgāk – atpazīt amorālos procesus, kas šo krīzi ir izraisījuši. Izdalīšu pamatpunktus, kas manuprāt skaidri uzrāda patērētājsabiedrību barojošā kapitālistiskā modeļa amoralitāti, ilgtspējas neesamību un bezatbildību.

Mans secinājums, apskatot un analizējot to, kādā veidā pārvietojās naudas plūsma un auga materiālā labklājība bezatbildīgajā patērētāju sabiedrības modelī Latvijā, ir viens – šī modeļa pamatā ir sistēma, kas ārkārtīgi atgādina visvienkāršāko piramidālo krāpniecības shēmu. Turklāt šajā gadījumā globālā tirgus apstākļos daudzās nelielās piramīdas ir savstarpēji savienotas un veido kopējo piramīdu. Tās pamatā ir virtuālas manipulācijas ar resursiem, kuru vērtība un daudzums tiek mākslīgi radīti un tad vēl daudzkrāšoti cerībās uz nākotnē prognozējamo patēriņa kāpumu.

Piemēram, viena persona – sauksim viņu par Juri – iegādājas akcijas kādā lielā elektrotehnikas korporācijā, kura ražo televizorus. Jura cerības uz akciju vērtības kāpumu ir balstītas uz sabiedrības locekļu augošo spēju iegādāties televizorus. Noteiktajā laika nogrieznī kopējais noskaņojums par patēriņa iespējām uzlabojās, Juri pārdeva savas akcijas, nopirka televizoru un vispārējās eiforijas iespaidā iegādājās bankas akcijas. Tādējādi cerības uz patēriņa pieaugumu un līdz ar to naudas plūsmas virtuālais apjoms palielinājās.

Tēlnieks, instalāciju un vides objektu mākslinieks, scenogrāfs, mākslas maģistrs (2000) Aigars Bikše bijis Latvijas Mākslas akadēmijas mācībspēks, arī Vizuāli plastiskās mākslas nodaļas prodekāns. Veidojis Latvijas paviljonus EXPO izstādēs Lisabonā (1998) un Hannoverā (2000). Par mākslinieka neseno veikumu skat. Rutas Čaupovas rakstu JG261:42. Šeit ievietotā apcere ir viens no Borisa Vīpera piemiņas lasījumiem *Krīze un māksla* (2009) Rīgā, LMA un Mākslas vēstures institūta paspārnē.

Latvijā banku inovācija bija hipotekārā kredītešana eiro, kas ļāva lēti aizdot arvien lielāku naudas daudzumu spekulatīvai un piramīdveida finanšu bāzētai nekustamā īpašuma iegādei, iepludinot Latvijā milzīgus ar reālām precēm un pakalpojumiem nesegtas naudas apjomus. Tikko naudas plūsma, kas baro spekulatīvo un piramīdas shēmu investorus, aprūkstas, un inflācija sāk mazināties, spekulatīvie aizņēmēji kļūst par Ponzi investoriem, bet Ponzi investoru bagātība izplēn.¹

Ponzi shēmā, vienkārši izsakoties, tiek ieņemti maksājumi no aizvien vairākiem investoriem, no šiem maksājumiem savukārt sedzot iepriekšējo investoru dividendes, nevis no kādas reālas peļņas, kā vajadzētu būt kaut cik ilgtspējīgā ekonomikas modelī, un Ponzi shēma būtībā ir augoša piramīda. Starp globālās ekonomikas shēmu un jau minēto Ponzi shēmu nav absolūtas analogijas, tomēr pastāv daudz uztraucoši līdzīgu pazīmju.

Ja Juris dzīvo Latvijā, kur šīs kapitālismam jau tāpat raksturīgās piramīdas vēl jo nenormālāku uzpūšanas visiem spēkiem sekmējuši tie, kuru uzdevums būtu to kontrolēt un regulēt (tas ir, valsts), viņš ir aizņēmis naudu no kādas ārvalstu bankas, nopircis zemi un būvē divas neēdzīgi lielas un dārgas mājas. Vienā viņš dzīvos pats, bet otru ir iecerējis pārdot par milzīgu naudu, jo īpašumu cenas tik pievilcīgi strauji kāpj. Dzīve šķiet jau nokārtota bez nekāda lieka darba, vien paļaujoties uz to, ka, virtuāli pārsūtot vienu un to pašu naudu no vienas vietas uz otru bezgalīgi daudz reižu, tās daudzums arī pieaugs bezgalīgi daudz reižu. Dažas reizes tas pieaug gan, jo bankas, dodot patēriņa kredītu Jurim un viņa kolēģiem, Latvijā tiešām rada pieaugošu daudzumu mākslīgas, ne ar ko nesegtas naudas. Ekonomiskā piramīda ieinteresēto vadošo pušu darbības un visu iesaistīto „mazo” dalībnieku, tādu kā mūsu Juris, līdzuzbudinājuma rezultātā aug griezumās, tomēr šādai piramīdai, protams, ir savas robežas.

Juris ar saviem kolēģiem ir cits citam pārdevuši un pārpārdevuši ārvalstu finansētu nekustamo īpašumu. Ja Jurim nav paveicies (šādas shēmas ietvaros apmēram 80% ir zaudētāju), beigās labklājība izplēn kā nebijusi, un viņš ir veselu bagātību parādā.

Kur ir būtiskākā atšķirība starp patēriņa kāpjošo piramīdas shēmu, kurā iesaistīties Juris,

un krāpniecības piramīdu, kas neskaitāmās valstīs ir nelegāls biznesa modelis? Otrajā gadījumā Jurim pašrocīgi būtu jāsavē, piemēram, seši cilvēki, kas veic iemaksu, kura tiek „pārsūtīta” pa piramīdu uz augšu, un tad katrs no šiem sešiem cilvēkiem mēklē vēl sešus. Pavisam vienkārša matemātika parāda, cik neticami drīz uz zemeslodes aprūktu cilvēku, kurus shēmā iesaistīt. Savukārt pirmajā gadījumā vervēšanu Jura „labā” veic visa sistēma ar savu ideoloģiju, valsts likumdošanu, utt. Un, tā kā pirmajā gadījumā „iemaksai” sistēmā naudu ļoti bieži izsniedz pati sistēma, kas rada jaunu virtuālu naudu kredīta veidā, Jurim, tai sabrūkot, var nākties visu atlikušo mūžu strādāt, lai segtu saņemto virtuālo naudu ar savu reālo naudu.

Kā jau tas piramīdas tipa shēmām raksturīgs, lielākā sabiedrības daļa, izņemot pašu eliti, kas to visu organizē, piramīdai sabrūkot, ir zaudētāji. Piramīdas sabrukšanas ātrums izrādās tieši proporcionāls tās augšanas ātrumam un ir neizbēgams un tikpat loģisks kā reizrēķins.

Sabrūkot virtuāli uzbūvētajai piramīdai, blakus sabrūk arī reālā patēriņa piramīda. Bailes par risku nāk eiforijas vietā, un pat tie, kas varētu saprātīgi veicināt patēriņu, atsakās to darīt, gaidīdami vēl sliktākus laikus. Tomēr sistēmas atmaskošana no iekšpuses nav iespējama tāpēc, ka daudzas iesaistītās atslēgas personas lieliski apzinās manipulācijas ar pasaules tirgu vērtību un šo personu atrašanās pelnošajā piramīdas augšgalā un kultūras piederība neļauj tām atklāti runāt par sistēmas krāpniecisko dabu. Tikpat labi mēs varam domāt, ka Jaunzēlandes maori pārstātu pārtikā izmantot cilvēka gaļu, ja nebūtu parādījušies misionāri no Eiropas – ja kādā kultūrā ir pieņemts ēst citam citu, to uzskata

PIRAMĪDAS SHĒMA

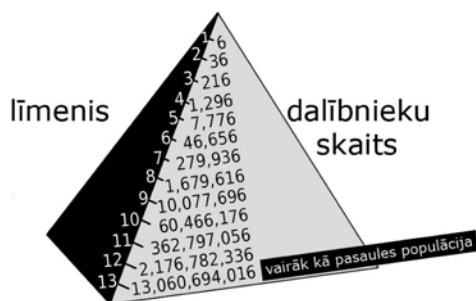

Diagramma parāda, kādā veidā piramīdas veida modeli ir neiespējami uzturēt.

1. J. Ošlejs „Ekonomikas skrējieni. Uz leju” – <www.politika.lv/temas/politikas_kvalitate/16961>. 2008. 9. XII.

par normālu un daudz neapšaubu; ja kultūrā ir normāli būvēt krāpniecisku sistēmu, no kuras cieš lielākā daļa iedzīvotāju, to tieši tāpat neapšaubu, kamēr neiestājas kādi ārkārtēji apstākļi.

Ļoti iespējams, bankas zināja, ka šis ekonomikas modelis nav ilgtspējīgs, tomēr, ja viena banka apstātos, tad citas palielinātu savu tirgus daļu uz tās rēķina. 2006. gadā vairākas vadošās Latvijas bankas ar Swedbank (toreiz – Hansabanka) priekšgalā veica mēģinājumu slāpēt kredītēšanu, neriskējot ar savu tirgus daļu. Tas ierosināja bankām noslēgt savstarpēju vienošanos, kas regulētu kredītu apjoma pieaugumu un fiksētu banku tirgus daļas. Diemžēl valsts šo visnotaļ saprātīgo priekšlikumu uztvēra kā mēģinājumu izveidot karteli un kategoriski tam iebilda. Vēlāk bankas mēģināja ierosināt nekustamā īpašuma nodokļa palielināšanu, tomēr arī to valdība nevēlējās. Tā tika nostiprināti pamati šodienas ekonomiskajai krīzei, jo bankas turpināja riskanto spēli, nespējot likumīgi pašregulēties un neizjūtot arī stingru valsts kontroli.²

Šāda veida kapitālisms neapšaubāmi ir amorāls.

Kāda tad ir situācija šeit pēc piramīdas sabrukuma? Lai arī Latvijas kopējo deficītu veido gan valdības, gan iedzīvotāju aizņēmumi, pēdējo gadu laikā ārvalstu aizņēmumu apjoms privātpersonām ik gadu nekontrolēti sasniedza pat aptuveni 17% no iekšzemes kopprodukta³, kamēr valsts savu kopējo budžeta deficītu taču kontrolēja un paturēja vien dažu pieļaujamo procentu robežās. Jura un viņa kolēģu parāds ārvalstu bankai nozīmē to, ka mūsu valstī atrodas milzīgs daudzums ne ar ko nesegtas, virtuālas naudas, ko mums ir nepieciešams segt, piesaistot Latvijā reālu ārvalstu naudu.

Loģiski, ka rodas sabiedrības vilšanās kapitālisma spējā harmoniski pašregulēties. Atkārtoti vidojas situācijas, ka sabiedrība par saviem līdzekļiem ir spiesta pārņemt kapitālisma instrumentus, kuru īpašnieki peļņas gūšanas nolūkos ir aizrāvušies ar riskiem – bankas vai citviet milzīgās korporācijas u. tml. tiek glābtas par sabiedrības līdzekļiem ar valsts līdzdalību. Šāds kapitālisms ir amorāls arī no viedokļa, ka individuālo kapitālistu riska sedzēji ir visi sabiedrības locekļi. Tādējādi sabiedrība tiek krāpta dubulti – gan iesaistot tās locekļus sistēmiski veidotā ne-pamatotā vērtību sakāpināšanā, gan, kad

ši sistēma sabrūk, kā tas loģiski paredzams, šķietami leģitīmi uzskaujot uz sabiedrības pleciem dažu tās locekļu orgānu rēķinus, aizbildinoties ar draudiem par visas „ēdināšanas sistēmas” sabrukumu.

Šādas sistēmas pastāvēšana ir iespējama demokrātijas modeļa ietvaros, kad politiskajā elitē atrodas subjekti, kuru labklājība atkarīga no kopējās patēriņa aprites un cieši saistīta ar politiskās elites pārstāvju līdzdalību krāpniecības shēmās ar cerību uzlabot personisko turību. Tāpat valdošā elite ir atkarīga no patēriņa pieauguma, tautas labklājības pieauguma, vēlēšanu apmierinātības un, lai vēlēšanu brīdī sasniegtu šādus īstermiņa mērķus, ir spiesta ziedot resursus un atbalstīt krāpnieciskās finanšu shēmas kārtības pastāvēšanu visā pasaulē. Līdz ar to šāda pilsoņu līdzdalība milzīgajā krāpniecības shēmā tiek apskatīta kā pašu pilsoņu personīgais risks un viņu demokrātiskās tiesības. Manuprāt, šāda tirgošanās stipri atgādina Amerikas iedzimto iedzīvotāju līdzdalību savas zemes pārdošanā kolonizatoriem.

Kāda tad var būt radošo nozaru atbildīga rīcība? Izdalīšu divus punktus.

1. ĪSTERMIŅA MĒRĶI. Ļoti vienkārši un pašsaprotami no visa iepriekšējā izriet – Latvijas valstij tuvākajos gados būs nepieciešama reāla ārvalstu nauda tās virtuālās naudas vietā, kas šeit no ārvalstīm tika iepludināta, visiem kopā vieglprātīgi būvējot augošo krāpniecības piramīdu. Šo naudu Latvijā var radīt eksports – preču, pakalpojumu, ideju, inovāciju utt. eksports. Jāpauž, vai Latvijā tikai iekšējam patēriņam orientēts kultūras produkts varēs izpelnīties visas sabiedrības atzinību un novērtējumu – tādas sabiedrības, kuras attieksmē postkrīzes periodā veidosies varoņa eksportētāja un parādu jūga „izdzēsēja” – nolīdzinātāja tēls. Sabiedrības grupai, kura tajā vēlas ieņemt novērtētu un cienjamu vietu (mūsu gadījumā tie ir „mākslinieki un mākslas profesionāļi”), ir jāspēj „ienest” naudu Latvijā. Nozares ietvaros nepieciešams visa veida atbalsts eksportspējīgam kultūras produktam. Latvijā spēj tapt kvalitatīvs, vērtīgs, oriģināls un eksportam derīgs kultūras produkts – to pierāda kaut vai operdziedātāji, teātru režisori, diriģenti, aktieri, mākslinieki u. tml. Vizuālās mākslas pārstāvjiem, māksliniekiem, kuratoriem un zinātniekiem jāklūst daudz aktīvākiem, jāiesaistās pasaules aprītē, jāpiesaista ārvalstu nauda projektiem Latvijā un jāveido produkts, kuru savukārt var eksportēt. Nevis kusli, kaunīgi un aizbildinoties, ka tas tikai, lai izvilktu dzīvību, bet gan

2. Turpat.

3. Turpat.

Gunārs Janaitis. *Dziesmotā revolūcija*. XX Vispārējās latviešu dziesmu svētkos, Rīgā (1990.VII)

Sigita Daugule. *Baltā grāmata*. 2006. Eļļa uz audekla, jaukta tehnika. 120 x 150 cm
Par mākslinieci skat. 53. lpp.

mērķtiecīgi un ar atbildības sajūtu pret sevi, savu nozari un Latvijas ekonomiku.

2. ILGTERMIŅA MĒRKĪ. Mākslas kopienas nevar apskatīt kā atsevišķu organismu, atrautu no visas sabiedrības, bet drīzāk gan kā atsevišķu orgānu sabiedrības kopējā organismā. Tai var izvirzīt savus konkrētus uzdevumus, kurus jāveic gan organisma labā, gan pašai savā labā, lai spētu veselīgi dzīvot organismā. Ilgtermiņā Latvijas mākslas profesionāļu vidē būtu jādiskutē par atbildīgas sabiedrības ideju. Konstatējot patērētāju sabiedrības un demokrātijas kā sabiedrību organizējošas sistēmas negatīvos, amorālos aspektus, konceptuāli ievirzītā mākslinieku kopiena varētu vēltīt uzmanību šo aspektu apzināšanai un atmaskošanai. Šim virzienam, analizējot demokrātijas kā uz īslaicīgu mērķi orientētas, resursus šķērdējošas iekārtas ēnas aspektus, būtu jāveic procesu analīze, sadarbojoties ar visiem intelektuāli ievirzīto sabiedrības grupu pārstāvjiem. Sistēma, kura kompleksitācijā ar patērētāju sabiedrības ideoloģiju pasaulē iegūst postošas izpausmes, sākot ar mērenām, valstu stingri regulētām pilsoņu apkrāpšanas sistēmām un beidzot ar plašu, mežonīgu, kā tas bija Latvijas pirmskrīzes periodā, praktiski neregulētu apkrāpšanu, ir jāreformē. Domāju, ka sabiedrība aizvien plašāk saskatīs šādas sistēmas krāpniecisko, amorālo raksturu un tas, tāpat kā kādreiz verdzība un tās amorālie aspekti, tiks aptverts, atmaskots un noraidīts. Tāpēc mākslai ir ne tikai jāveido kritiskā un atmaskojošā bāze, bet arī jāturpina pārdomāt nākamās sabiedrības struktūras konceptu un uz šo pārdomu pamata jāveic tēlu konstruējošas darbības, kuras varētu sabiedrību kopumā pārliecināt par jauna sabiedrības modeļa nepieciešamību. Esmu pārliecināts, ka ne tikai apjēga par sistēmas amorālo dabu, bet arī pasaules resursu nepietiekamība drīzumā novedīs pie demokrātijas revīzijas un iespējamās nomaiņas ar jaunu kārtību. Domāju, ka radošā sabiedrības daļa, pateicoties savai pasionārajai attieksmei pret pasaules kārtību, ir piemērota augsne idejai par jaunu ētisku un atbildīgu sabiedrības modeli, kurā mākslīgi uzpūstu surogātvērtību vietā varētu izvirzīt par prioritāti vērtības, kas spēj veidot ilgtspējīgu tālākās izdzīvošanas kodolu pasaules sabiedrībai. □

Uldis Bērziņš

NEŠKĪNDINIET ZEM BRUŅĪCIEM ZELTU!

Teksta nesaīsināts variants

Gribu iebilst pats pret saviem vārdiem piektdienas *Dienā* [2010.23.IV], ka Korāns nenosakot, kā *sievietei jāgērbjas*. Nosaka gan – kam ir pie rokas kāds no tulkojumiem, pārliecinieties, ko teic 33. sūras „Sabiedrojušies” 59. zīme (pants). Mans lasījums: *Ak, pravie-ti! Saki savām sievietēm un meitām, un ticīgo sievietēm, lai tās apmetni pastiepj uz leju – tā drošāk, ka pazīs viņas un neuzmāksies viņām.*

24. sūra „Gaisma” 31. zīmē pieteic ticīgajām valšķīgi netērpties un šķelmīgi negrozīties ļaudīs. Tām būs staigāt nodurtu skatienu, sargāt savu klēpi, aizklāt azoti ar lakatu, slēpt savas rotas vai, citā lasījumā, savas [miesas] *krāšņumus* vīriešiem, izņemot vien *savus vīrus vai savus tēvus, vai vīrutēvus, vai savus dēlus, vai savu vīru dēlus, vai savus brāļus, vai savu brāļu dēlus, vai savu māsu dēlus, (..) vai vīriešu kārtas kalpus, kam nevajagas, vai bērnus, kas vēl nezina sievu kailuma*. Koķeta harēmniece viltība laikus bargi apsaukta: *Un lai tās nepiecērt kāju, likdamas nomanīt, kādas rotas tām apslēptas*. Toties lieguma atsegt vaigu gan Korānā nav! To piecerējuši klāt vēlāku laikmetu morālisti. Kad norādu saviem konservatīvajiem draugiem uz šo „neatbilstību”, atbilde skan: *ak, netikli! Vai neapzinies, ka nav nekā krāšņāka un pavadī-nošāka par jaunas sievas vaigu?! –*

Vēl gribas iebilst pret *Dienas* viedokli, ka Turcijā esot skaudri aizliegts tērpties hidžābā vai nikābā – tā nebūt nav. Stambulas ielās ikviens būs redzējis meitenes, kam no melnām drānām ārā vien spulgu acu pāris – parasti tikpat tikumīgi tērtu vecāku dāmu pavado-nībā. Pasaulīgi noskaņotie ironizē, ka viņām kaut ko arī samaksājot – un droši vien dažos gadījumos šāda promenāde tiešām var būt priekšnoteikums labdarīgai palīdzībai. Bet ierēdnēm, studentēm, skolniecēm darba un mācību vietās noliegts pat laucinieciskais lakatiņš, mums zināmā vārdā saukts par „turbānu”. *Meitenes, jaunās Turcijas di-binātājs, lielais Ataturks mācīja turcietei lep-poties ar savu matu rotu!* Aizeju uz Teoloģijas fakultāti – nu nav man lemts ieraudzīt matu rotu, studentes pa virsu turbānam uz-maukušas vēl vecmammu jaunības hūtiņas, jo citādi sargs nelaiž pa vārtiem iekšā. Parla-menta liberāli islāmiskā pozīcija – „Baltā” jeb

Rolfs Ekmanis

STARPTAUTISKIE RAIDĪJUMI LATVIEŠU VALODĀ 20. GS. OTRĀ PUSĒ

Sākums JG235(2003), 237(2004), 238(2004), 248(2007),
251(2007)-256(2009), 261(2010)

RADIO BRĪVĀ EIROPA / RADIO BRĪVĪBA (RFE/RL) – II

FEC – BRĪVĀS EIROPAS KOMITEJA

1949.17.V Ņujorkā tiek nodibināta oficiāli „privāta”, bet ASV Valsts departamentam, izlūkdienestam, diplomātiskajām un militārajām aprindām tuvu stāvošā *National Committee for a Free Europe, Inc.* jeb Nacionālā Komiteja Brīvai Eiropai ar kara laikā bijušo amerikāņu Stratēģiskā resora (Office of Strategic Services jeb OSS) virsnieku, pēcāk Centrālās izlūkošanas pārvaldes (CIA) dibināšanā nozīmīgo Alenu Dalesu (Allen W. Dulles, 1893-1969) priekšgalā. Nepilnu mēnesi vēlāk komitejas nosaukums tiek saīsināts – *Free Europe Committee* (turpmāk FEC), t.i., Brīvās Eiropas komiteja, pie kam iepriekšējos īslaicīgos un neganti vilušos vadītājus nomaina ar svaigiem. Par FEC pirmo prezidentu kļūst Pūls (DeWitt C. Poole), kurš pēc bolševiku *coup d'état* Petrogradā 1917. gada oktobrī, protestēdams pret prezidenta Vilsona (Woodrow Wilson, 1856-1924) *pārāk maigo nostāju pret barbarisko bolševiku varu, kam jebkuri morālie un ētiskie standarti ir pilnīgi vienaldzīgi*, atkāpjas no ASV pārstāvja Maskavā un Arhangeļskā posteņa. Līdzās Pūlam komitejas pirmā priekšsēdētāja amatu uzņemas Džosefs Grū (Joseph Grew – skat. JG261:29). Abus šefus balsta vesela virkne padomnieku, kuru vidū izceļas gan II Pasaules kara slavenības – ģenerāļi Eizenhauers (Dwight Eisenhower, vēlāk ASV prezidents) un Kleijs (Lucius Clay), gan

arī dažādi augstas proves funkcionāri – prezidentu Rūzvelta un vēlāk Kenedija padomdevējs Berls (Adolf Berle), bijušais sūtnis Polijā un Baltijas valstīs Leins (Arthur Bliss Lane), kurš veltīgi cenšas pārliecināt Vašingtonu anulēt Jaltas līgumu, bijušais OSS direktors Donovan (William Donovan), bijušais Tieslietu sekretārs Bidls (Francis Biddle), Amerikāņu strādnieku federācijas (American Federation of Labor - AFL) vadītājs Grīns (William Green), žurnāla *Time* īpašnieks Lūss (Henry Luce), ekonomists Kleitons (Will Clayton) u.c. Kaut arī FEC šefu posteņus viens pēc otra ieņem dažādas Vašingtonas Baltā nama uzticības personas (psiholoģiskā kara eksperts ģen. Charles Douglas Jackson, ģen. Willis D. Crittenger, Archibald S. Alexander, William P. Durkee, John Richardson u.c.), visu pastāvēšanas laiku komitejas politiskā un praktiskā darba līstais vadītājs ir Krievijā dzimušais Jarovs (Bernard Yarow). 1949. gada jūnijā FEC paspārnē nodibinātajā Preses un Radoraidījumu komitejā (*Committee on Press and Broadcasting*), ko vada noguldījumu baņķieris Altšūls (Frank Altschul), ietilpst vairāki prominenti amerikāņu žurnālisti un autori, ieskaitot tādu slavenību kā Edvardu Murovu (Edward R. Murrow), AFL direktoru Lavstounu (Jay Lovestone), vēsturnieku Šlesindžeru (Arthur Schlesinger) u.c.¹

Brīvās Eiropas komitejai, kas uz laiku pirmo mājvietu atrod Ņujorkas augstākajā debesskrāpī – *Empire State Building*, „draugi” no CIA slepenās Speciālo pasākumu grupas (Special Procedures Group jeb SPG) „iedāvina” no OSS iemantotu tipogrāfijas iekārtu, kas kļūst par pamatu Brīvās Eiropas spiestuvei (*Free Europe Press*). Drīz vien tā sāk izdot dažādus materiālus izplatīšanai aiz Dzelzs priekšvara, kā arī visai respektējamo žurnālu *East Europe*, kas gan okupētajām Baltijas republikām pievērš minimālu uzmanību. Otrā „dāvana” – visai primitīvs un mazspēcīgs 7,5 kilovatu īsviļņu radoraidītājs (nokristīts par Barbaru) – ir pamats radiosistēmai, kas drīz kļūst pazīstama ar nosaukumu *Radio Free Europe* – Radio Brīvā Eiropa (turpmāk RFE). Līdz 1972. gadam tā darbību slepeni atbalsta specdienests CIA, bet oficiāli – „brīvību mīloši amerikāņu pilsoņi”. Brokastu pārslu (*Post Cereal Co.*) reklāmaģents Langs (Robert E. Lang), arī OSS eksloceklis, nolemj pavērt garlaicīgā ikdienišķuma apvāršņus un pieņemt piedāvāto pirmā RFE direktora posteni. Pret baltiešu raidījumiem Langa nostāja ir izteikti negatīva. Iesākas rosīga kvalificētu RFE darbinieku vervēšana bēgļu vidū Rietumvācijā un arī ASV.

Pārnesums no iepriekšējās lpp.

Taisnīguma un attīstības partija mēģina likumu mainīt – līdz šim nesekmīgi. Nupat piezvanīju universitātes pasniedzējam: šogad tomēr jau „peles danco pa galdu”, studentes tekalē turbānos, zināms, centrālās valsts iestādēs ko tādu nepieļauj, bet lauku municipalitātēs – tērpies kā gribi! □

BRĪVĪBAS KAMPAŅA

Amerikāņu iepazīstināšanai ar RFE mērķi izvērst iespējami plašu raidstaciju tīklu „patiesības vēstīšanai” 1950. gadā nodibina organizāciju *Crusade for Freedom* (Kampaņa par brīvību). Tās simbols – Brīvības zvans ar mieru simbolizējošu lauru vainagu augšdaļā un brīvības lāpām piecu cilvēces rasu reprezentējošu attēlu rokās. Uz zvana iegravēti Abrahama Linkolna vārdi: *That this world under God shall have a new birth of freedom* (Šai Dieva valstībai būs pieredzēt brīvības atdzimšanu). Desmit tonnu smago zvānu no angļu kausētavas *Gillett & Johnston* vispirms nogādā uz Ņujorku, kur tam Manhetenā (Manhattan) ar lielu pompu sarīko parādi. Pēc tam zvans apceļo 21 ASV pilsētu, kuru iemītniekus – tāpat kā ņujorkiešus – mudina parakstīt Brīvības rullus (*Freedom Scrolls*) un, protams, galvenais, ziedot dolārus Brīvās Eiropas raidstacijai. Nekādas pasākainas bagātības tur nesanāk – 16 miljoni amerikāņu ziedo pa lielākai daļai sīknaudu – kopā \$1 317 000. Pastāvīgo mājvietu zvans atrod Rietumberlīnes amerikāņu sektorā Rātsnama laukumā, kur atklāšanas ceremonijā piedalās vairāk nekā 400 000 berlīniešu, ieskaitot 100 000 no krievu okupācijas sektora. ASV bruņoto spēku virspavēlnieks Eiropā (1947-1949) ģenerālis Kleijs (1897-1978), kam berlīnieši sakarā ar padomju blokādes (1948.25.VI-1949.12.V) pārvarēšanu, nogādājot pilsētā ar lidmašīnām 1,5 milj. tonnu dažādu kravu, piešķir sirsnīgo iesauku *Pater urbis* (Pilsētas tēvs), pēc savas uzrunas iedarbina zvana skaņas.² Austrumvācijas Komunistiskās Partijas (turpmāk KP) politbiroja loceklis Hanss Jendreckis (Jendretsky) uz šo notikumu reaģē ar draudiem: *Šī Nāves zvana virve kļūs par karātavu virvi zvana zvaniņtājiem*. Kaut arī kampaņā iegūtie ziedojumi ir pavisam niecīga daļiņa no RFE budžeta, ar dažādām ārišķībām – parādēm, publiskiem forumiem un spārnotiem vārdu salikumiem (piemēram, *Fight the Big Lie with the Big Truth* – Cīnies pret Lielajiem meliem ar Lielo patiesību; vai: *Help Truth Fight Communism* – Palīdzi patiesībai cīnīties pret komunismu), kampaņas organizētāji cenšas paaugstināt miljoniem ierindas amerikāņu politiskās domāšanas līmeni attiecībā uz Auksto karu un tā nepieciešamību.

RFE RAIDĪJUMU SĀKUMS

1950.4.VII, ASV neatkarības 174. gadadiena, RFE izveidotājiem, vadībai un darbiniekiem ir prieka diena. Ēterā uziet pirmais raidījums – 30 minūšu gara, Ņujorkā sagatavota ziņu

programma čehu valodā. Desmit dienas vēlāk, 14. jūlijā, Bastilijas ieņemšanas dienā (1789), kas simbolizē sacelšanos pret valsts tirāniju, atskan rumāņu, ungāru, poļu un bulgāru programmas. Sākotnējo raidījumu formātam par paraugu tiek ņemts Berlīnes amerikāņu sektorā 1946. gada sākumā amerikāņu karavīru vajadzībām dibinātais RIAS (*Radio in the American Sector*), kas drīz vien kļūst par necenzētu ziņu, komentāru un kultūras programmu 300 kilovatu stipru surogātraidītāju ar mērķauditoriju vāciešiem krievu okupētajā Austrumvācijā. Arī RFE (tāpat kā Radio Brīvība, kas sāk darboties nepilnus divus gadus vēlāk), atšķirībā no II Pasaules kara laikā nodibinātās *Voice of America*, t.i., Amerikas Balss (skat. JG235:23-31; 237:35-55), kuras primārais uzdevums ir paust ASV valdības oficiālo viedokli līdzās bieži vien ar mesianisma piesātinātām leģendām par „amerikāņu dzīvesveidu” un „amerikāņu vērtībām” (*kas ir labs amerikāņiem, tas ir labs visiem*), ir simtprocentīgi rumāņu, bulgāru, ungāru, poļu un čehoslovāku (pēc 1993. gada čehu un slovāku) raidītāji – tikai ar starpību, ka tie atrodas nevis Bukarestē, Sofijā, Budapeštā, Varšavā vai Prāgā, bet gan Rietumeiropā ar galveno mītni Minhenē, no kurienes tie brīvi, bez jebkādas cenzūras, komentē attiecīgo valstu politisko, sabiedrisko un kultūras dzīvi. Klausītāji sastopas ēterā ar plašu materiālu diapazonu – līdzās kompetentiem norišu aplūkojumiem satelītvalstīs un PSRS atskan informācija un analīzes arī par svarīgākajiem pasaules notikumiem. Bieži pārraidīti tiek vietējo autoritāšu aizliegti vai cenzēti, cauri Dzelzs priekškaram izkļuvuši, disidentu politiskā pagrīdē sacerēti vai lentās ieskaņoti materiāli. Ar laiku Minhenē izveidojas vispilnīgākā šādu Maskavas iekšējā un ārējā impērijā neatļautu materiālu kolekcija, t.s. samizdata arhīvs (*Samizdat Archives*). Kaut arī pastāv laiku pa laikam aktualizētas vadlīnijas radio darbiniekiem, pārraižu veidotāji neatrodas nekādu oficiālo pieprasījumu spīlēs. Viņiem ir liela patstāvība satura izvēlē un metodēs. Un naudas maka pārzinātājiem ne CIA laikos (līdz 70. gadu sākumam), nedz arī vēlāk nav absolūti nekādas teikšanas par raidījumu saturu un formātu, ko parasti nosaka atsevišķo tautību redakcijas.

NESASKAŅAS BIROAPARĀTĀ

Neraugoties uz pozitīvajiem rezultātiem radiopārraižu jomā, birokrātisko līmeni turpina iezīmēt vesela virkne melnu mirkļu. Juceklība, nesaskaņas, cīņa par varu (un vienlaikus labi apmaksātiem vadošajiem posteņiem)

dažādos līmeņos nemitējas, arī strīdi starp RFE vadību un FEC.

CIA pirmais direktors, II Pasaules kara laikā karakuģa *USS Missouri (The Mighty Mo)* kapteinis, kontradmirālis Hillenketers (Roscoe Henry Hillenkoetter, 1897-1982) tiek atstādināts no sava posteņa it kā par nespēju izziņāt Maskavas progresu atombumbas izveidē un Ziemeļkorejas plānus uzbrukt Dienvidkorejai. Viņa pēcnieks, ASV vēstnieks Maskavā (1946-1949) ģenerālis Smits (Walter Bedell Smith, 1895-1961), saukts par „Beetle”, t.i., „vaboli”, drīz vien likvidē līdz šim formāli Nacionālās drošības padomes (National Security Council jeb NSC) paspārnē esošo, bet faktiski nepārskatāmi neatkarīgo Vaiznera (Frank Wisener) vadīto Akciju koordinācijas biroju (Office of Policy Coordination jeb OPC), kura pārziņā savukārt atrodas FEC un RFE, un iekļauj CIA Projektu direkcijā (*Directorate of Plans*), ieceļot par tās vadītāju to pašu Vaizneru, kuram tagad gan jādanco vairāk pēc „Vaboles” stabules. Tieša atbildība par abām nesaticīgajām institūcijām – FEC un RFE – gulstas uz Smita vietnieka Allena Dalesa pleciem, ar ko nespēj samierināties Pūls, kurš jau četras dienas vēlāk atsakās no FEC prezidentūras, ko uz aptuveni diviem gadiem (līdz 1952) pārņem amerikāņu biznesa publikācijas *Fortune* izdevējs, visumā liberālī ievirzītais internacionālists, OSS veterāns Čārlzs Džeksons (Jackson, 1902-1964), vēlāk prezidenta Eizenhauera speciālais asistents, kura ieskatā nevis komunisms, bet gan Krievijas imperiālisms ir galvenais drauds ne tikai amerikāņu, bet vispasaules labklājībai un mieram.

RFE PĀRCEĻAS UZ EIROPU

Sākumā RFE programmas producē Ņujorkā un pārsūta uz bijušajā vācu gaisa flotes (*Luftwaffe*) bāzē Lampertheimā uzstādīto smieklīgi mazjaudīgo 7,5 kilovatu raidītāju. Bet drīz vien tiek uzņemts temps un RFE izveidojas par vienu no plašākajiem lieljaudas raidītājiem. 1951.12.IV Lisabona dod atļauju portugāļu firmai RARET uzstādīt RFE translācijas aparāturu Glorijas (Gloria) apkaimē, bet Pirmā maija svētku dienā krietni spēcīgāks raidītājs uzsāk darbību Holckirhenā (Holzkirchen), netālu no Minhenes, atkal čehu valodā, bet nu jau veselas 11 stundas diennaktī. Džeksona atbilde uz jautājumu, kādēļ tieši „strādnieku svētkos”: *„Iai skafā, pat varen skafā balsi darītu klausītājiem zināmu starpību starp strādniekiem un vergiem!* Pie RFE mikrofona stājas pazīstami politiski un intelektuāli ekšplidieri, piemēram, viens no demokrātiskās Čehoslovākijas

dibinātājiem, vācu okupācijas laikā cietumos turētais vēsturnieks Ferdinands Peroutka runā par tirāniem sendienās un 20. gs. 50. gados – kā vieni, tā otri spīdzina savas tautas, bet mūsdienās cilvēkiem jāpakļaujas varmācīgu valdnieku mocībām ar smaidu un lūpām. Un kara laikā BBC darbinieks Londonā, īsu laiku pēc kara kultūras ministrs, Pavels Tigrīds, nevairās gāzt ar ideoloģisko āmuru tieši pa pieri: *Mūsu raidītājam pirmām kārtām ir karojoša un politiska misija. Mēs ieņemam agresīvu nostāju pret komunismu un sovietismu, pret teroristiskā režīma pārstāvjiem.* Jāatceras, ka šo laiku iezīmē cerība uz ātru Maskavas impērijas sagrāvi.

Drīz vien čehoslovākiem pievienojas poļi, ungāri, rumāņi un bulgāri, kuru balsis, sākot ar 1951. gada decembri atskan jau no 50 kilovatu raidītāja. 1955. gada jūlijā, Spānijas diktators Franko piekrīt radiotorņu uzstādīšanai Plajadepalsā (Playa de Palsa). Jāpaiet apmēram trim gadiem, pirms darboties sāk ultravisīņu raidītāji ar 100 kilovatu kopjaudu, bet pēc vēl diviem gadiem (1960) kopjauda sasniedz jau 250 kilovatus.

RFE amerikāņu prezidents, priekšsēdētājs un citi vadītāji vēl atrodas Ņujorkā (līdz 1961. gadam), kad 1952. gada novembrī Minhenē RFE lietošanai tiek nodots vairāku pamatīgu ēku komplekss vienreizēji skaistā *Englischer Garten* (Angļu dārza) vienā malā nepilnus 500 metrus no slavenā Ķīniešu torņa (*Chinesischer Turm*) alus dārza – sākumā ar 22 studijām, sešām kontrolierīču (ieskaitot *master control*) telpām, kā arī darba istabām redakciju darbiniekiem un tehniskajai apkalpei. Raidītāju (RFE un arī RL) ziedu laikos administratīvā un tehniskā personālā sastāvā skaitās aptuveni 2 000 cilvēku, no kuriem vairāk nekā 2/3 strādā Minhenē, bet pārējie birojos ASV, Parīzē, Londonā, Romā, Stokholmā, amerikāņu sektorā Berlīne u.c.

BRĪVĪBAS BALONI

Kamēr RFE laiž ēterā programmas piecu Maskavas satelītvalstu valodās, superslēpenā Akciju koordinācijas biroja (OPC), vēlāk CIA Projektu direkcijas vadītājs Franks Vaizners *Operation VETO* ietvaros ar milzu enerģiju ķeras pie miljoniem skrejlapu drukāšanas. Sākot ar 1951. gadu, simtiem II Pasaules kara meteoroloģisko ūdeņraža balonu paceļas no Bavārijas pilsētas Rēgenšburgas apkaimes, lidinās pāri ne visai tālai Čehoslovākijas robežai, izkaisot „slepenās” Brīvās Eiropas spiestuves drukātas skrejlapas – veselus 11 miljonus pirmajās divās nedēļās vien – ar sveicieniem *no miljoniem brīvu vīru un*

sievu Rietumos, pie reizes painformējot lasītājus par radio viļņu garumiem, kuros iespējams noklausīties čehiem un slovākiem domātās RFE programmas. Vairāki no satelītvalstīm iesūtītu agentu mēģinājumi uzspriecināt balonu palaišanas aparāturu beidzas nesekmīgi – viņus laicīgi notver vācu *Grenzpolizei*, t.i., robežsargi. Pēc Staļina nāves (1953.5.III), kad Austrumvācijā un vairākās satelītvalstīs notiek strādnieku nemieri, speciālas *Operation Prospero* ietvaros no Tišentreutas (Tischenreuth) ciema Bavārijā gaisā palaiž 6 500 balonus ar 12 miljoniem skrejlapu. Austrumbloka kara lidmašīnām, kam pavēlēts sašaut balonus, izdevies notriekt it kā tikai trīs. Polijā par sensāciju kļūst, citu materiālu vidū, tūkstošiem eksemplāros izkaisītais 40 lapušu biezais pamflets, ko sacerējis Jozefs Sviatlo (Józef Światło, 1915-1975), viens no Polijas drošības ministrijas (Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego) viceprezidentiem, kurš 1953.5.XII pieprasa azīltiesības Rietumberlīnē. Sakarā ar Čehoslovākijas sūdzību par it kā balonu izraisītās satiksmes lidmašīnas avāriju, pēdējais balonu projekts, *Operation Focus*, tiek īstenots Ungārijas revolūcijas gadā (1956). Pavisam kopā piecu gadu laikā virs satelītvalstīm nolīst 300 miljoni skrejlapu.

Maz ir zināms par 1955. gadā plānoto skrejlapu nomešanas akciju virs Igaunijas, Latvijas un Lietuvas. *Skrejlapu nomešana lielā daudzumā padomju okupētajās teritorijās radītu elektrificējošu efektu uz visām PSRS iekļautajām tautām un [baltiešiem] tas būtu apstiprinājums par aneksijas neatzīšanas politiku no Savienoto Valstu puses – tā speciālā memorandā Leaflet Campaign over Lithuania, Latvia, and Estonia raksta Brīvās Eiropas Komitejaš praktiskā darba darītājs Bernards Jarovs. Šķiet, šī akcija palikusi tikai plānošanas stadijā, lai gan kaut kādi baloni, it kā pēc baltiešu pašu iniciatīvas, palaiesti gaisā Zviedrijā.*

Turpinājums sekos

PIEZĪMES

1. Brīvās Eiropas komitejas paspārnē neilgu laiku darbojas Komiteja Baltijas Brīvībai, ko vada bijušais ASV sūtniecības Rīgā sekretārs Pakers (Earl Packer). 50. gadu pašā sākumā tiek izveidotas etnisko grupējumu konsultatīvas kopas, kas drīz pārvēršas par tautību komitejām – baltiešiem Komiteja Lietuvas Brīvībai, Komiteja Latvijas Brīvībai (KLB) un Komiteja Igaunijas Brīvībai, kas kopīgi izdod *Baltic Review* (1953-1971). Publicēto 38 numuru redakcijā ietilpst Alfreds Bērziņš, Bronius Nemickas, Antanas Trimakas, Leonhard Vahter. KLB izdod periodisku rakstu krājumu *Latvijas Brīvībai* (1952-1969), ko rediģē Vilis Māsēns (1902-1964), Ādolfs Bļodnieks (1889-1962), Alfreds Bērziņš (1899-1977). Pēc statūtiem KLB uzdevums ir sekmēt Latvijas

atbrīvošanu, atklāt okupācijas spēku paustās nepatiesības, vākt informāciju par notikumiem un apstākļiem Latvijā, sniegt padomu Brīvās Eiropas komitejai. KLB ir ACEN (Assembly of Captive European Nations) līdzdibinātāja. 1962.1.I. KLB sastāvā ir Vilis Hāzners (priekšsēdētājs), A. Bērziņš (viņa vietnieks), Ā. Bļodnieks, sociāldemokrāts Kārlis Dzijleja, Ādolfs Klīve, V. Māsēns. Pirms tam pr-ja amatā bijuši Jāzeps Rancāns, V. Māsēns, Ā. Klīve, Ā. Bļodnieks, bet KLB sastāvā darbojušies Benno Åbers, Rudolfs Drillis, Evalds Freivalds, Onufrijs Rancāns. Lai gan KLB nav tieša sakara ar Amerikas Latviešu apvienību, ALAs kongresā (1953.17.-19.IV) Grandrapidos (Grand Rapids, Michigan) vairāki delegāti izsaka neapmierinātību par pārāk lielo „ulmaniešu”, arī „valdmaniešu” pārsvaru Komitejā Latvijas brīvībai, kamēr citiem nav pa prātam „sadarbība ar sociālistiem”, domājams literātu un kritiķi, sociāldemokrātu Kārli Dzijleju, kura redakcijā Zviedrijā kļajā nāk Raiņa *Kopotī raksti*. Pēc garām debatēm pieņem rezolūciju par „latviešu garīdzniecības pārstāvju” pieaicināšanu KLB (skat. Bruno Albats, Visvaldis V. Klīve. *Amerikas Latviešu apvienība, 1951-1986*. Lincoln, Nebraska: ALA, 1986:21). Amerikāņu iestādes izbeidz tautību komiteju finansiālu atbalstīšanu līdz ar attiecību šķietamu uzlabošanu jeb *detanti* starp ASV un PSRS 60. gadu beigās un 70. gadu pašā sākumā. Igaunū, latviešu un lietuviešu radioraidījumu veicināšanā RFE/RL ietvaros baltiešu brīvības komiteju panākumi ir ļoti minimāli, ja vispār.

2. Uz ģenerāļa Kleija kapa plāksnes cita vidū iekalti Berlīnes iedzīvotāju pateicības vārdi: *Wir danken dem Bewahrer unserer Freiheit* (Mēs pateicamies mūsu brīvības sargam) – neraugoties uz to, ka II Pasaules kara laikā amerikāņu un angļu bumbvedēji 389 uzlidojumos Berlīni lielā mērā sagrauj, pie kam bojā iet 60 000 pilsētas iedzīvotāju.

Par autoru skat. JG261:25

Operation Prospero balona palaišana

Helēna Gintere

PIANISTS UN ĒRĢELNIEKS STRĒLĀJEVS

Pēdējo dekāžu laikā Kanādā ir iebraucis ne viens vien Jāzepa Vītola Latvijas Valsts konservatorijā (tagadējā Latvijas Mūzikas akadēmijā) izglītību ieguvis mūziķis. Kā viena no pirmajām jau aizvadītā gadsimta 70. gados ierodas pianiste Marina Baltere-Geringa. Šī augstas klases speciāliste Toronto konservatorijā (Royal Conservatory of Music) un Toronto Universitātē (University of Toronto) izskolojusi ne vienu vien koncertpianistu. Padomju Savienības sairšanas laikā 80. gados seko Ludmila Filatova un Rosanna Fajeršteine, pēcāk pianiste Īrisa Purene – tagad koncertmeistare Toronto konservatorijas un universitātes mūzikas fakultātes vijolniekiem, un arī *Daugavas Vanagu* un *Rotas* kordirigente; čellists Aigars Ronka; pianiste

Andrejs Strēlājevs

Ilga Sūna; kordirigente un klavierspēles pedagoģe Iveta Bertovska; pianiste un klavierspēles pedagoģe Jorkas (York) Universitātē Raisa Nahmanoviča; pianists Valentīns Bogoļubovs; pianiste, klavierspēles pedagoģe un kora *Dzirksts* koncertmeistare Helēna Gintere; pianiste un ērģelniece Beāta Gintere; un pianiste Ruta Vaivode.

Viens no pēdējiem un arī gados jaunākajiem ir pianists un ērģelnieks Andrejs Strēlājevs, kurš tūdaļ pēc ierašanās Toronto (2002) turpina pilnveidot ērģel spēli Toronto Universitātē pie ievērojamā ērģelnieka Džona Tatla (John Tuttle). Rīgā dzimušais (1979) Andrejs klavierspēli sācis apgūt jau sešu gadu vecumā Siguldas bērnu mūzikas skolā. *Kaut kā zināju, ka gribu spēlēt tieši klavieres, kaut arī neviens no maniem vecākiem nav mūziķis, atceras Andrejs. Studijas turpinātas Emīla Dārziņa Mūzikas vidusskolā un Latvijas Mūzikas akadēmijā, kur iegūts bakalaura grāds (2001) prof. Arņa Zandmaņa klavieru klasē. Jau kā students Andrejs aktīvi koncertē un piedalās vairākos festivālos, meistarklasēs un konkursos Latvijā, gan arī ārzemēs. Vēlāk kā pianists, ērģelnieks un koncertmeistars uzstājies Lietuvā, Ukrainā, Zviedrijā, Francijā. Jau 10 gadu vecumā iegūts diploms jauno pianistu konkursā Viļņā (International Competition of B. Dvarionis, 1989), bet 1993. un 1995. gadā 1. vieta Šelānas (Maryse Chelan) Starptautiskajā pianistu konkursā Francijā. Kanādā pēc veiksmīgas piedalīšanās Kanādas mūzikas konkursā (Canadian Music Competition, 2003) seko 1. vieta ērģel spēlē nacionālajā finālā Kalgarijā (Calgary International Organ Festival) un drīz vien 2. vieta Toronto centra jauno ērģelnieku konkursā (Royal Canadian College of Organists). Toronto Universitātē Andrejs kļūst par ērģel spēles maģistru (2005).*

Kanādā mītošie latvieši iepazīstas ar Andreju Strēlājevu kā mūziķi Jāņa Kalniņa un Jāņa Norviļa simtgadei veltītajos koncertos Toronto Sv. Andreja baznīcā (2004), Hamiltonas Dziesmu svētku (2009) garīgās mūzikas koncertos, arī Toronto Koncertapvienības Tāļivalža Ķeniņa deviņdesmitgadei veltītajā koncertā *Glenn Gould* studijā. Andreja ērģel spēli raksturo sarežģīta polifonija un plaši izvērstā hromatiskā valoda, kas prasa no izpildītāja lielu meistarību un virtuozitāti, un arī savos klavieru solo koncertos viņš izceļas ar smalku muzicēšanas stilu. Viņa jaunība, mūzikas formas skaidrība, elegances, un skaņas izteiksmīgums rada lielisku priekšnesumu un smalku dialogu ar klausītāju. Ansambļa spēlē viņš ir ne tikai iejūtīgs mūziķis, bet

arī perfekts partneris. Zīmīgs un apsviecams ir fakts, ka savu koncertu programmās viņš vienmēr iekļauj arī kādu no latviešu skaņražu darbiem.

Patlaban mūzika dzīvesvieta ir Toronto pilsēta Oukvillē (Oakville), kur viņš strādā par vietējās anglikāņu baznīcas ērģelnieku, kam pievienojas pagara virkne citu amatu – koncertmeistars *Tafelmusik* kamerkorī, mācībspēks Toronto Universitātes mūzikas fakultātes orķestra diriģēšanas klasē pie latviešu izcelsmes diriģenta Ivara Tauriņa (skat. JG251), koncertmeistars Karaliskajā deju akadēmijā (Royal Dance Academy) un Oukvilles Deju skolā (Oakville School of Dance) un Kanādas Nacionālā baleta trupā (The National Ballet of Canada). Bez tam Strelājevs ir pirmais un pagaidām vienīgais Toronto Universitātes doktorands ērģeļu specialitātē. Disertāciju par ērģelmūziku un tās attīstību Latvijā vada Dr. Lori Dollff. Jāuzsver, ka Toronto U., kur ilgus gadus strādāja profesors un komponists Tālvāldis Ķeniņš, interese par latviešu mūziku nav zudusi. Latviešu valodā, protams, ir daudz materiālu par ērģelmūziku Latvijā – grāmatas un LMA aizstāvētie zinātniskie darbi, toties citās valodās nav gandrīz nekas. Andreja mērķis ir iepazīstināt ar latviešu ērģelmūziku plašāku interesentu un klausītāju loku. Uz jautājumu, kā viņš visu to spēj, Andrejs atbild: *darba smagumu ne-jūt, ja tā ir sirdslieta.*

Jau Toronto Universitātes gados Strelājevs ar lielu dedzību sāk nodoties mēmo filmu muzikālajam noformējumam. Par šīs aizraušanās sākumu ļausim runāt pašam mūziķim: *iesāku spēlēt pilnīgi nejauši – mūzikas fakultāte piedāvāja mēmo filmu mūzikas kursu. Ziņkārības dēļ nolēmu to apmeklēt. Lai nokārtotu eksāmenu, semestra laikā bija jāpavada trīs filmas studentu priekšā filmu vēstures lekciju laikā. Sākumā likās neiespējami izplānot mūziku pusotras stundas garai filmai un to nospēlēt, precīzi atspoguļojot uz ekrāna notiekošo. Bet ar laiku ietrenējās. Un tagad tā ir mana sirdslieta! Sameklēt mūziku, kas labi iederētos un precīzi raksturotu varoņu pārdzīvojumus, man kļuvis par ļoti radošu procesu. Bieži izmantoju citātus no labi pazīstamiem skaņdarbiem, kurus savienāju savā starpā ar improvizācijām. Te noderēja arī baletskolā iegūtā improvizācijas iemaņa! Vairākkārt viņš ir pavadījis mēmas filmas ne tikai Toronto, bet arī Latvijā. Pateicoties Rīgas Domes kultūras departamenta koncertorganizācijai *Ave Sol*, Strelājevs vairākas reizes pavada filmas *Operas spoks* un *Ēdenes dārzs*. Ieklausīsimies atkal*

mūziķi: *paralēli klavieru pavadījumam tika iesaistīts koris, solisti un sitaminstrumenti. Īpaši spilgtu efektu panācām filmā „Operas spoks”, kur koris Ave Sol atveidoja uz Parīzes operas skatuves notiekošo – ne tikai dziedāja, bet imitēja cilvēka balsis, kļiedzienu un citas skaņas. Rihards Zalupe ļoti radoši izmantoja skaņu efektus – bez tradicionāliem sitaminstrumentiem tika izmantoti sasisti stikli, metāla spaini ar ūdeni un citas pilnīgi neiedomājamas lietas! Protams, gatavošanās šāda veida izrādei ir pilnīgi savādāka nekā uzstājojoties vienam. Ja spēlēju pats, tad varu brīvi mainīt lietas izrādes gaitā, bet, iesaistot kori un solistus, bija ļoti precīzi jāizplāno iestāšanās vietas, jāizrēķina epizožu garums, temps un, protams, tas viss arī jāizmēģina! Parasti darbojāties tā: es iepriekš nosūtu uz Latviju nošu materiālus un attiecīgo filmu, lai koris un sitaminstrumentu spēlmaņi var sākt gatavoties. Pēc manas ierašanās pāris dienas pavadām mēģinājumos. Teicama sadarbība noritēja ar dziedātājiem un diriģentu Intu Teterovski, piemēram, pirms 1. Starptautiskā koru festivāla (2007) un arī pirms Rīgas Kongresu Namā demonstrētās (2008) 20. gados veidotās filmas *Operas spoks* (rež. Ruperts Džulians), kad piedevām Andrejs ar regtāimu pavada 16 minūšu garo īsfilmu *Čārlja Čaplina dēkainie piedzīvojumi*. *Ave Sol* sadarbībā ar Andreju Latvijas Republikas proklamēšanas dienai vēltajā pasākumā (2009) piedāvā Latvijā vēl neizrādīto Holivudas mēmā kino klasisko šedevru, komēdiju *The Garden of Eden* (1928 – rež. Lewis Milestone). Atbilstoši sava laika tradīcijām, filmu atdzīvināja ne vien klavieru pavadījums, bet arī sitaminstrumenti, dažādi skaņu izdodošie priekšmeti, cilvēka balss un jauniešu kora *Balsis* vokālā grupa.*

2009. gada vasarā lielu emocionālu pārdzīvojumu Andrejam sagādā solo koncerts uz Rīgas Doma ērģelēm, ar kurām viņam saistās arī īpašas bērnības un jaunības atmiņas: *ērģeles, Doma akustika un gaisotne ir patiesi īpaša. Joprojām neticu, ka esmu spēlējis uz šīm unikālajām ērģelēm*. Sarunā Andrejs atceras Emīla Dārziņa vidusskolas abituriju, kad kopā ar skolas simfonisko orķestri viņš atskaņojis Čaikovska 1. klavierkoncertu: *tik brīvi un aizrautīgi laikam nekad neesmu vēl spēlējis! Man nebija nekāda uztraukuma – tik ļoti es milēju šo mūziku!* □

Pianiste un klavierspēles pedagoģe Helēna Gintere ir arī Toronto latviešu kora *Dzirksts* koncertmeistare.

VIJAS CELMIŅAS PERSONĀLIZSTĀDE

Ņujorkā (McKee Gallery, New York, NY) bija apskatāma (2010.29.V-25.VI) Vijas Celmiņas izstāde, kurā bija 4 jaunas gleznas, 9 grafikas un telpisku objektu kolekcija. Mākslinieces darbi ir vispārināti un reizē dziļi intīmi, tie top ilgā laikā un radošās pārdomās. Šoreiz Celmiņa apspēlē bērnības atmiņas ar skolu saistītos objektos – galdiņos, tāfelītēs, kartēs, pat globusā. Māksliniece izstāda oriģinālpriekšmetus blakus sevis radītajiem jeb „pārakstītajiem”. Melnās skolas tāfelītes – gan atrastās, gan Celmiņas radītās – bronzā atlietās vai koka un vēlāk apgleznotās, ir izstādītas vienkopus, tādējādi izaicinot skatītāju iedziļināties un ciešāk ieskatīties gan reālajos, gan mākslas objektos. Tās vietām sagrupētas uz šauriem plauktiņiem (*Blackboard Tableau #1*, 2007-2010, *Blackboard Tableau #3*, 2008-2010 u.c.), atgādinot ģimeniskus

Gleznotāja, grafiķe un scenogrāfe Linda Treija (skat. *JG256:2*, 52-53, *JG258:41*, *JG261:28*, 45-46) ir *JG* redakcijas locekle. Latvijas Mākslas akadēmijas maģistre (1997), strādājusi par mākslas skolotāju Latvijā, vadījusi mākslas projektus 2 x 2 nometnēs un Garezera Vasaras vidusskolā, arī mazākiem bērniem.

Vija Celmiņa savā darbnīcā

portretus, vietām saliktas uz skolas galdiņiem (*Table with Tablets*, 2008-2010, *Table with Gun*, 2009-2010). Uz delikāta japāņu papīra iespīestā, ar roku iekrāsotā pasaules kartes gravīra, izlocīta globusa formā, karājas smalkā diegā, tādējādi radot ēterisku iespaidu kā planēta bezsvara stāvoklī (*Globe*, 2009-2010). Arī divas ar grāmatu tematiku saistītās eļļas gleznas (*Darwin*, 2008-2010 un *Japanese Book*, 2007-2010) piešķir vēsturiska akadēmisma garšu šai „skolas” kolekcijai izstādē.

Pielietojot sev raksturīgās tehnikas un paņēmienus, Vija Celmiņa iet jaunus meklējuma ceļus tieši tematiskajā ziņā, kaut gan izstādē māksliniecei tik raksturīgā visuma tēma tiek risināta eļļas gleznā *Dark Galaxy* (2000-2010) un vairākās mezotinta, sausās adatas un citu tehniku grafikās (*Starfield* – 2010, *Divided Night Sky* – 2010, *Falling Stars* – 2010 u.c.) un ģeometriskas formas zirnekļa tīkla grafikā (*Web Ladder* – 2010). Vijas Celmiņas māksla vienmēr ir iespaidojusi skatītājus ar savu jūtīgumu un intimitāti. Arī šajā izstādē caur viņas iekšējo garīgo pasauli mēs kā spoguļi varam saskatīt bezgalību un lietu būtību.

Linda Treija

Courtesy Art21

PAR SIGITU DAUGULI

Katra mākslinieka personība vairāk vai mazāk atspoguļojas viņa daiļradē, tāpēc, runājot par Sigitas gleznām, nevar nerunāt par viņu pašu. Sigitu raksturo mērķtiecība, principu ievērošana, lielas darba spējas un, ja kas neiekļaujas viņas nospraustajā „lielceļā” uz mērķi – pie tā tiek īpaši strādāts. Viņas darbos šo mērķtiecību, skaidrību noteikti var saskatīt.

Sigita Daugule ir beigusi Latvijas Mākslas akadēmiju, Induļa Zariņa un Alekseja Naimova Monumentālās glezniecības meistardarbnīcu (1998). Māksliniece daudz strādā un izstādās ārpus Latvijas – Vācijā un Austrijā. Cieša sadarbība ir ar Ķelnes galeriju *Malmmede-Kunst* un Brēmenes galeriju *Kunstsalon Franz Leuwer*. 2008. gadā Sigita ieguva „Swedbank” un Agijas Sūnas galerijas rīkotā konkursa „Gada Glezna” prēmiju. Viņa ir pirmā māksliniece no Latvijas, kura šogad saņēma prestižo Austrijas programmas „*quartier 21*” stipendiju Muzeju Kvartālā, Vinē. Gleznotājas darba spējas un apņēmību apliecina 18 personālizstādes un piedalīšanās 50 grupu izstādēs, plenēros un simpozijos. Turklāt māksliniece var lepoties kā vairāku stipendiju laureāte – Kultūrkapitāla stipendijas Rīgā, Vācijas *Künstlerhaus Lukas Stiftung Kulturfonds* stipendija Ārenshopā (Ahrenshoop), kā arī Austrijas Federālās Kancelejas (Bundesregierung Österreich) stipendija un *Kulturkontakt Austria* stipendija Vinē.

Sigitai piedēvē „pilsētas” mākslinieces statusu, kaut gan domāju, ka viņai svarīgāks ir pats gleznošanas process – virsmas apdare, monohromu krāsu laukumu saspēle, askētiskais reālā zīmējuma pielietojums, nevis tematika. Viņas emocijas, domas, sajūtas vislabāk izpaužas daudzslāņainos sienu gleznojumos, ar vienu līniju vilktos grafiti attēlojumos, logu rāmju taisnajos leņķos, ēnu gleznieciskajās spēlēs uz Āgenskalna māju fasādēm un pilsētas kaķu siluetiem durvju ailēs. Tādējādi pilsēta, ar savu neiztrūkstošo cilvēka klātbūtni un reizē vientulību, vislabāk spēj atklāt mākslinieces uzskatus un izjūtas. Pat gleznā *Baltā grāmata*, kuras nosaukums zīmīgi norāda uz vienu no pazīstamākajām latviešu lauku dzīves atainojošajām grāmatām, Jāņa Jaunsudrabiņa stilā ieturētais, bērnišķīgais zīmējums, nešaubīgi atsauc atmiņā grafiti uz kādas paplukušas sienas, nevis pavasarīgās krāsās ziedošu lauku ainavu. Asociācijas, ko rada gleznas nosaukums, pretstatā vizuālā tēla vēstījumam, rada nostalgisku izjūtu līdzīgi kā pilsētniekam, kas pavasarī sajūtu vēlmi uzrakt dobi un iesēt burkānus savu

Sigita Daugule

radnieku lauku mājās. Noskatītie zīmējumi uz māju sienām – grafiti – izteismīgi un jūtīgi iegleznoti Sigitas darbos, kļūst emocionāli nozīmīgi un pastiprina gleznas iedarbību uz skatītāju. Te var minēt darbus: *Mīlestības formula* (2004), *Kaķi* (2005), *Raskolņikovs* (2005), *Alise Aizspogulijā* (2008).

Izsekojot Sigitas darbiem ilgākā laika posmā, var redzēt, cik ļoti nopietni ir piestrādāts pie tehnisko iespēju, metožu un materiālu apgušanas un pielietošanas gleznās. Raupjāku virsmu laukumi mijas ar pedantiski gludām, spīdīgām virsmām. Pastozākās, faktūru bagātās gleznu daļās var just, ka tā nav tikai biezās krāsas likšana kārtu uz kārtas, bet gan smalks būvēšanas process, liekot slāņus un atkal kasot tos nost. Gleznā *Logs* šķiedrainais, pastozī veidotais loga rāmis izteikti kontrastē ar spīdīgo, gludi uzgleznoto loga stiklu, kurā lūkojoties varētu ieraudzīt savu atspulgu. Dažādā virsmas apdare gleznās rada izteismīgu telpiskumu. Šī daudzslāņainība arī padara tās interesantas un nozīmīgas ne tikai tehniskajā aspektā, bet arī idejiskajā.

Māksliniece īpaši izvēlas monohromu kolorītu gleznām, kas liek pievērst lielāku uzmanību gleznas virsmas apdarei un delikātajam zīmējumam. Interesanta šķiet glezna *Signes palodze*, kurā dominē veinkāršoti, faktūru bagāti laukumi brūngani pelēcīgā krāsu gammā. Pavisam nelielu daļu gleznas kompozīcijas aizņem garena taisnstūra laukums ar detaļu no mākslinieces Signes Vanadziņas spoža kolorīta gleznas, kurā redzama palodze ar bumbieriem un ķiršiem. Krāsainajai detaļai ar vieglu lazējumu pārilaists brūngans tonis, tādējādi veiksmīgi apvienojot visas gleznas noskaņu. Tonālajā ziņā vizuāli meklētākā šķiet Sigitas gleznoto nazāka formāta gleznu sērija ar Āgenskalna namu fasāžu un logu detaļām – *Ormaņu iela 1, Ormaņu iela 2, Vorstadt 3, Vorstadt 5* (visas 2007. gadā), *Logs* un *Pagalmiņš* (2008) u.c. Skaidri nostādītās, tumši gaišās attiecības, kopā ar

delikātu un reizē veiklu gleznojumu, nelieļajiem darbiem piešķir monumentalitāti un poētismu. Sigita Daugule dzīves pieredzes un mērķtiecīga darba rezultātā ir izveidojusies par nobriedušu mākslinieci un spēcīgu, interesantu personību. Glezniecība ir Sigitas dzīve un mākslinieces būtība ir viņas darbos.

Linda Treija

AR BĒRNĪBAS GARŠU – LAIMA BIKŠE

Gleznotāja Laima Bikše jau Rozentāla skolas laikā (1981-1988) izcēlās ar savu neierasto, izsmalcināto krāsu pielietojumu. Laika gaitā klāt nākusi tehniskā varēšana un drosme patiesi atklāt savas emocijas un sapņus uz audekla. Māksliniece beidza studijas Latvijas Mākslas akadēmijā (1997). Viņas pedagogi bija Vilis Ozols un Imants Vecozols, kuru smalko materialitātes un izsmalcinātā kolorīta izjūtu ir iemantojusi arī pati Laima. Pārliecība par savām spējām un pieredze, kas tika iegūtas, studējot šajā meistardarbnīcā, deva viņai impulsu pārdroši un bezbailīgi mesties glezniecības dziļajos ūdeņos. Mākslinieces nopietnā attieksme pret savu patieso aicinājumu un viņas neatlaidīgais darbs vainagojis ar 15 personālizstādēm un piedalīšanos daudzās grupu izstādēs. Savukārt, viņas uzmanība pret detaļām - ar darbu grāmatu ilustrēšanā, nupat iznākušo, viņas pašas sarakstīto un ilustrēto grāmatīņu *„Esi mans draugs”* („Zvaigzne ABC”, 2008). Šeit arī jāpiebilst, ka gleznotājai ir izveidojusies cieša sadarbība ar labi pazīstamo galeriju „Daugava”.

Laimas gleznas mani iekšēji satver un nelaiž vaļā. Vai tās ir atmiņas no bērnības, kad labības laukā mēs jutāmies mazi un pazuduši? Varbūt tas tādēļ, ka toreiz mīlās lietas šķita lielas un apveltītas ar pārcilvēciskām spējām un zaļie, negatīvie āboli garšoja labāk par gatavajiem? Varbūt tās ir sajūtas par saulainajām, laimīgajām dienām ar tikko pļautas

Laima Bikše

Smiltiņa

zāles smaržu... jeb lietaņiem, nostalgiskajiem vakariem, kad acis slinki, bet neatlaidīgi izseko lietus tērcītēm uz loga rūts? Bet varbūt iemesls ir tas, ka pazīstu Laimu jau kopš tā laika, kad abas sākām gleznot akadēmiski pareizās klusās dabas un zīmēt ģipša Dāvidu „rozišos” (Jaņa Rozentāla Rīgas Mākslas vidusskolā) un vēlāk mēģinājām atrast savu pieeju glezniecībai Mākslas akadēmijas labirintos.

Ieskatoties viņas darbos, iztamborētajos švīkājumos, nedaudz naivajā priekšmetu un tēlu atainojumā var manīt gleznotājas lielāko autoritāti no latviešu mākslinieku vidus – Georgu Šenbergu, savukārt monohromo laukumu saspēlē un formas veidošanā – Borisu Bērziņu. Viņas gleznās pareizajām proporcijām un pierastajam mērogam nav vietas. Izmēru attiecības un lielums pakļaujas Laimas noteikumiem. Maza mazītiņa pārgurusi ogotāja, laimīgi atkritusi krēslā, un blakus viņai, pāris reižu lielāka bļoda, ar gādīgi lasītām, filigrāni izgleznotām mellenēm (*Ogotājas laimīgā diena*, 2009), zvēriņš būvē māju no lieliem, baltiem cukurgraudiem ķieģeļu lielumā (*Cukura māja*, 2010), no zemes, kā no emociju jūras, iznirst meitene, kas baro milzīgu, pārēdušos balodi (*Tava meitene*, 2002). Māksliniece glezno sev apkārt esošās lietas un tēlus, piešķirot tiem sevis izdomātu dzīvi un telpu. Gleznā *Meteorologists darbā* (2007) milzīgais pieneņu mežs atgādina mēnesi un zvaigznes debesis, kas, piesietas pie dzeltenīgi oranžās zemes, viegli šūpojas gaisa strāvās. Mazītiņš metereologs ar platmali galvā, iznācis no savas piparkūku mājiņas, to visu novēro un cītīgi atzīmē lapelē. Bezgalībā aizejošais pieneņu planētu mežs un gleznas saulainā, siltā krāsu elpa liek apjaust ikdienas dzīves trauslumu un vērtību.

Krāsa spēlē nozīmīgu lomu Laimas glezniecībā kā vispārējā toņa un emociju noteicēja. Tie var būt zeltaini dzeltenīgas gaismas pielieti darbi, kas rada drošības sajūtu vai zilgani pelēki, melanholiski nakts skati ar zvaigžņotām debesīm, vai arī koši krāsu laukumi, kas kontrastē ar smalku līniju savitiem tēlu zīmējumiem. Gleznojums, klāts kārtu kārtām, delikāti švikāts un lazēts ar niansētiem toņiem, dod darbiem telpisku dziļumu.

Laima cenšas būt patiesa gan mākslā, gan dzīvē, un tā ir neatsverama vērtība mūsdienu pasaulē. Ieejot viņas radītajā mākslas telpā, gribas atgriezties bērnībā, gribas kļūt labākiem un gribas saskaitīt zvaigznes debesis.

Linda Treija

IMIGRĀCIJA NAV NEKAS LABS

Publicists Ilmārs Latkovskis nesen kādu ierakstu savā blogā nobeidza ar vārdiem:

Imigrācija nav nekas labs. Taču šobrīd tā izskatās kā vienīgais līdzeklis, lai salāpītu demogrāfisko situāciju atbilstīgi augšupejošas ekonomikas prasībām. Vai ir citi varianti? Tad par tiem būtu jārunā.

< <http://tinyurl.com/latkovskis> >

Vēlās pensijas un imigrācija – vai tās glābs Eiropu un Latviju? Es gan tā nedomāju. Imigrācija un sirmgalvi nodarbināšana nozīmē darbaspēka ekstensīvu (t.i. kvantitatīvu) izmantošanu pa lēto. Šāda pieeja nodarbinātībai nozīmē arvien lielāku procentu nabagu. Esmu par intensīvu cilvēku nodarbinātību. Par vispusīgi kvalitatīvu sabiedrību, kurā pat katrs cilvēka defekts tiek pārvērsts par efektu. Jā, jā – pat palīgskolās ir atrodami brīnišķīgi talanti – bērni un jaunieši ar mākslinieka dotībām, kam varētu uzticēt brīnišķīgu dizaina priekšmetu ražošanu. Vēl citiem ir spēja iegūmēt veselas lappuses teksta – arī tos cilvēkus nevajadzētu nogrūst vidutējībā, bet atrast piemērotu darbavietu viņu spēju izmantošanai, varbūt kādu kontrolpaneļa uzraudzību, kur viņi uzreiz pamanītu izmaiņas „bildē”. Pati daba jau ir radījusi cilvēkus ar dažādām spējām, kuras sabiedrība noniecina tāpēc vien, ka neprot izmantot. Vai Latvijā būtu milzums daudz cilvēku vajadzīgs elektronikas ražošanai, programmēšanai? Vienīgais nosacījums – kvalitatīva sagatavošana, bet arī tas iespējams bez lieliem cilvēku resursiem. Mūsu senčiem ir bijušas izcilas spējas lietīšajā mākslā, nekur tās nav zudušas, tikai netiek izmantotas. Vai lērums cilvēku būtu vajadzīgs linu audzēšanai, apstrādei, audumu ražošanai? Tur būtu darbs arī ķīmiķiem, zinātniekiem, jo lina audu izcilās īpašības vēl ne tuvu nav izziņātas. Vai šim darbam ir vajadzīgi imigranti? Latvijā jau tagad ir vairāk nekā 200 tūkstoši „lieko” cilvēku. Uzņēmējiem nevajag gaidīt strādniekus no svešām valstīm, bet gan tieši tagad atlasīt un sagatavot taniš profesijās, kas tūlīt, tūlīt būs vajadzīgas, tos cilvēkus, kas pašreiz ir bez darba un ar savu pazemojošo stāvokli jau pamazām sākuši aprast. Latvijas cilvēki ir Latvijas galvenā bagātība, un tā ir jāspodrina, nevis jāizposta. Imigrācija pēdējā gadu simtenī mūs skārusi vairāk kā jebkuru citu nāciju; pat ES brīnās, ka Latvijā tieši latviešu valoda tiek diskriminēta. Jaunas „asinis” Latvijā arī turpmāk ienāks, pamatā ar laulībām, bet tam jānotiek pakāpeniski, pamazām integrējoties. Turpretī imigrantu pūļi šeit uzspiedīs savu mentalitāti – mēs taču nevēlamies te kādu Krievijas, Turcijas, Ķīnas vai pat ASV filiāli. Kapu zvani Latvijai skan no pašu latviešu neizdarības, gudrības trūkuma un locīšanās visiem vejiem līdzi.

Ausma Ābele <ausma.abele1@apollo.lv>

Ausma, tāda visumā ir Rietumu pasaules tendence. Nav tā, ka tā būtu novērojama tikai Latvijā! Latvija izceļas tikai ar to, ka tās vadoni kalpo sveša kapitāla peļņas maksimēšanai un neintresējas ne par valsts, ne tautas likteni. Bēdīgākais ir, ka parāk daudzi ārēmās izglītotie latvieši to atbalsta.

Uģis Bērziņš <ugis.berzins@tele2.se>

ASV latvieši, kurus pazīstu personīgi, ir gadu desmitiem ziedojuši enerģiju un līdzekļus, lai veicinātu neatkarīgu, ziedošu Latviju. Varbūt var atrast tādus, kas atbalsta kalpošanu „sveša kapitāla peļņas maksimēšanai un neintresējas ne par valsts, ne tautas likteni”, bet man tādi nav pazīstami.

Vidvuds Beldavs <vidbeldavs@aol.com>

Man gan ir pazīstami. Kalpošanai nebūt nav jābūt tiešai... Pienācis beidzamais laiks atkāpties no novecošām ekonomikas aksiomām un rādītājiem. Jāprasa no bankieriem personīga atbildība par vieglprātīgām spekulācijām ar ieguldītāju līdzekļiem. Pēdējā laikā ļoti daudz par to diskutēts. Jāsāk atkal ieviest ekonomikā morāli (veclaicīgā stilā), ētiku (kas balstās uz lēmēja atbildību). Imigrācija neglābs Latviju, bet nodrošinās svešam kapitālam labu peļņu uz Latvijas rēķina!

Uģis

Varam jau iet pasaulei pa priekšu un vienā pašā Latvijā minimizēt peļņu, tā radot vistaisnīgāko ekonomiku. Ar likumu noteikt, piem., ka vairāk par 3% pelnīt nedrīkst. Kādas būs sekas? Arzemu investīciju apstikums (kuram gan interesē ieguldīt tur, kur peļņa ir administratīvi ierobežota, ja citur ir lielāka brīvība?) un ražošanas rīku novecošana un pieaugoša tehniska atpalcība. Var gadīties arī apgrozāmo līdzekļu trūkums, ja piepeši kādas izejvielas kļūs dārgākas. „Peļņas ierobežojums” ir politiski skaists lozungs, tikai kurš par to beigās samaksās?

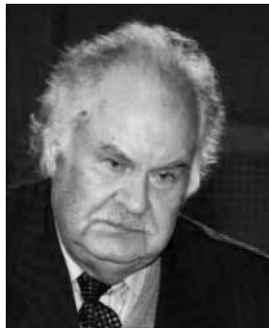
Rumpis <rumpis.listes@gmail.com>

Rumpi, gluži tā nav. Iekārtu atjaunošanu tāču nepiešķaita peļņai, bet gan ražošanas izdevumiem, konkrētāk, amortizācijas atskaitījumiem, arī maksu par izejvielām – ražošanas izdevumiem. Peļņa ir tā, no kuras uzņēmējs apmaksā savus dārgos un vēl dārgākos autiņus, naktsklubu apmeklējumus un kazino, vārdu sakot, izšķērdīgo dzīvesveidu. Tā jau ne viena vien sabiedrībā labi pazīstama persona savus viegli gūtos miljonus ir notralinājusi. Ir jādalās ar visiem, kas to bagātību palīdzējuši radīt, un valsts no tā tikai iegūv. Citās valstīs izšķērdētāju atvēsina progresīvas nodoklis, tas liek padomāt, vai nav izdevīgāk dalīties arī ar pārejiem, vai ieguldīt attīstībā. Protams, ne visi iet vieglāko ceļu, bet tas atkarīgs vienīgi un tikai no paša sirdsapziņas. Nemsim varas pārstāvjus, kas paši sev nosaka algu valsts uzņēmumos. Man nav nekas pretī, ka daudz saņem Latvenergo valdes priekšsēdētājs Kārlis Miķelsons, jo Latvenergo patiešām strādā labi. Man nav nekas pretī, ka daudz nopelna inženiertehniskie darbinieki, uz kuru pleciem gulstas smaga atbildība. Bet ja Latvenergo dāsni apdāvina visus savus darbiniekus, nerēķinoties ar valsts vispārējo labklājību un ieguldījumu uzņēmumā, tādējādi ceļot elektrības tarifus, tad tam esmu pret. Par ko lielās algas saņem Finanšu ministrija? Vai par to, ka dzīvojam no kredītiem un laižam dibenā tādas spēcīgas valsts nozares kā medicīna un izglītība? Par ko maksā Ekonomikas ministrijai, ja Latvija ir pirmajā vietā ES pēc bezdarbnieku skaita? Vai pasakainās algas pelnījusi Latvijas banka, ja banks strādājušas tā, ka tagad gandrīz katrs otrais iedzīvotājs ir to vergs līdz mūža galam un vēl bērni un bērnubērni, ja gribēs pārņemt kaut vai kādu vecāku mantojumu? Un neviens nav nopietni centies mazināt tērīņus valsts pārvaldē, viss tikai tā – acu aizmālēšanai: grāba ar labo roku, tagad grābj ar kreiso. Vienīgais, no kā paņemt bez domāšanas – no pensionāriem, vienalga, ir tiem iztikšana vai nav, no skolotājiem, policistiem, mediķiem – viņu tak tik daudz, tāpēc zūksnis sanāk redzamāks. Tagad paņems no mājokļiem – tas nekas, ka vairumam tautas pēc komunālo pakalpojumu nomaksas vairs tikai graši paliek pāri, paņems arī tos. Jā gan, kas par to beigās samaksās?

Ausma

Atlasi no sarakstes vēstkopā SVEIKS izdarīja Juris Žagariņš

VEĻU VALSTĪ ieliet **Vitauts Lūdēns** (1937-2010), viens no jaunākajiem 60. gadu dzejas „jaunā viļņa” dalībniekiem, kurš līdzās iejūtīgai *moi et toi* lirikai iedrošinās ne tikai zemtekstos pašstāstīt okupācijas aparāta pārstāvjus, piem., tos, kuri vēlas, lai latviešu strēlnieku nemirstība *izgaistu laikā, telpā un gaitā*. Viņa dzejdarbi publicēti *JG58*(1966), *67*(1968), *137*(1982), *151*(1985). TZO. ●●● Filoloģijas doktore (Uppsala U.), folkloriste **Liene Neulande** (1921-2010), *Jumis, die Fruchtbarkeitstgottheit der alten Letten* (1977 – PBLA Goda diploms) autore; latviski – *Jumis senlatviešu reliģijā* (2001 – skat. *JG229*). ●●● Brīvdomātājs, literārs bohēmists **Andris Bergmanis** (1945-2009), kurš debitē ar dzejkrājumu *Uzdāvinī man tīru sniegu* (1970), Vecrīgā atrasts nosalis sniegā. ●●● Daudzkrāt apbalvotais pasaules mēroga melnbaltās fotogrāfijas (klusās dabas, sieviešu akti, sports) mākslinieks **Jānis Gleizds** (1924-2010), TZO – skat. *JG241*(2005), *JG258*(2009). ●●● **Dina Tone-Kuple** (1930-2010) – ienāk Dailis teātrī ar viņai veltītām romantiskajām Gundegas un Vikas lomām *Gunāra Priedes* lugās *Normunda meitene un Vikas pirmā balē*. Daudzu citu lomu vidū – *Spīdola Raiņa Ugunī un naktī un Orta Pūt, vējīnī!*, *Slotu pārdevēja Lāgerlevas Gestā Berlinā*, *Nataša Tolstoja Karā un mierā*, *Nastasja Dostojevskā Idiotā*. TZO. ●●● LU Filozofijas un socioloģijas institūta pētniece **Ieva Lapinska** (1974-2010) latviskojusi Barta (Roland Barthes), Liotāra (Jean-François Lyotard), Burjō (Nicolas Bourriaud) u.c. darbus. ●●● Latvijas Komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzmēs sekretārs **Jānis Anerauds** (1924-2010, pseid. Jānis Vaidavs, iesaukas trimdā: Mīļais Jānis, „bebru ķērājs”), kurš vienmēr ar gudru ziņu pieraksta saruniņu (Ulafs Jāņsons), dramaturgs, prozaīķis, *Dzimtenes Balsis* pielikuma angļu val. *Amberland* un dzeju antoloģijas *Iepazīsimies* sastādītājs. Rakstos kritizē atsevišķus *JG* autorus par nodotānos pretpadomju *ideoloģiskām diversijām*. ●●● Portugāļu romānists un dramaturgs, Nobela prēmijas laureāts (2000) **Saramago (José de Sousa Saramago)**, 1922-2010), kam pieder viena atziņa par redzošiem, bet akliem cilvēkiem – *viņiem ir dots redzēt, bet viņi nespēj saskatīt*. ●●● Amerikāņu prozas rakstnieks, skotietes un Polijas žīda dēls, **Selindžers (Jerome D. Salinger)**, 1919-2010), kurš teicās rakstījis *pats sev un savam priekam un uzskatījis publicēšanu par briesmīgu uzbrukumu privātajai dzīvei*. Galvenie darbi tulk. latviski: *Catcher in the Rye* (1951) / *Uz kraujas rudzu laukā* (1959, 2001), *Nine*

Vitauts Lūdēns

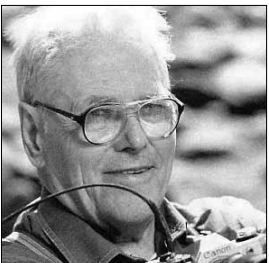
Dina Tone-Kuple

Andris Bergmanis

Ieva Lapinska

Jānis Gleizds

Stories (1953) / *Deviņi stāsti* (2003), *The Young Folks* (1940) / *Jaunie cilvēki* (1994), *Franny and Zooey* (1961) / *Freņija un Zūijs* (2004). (re)

D I V P I L S O N Ī B A – Pēc <<http://tinyurl.com/satv-tiesa>> izlasīšanas sakarā ar Vācijā politisko bēgļu ģimenē dzimušās **Baibas Lapiņas-Strunskas** (BL-S) lūgumu piešķirt viņai LR pilsonību līdzās jau esošajai Vācijas pilsonībai (skat. *JG261:51-52*), pirmā doma bija **Satversmes tiesas** (ST) neveikli argumentēto nelabvēlīgo spriedumu komentēt „Dažu vārdu” sadaļā „Ērmiģas būšanas”, bet ST nostāja ir pārāk nopietna. Tā pakļauj diskriminācijai visus ārpus Latvijas dzīvojošos latviešus – Rietumos un arī Austrumos. Un mūsdienās, kad latviešu dzimstība ir minusos un tūkstoši ekonomisku iemeslu dēļ pārceļas no diezēmītes uz dzīvi Īrijā, Lielbritānijā un citur, spriedumam ir prettātisks raksturs. Kaut arī BL-S reakcijā (DELFI 2010.17.V) emocijas saprotamā kārtā reizumis ņem virsroku, kopā ar Baibu gandrīz vai gribas izsaukties, ka LR līdz ar šo spriedumu palaidusi garām iespēju *atbrīvoties no pagātnes rēģiem un šodienas mošķiem*. Bet tiesvedībai ir daudz vieglāk pa vecam turpināt slēpties aiz likumdevējiem un Saimes politiķiem – aiz tiesasvīriem. Tajā pat laikā nevienam nav noslēpums, ka Latvijas promaskavisko aprindu interesēs ir latviešu pilsoņu ietekmes mazināšana, un ST sprieduma rezultātā galvenā zaudētāja var būt tikai un vienīgi Latvijas valsts. Kaut kas līdzīgs notiek ar Imigrācijas likuma grozījumiem – *tie ir ļoti divaini, jo ir labvēģīgi tikai vienai cilvēku grupai – Krievijas miljonāriem, daļēji ar kriminālo pasauli saistītiem ļaudīm* (Juka Rislaki *Latvijas Avīzē* 2010.8.V). (re)

J A U N I Z D E V U M I

LATVIEŠI CITVALODĀS. Latvijas vārds lēnām, bet neatlaidīgi tiek nests pasaulē. *The Dirty Goat* (ASV) 22. nr. iekļauti 7 **Pētera Brūvera** dzejoļi līdzās to **Ināras Cedriņas** atdzejojumiem angļu val., kā arī neliela biogrāfiska informācija par dzejnieku. Žurnālā bez dzejas atrodama arī mūsdienu proza, lugas un vizuālās mākslas darbi no 16 valstīm un 4 kontinentiem. ●●● Savukārt **Ieva Melgalve** pati pievērsusies stāstu rakstīšanai angļu valodā. Fantāzijas žanrā rakstītais stāsts „Sirēnas dziesma / The Siren’s Song” latviešu un angļu val. iekļauts žurnāla *A Capella Zoo* pavasara nr., bet „The Roommates” angļu val. lasāms internetā

literārajā žurnālā *Fusion Fragment*. ●●● Visu laiku ražīgākais un ievērojamākais latviešu arhitekts, pēc kura projektiem uzceltas neskaitāmas publiskās būves, **Gunars Birkerts**, ieradās Rīgā, lai piedalītos monogrāfijas *Gunnar Birkerts: Metaphoric Modernist* atvēršanā. Arhitekta dēls, pazīstamais literāts **Svens Birkerts** grāmatā sniedz emocijām un informatīvām detaļām bagātu ieskatu tēva dzīvē no agrīnajiem dzīves gadiem Latvijā līdz profesionālajai izaugsmei un sasniegumiem ASV. Birkerta projektus grāmatā savukārt komentējis arhitekts Švarcs (**Martin Schwartz**.) (vg)

DZEJA. Režisors, dzejnieks, rakstnieks un dramaturgs **Andris Zeibots** (ist. v. Andris Bērziņš), pazīstams arī kā radio SWH rīta programmas „BB brokastis” literāts un producents, izdevis dzejoļu krājumu „meklētājiem un domātājiem” *Ūdens ķirzaka*, kurā iekļauti 20. gs. beigās un 21. gs. sākumā sarakstītie darbi. ●●● Ārste un dzejniece, medicīnas zinātnu doktore **Ināra Roja** lasītājiem sniedz dzejas izlasi *Saules pulkstenis*, kuru lasot, katram radīsies iespēja izvērtēt sevi, smelt jaunu iedvesmu latviešu dzīvotgribā un vēstures vērtībās. ●●● Ar pavasarīgu sveicību un pie lasītājiem nonācis jaunākais dzejnieces **Majas Laukmanes** krājums *Nepārejoši*. ●●● Mazie lasītāji saņēmuši bilžainu grāmatiņu *Ola uz sola*, kur leģendārā dzejnieka **Aivara Neibarta** (1939-2001) dzejoļus izvēlējusies **Sarmīte Neibarte** (ilustr. **Jānis Blanks**). Dzejnieks, spēlējoties ar vārdiem, daudzos vārdos ir atradis paslēptas olas. ●●● Mazos lasītājus iepriecina arī **Māras Cielēnas** un mākslinieces **Anitas Paegles** kopdarbs *Divas pastaigas*, ko veido divi gari dzejoļi un smalki zīmējumi. (vg)

PROZA. Gundegas Repšes vārdiem runājot, **Anitas Rožkalnes** sarakstītā grāmata *Rono. Rono... mīklainā kārtā, būdama orientēta cilvēka garīgajā pieredzē un uztveres laukā, ir arī smeldzīgs mīlasstāsts. Izmalcināts un izredzēts tikpat smalkjūtīgam lasītājam.* ●●● Dzejnieces un dramaturģes **Ingas Ābeles** 3. stāstu krājums *Kamene un skudra* jau pirms tam izdots angļu tulkojumā krājumā *Best European Fiction 2010. Atziņa, ko guvu, rakstot šo grāmatu, – spārnu bojājumi... nesāp. Ne tauriņam, ne skudru mātei, ne kamenei... –* saka autore. ●●● Prozaīka un dramaturga **Harija Gulbja** gaišajā, dzīvi apliecinošajā romānā *Brīnišķīgā dzīve* aprakstīti notikumi Latvijā no 2004. līdz 2008. g., taču tie veido tikai ietvaru cilvēku attiecībām, tieksmēm, sapņiem, pasaules izpratnei, eksistenciāliem meklējumiem. ●●● **Skaidrīte Kaldupe**, kura literārās pasakas raksta vairāk nekā 40 gadus, jaunākajā pasaku krājumā *Kviešu vārpu vainags* rāda cilvēku savstarpējās attiecības, atgādina par viņu labajām un peļamajām īpašībām. ●●● Turpinot Latvijas lasītājus iepazīstināt ar trimdas rakstniekiem, iznākušī **Ainas Zemdegas** *Rakstu* 5. sējums un **Anšlava Eglīša** *Švābu kapričo* sērijā *Raksti* 6. (vg)

DAŽĀDA SATURA. LOM atvērta **Helēnas Celmiņas** grāmata *Sirdsapziņas cietumnieks. Savai zemei un tautai. Reiz runāja Viktors Kalniņš no Ņujorkas*, kas vēsta par vienu no cīnītājiem pret komunistisko režīmu, kurš kopā ar Gunāru Astru, Juri Ziemeli, Knutu Skujenieku u.c. pabijis GULAGa nometnēs Mordovijā, pēc tam aizkļuvis uz ASV, bet vēlāk atgriezies Latvijā.

●●● **Helēnas Demakovas** bagātīgi ilustrētā divvalodu grāmata *Nepamanis. Latvijas laikmetīgā māksla un starptautiskais konteksts / They Wouldn't Notice. Latvian Contemporary Art and The International Context* sakopot raksti, kas tapuši laikā no 2002. līdz 2010. g., kuros autore aplūko 21. gs. pirmās desmitgades parādības Latvijas laikmetīgajā mākslā, mēģinot rast to vietu un nozīmi starptautisku mākslas notikumu kontekstā. ●●● Advokāta **Andra Grūtupa Maniaks** ir par vienu no visbriesmīgākajiem slepkavām Latvijā Staņislavu Rogalovu – padomju laika iekšlietu ministra vietnieka Anrija Kavaliera aģentu. *Skaitliski Rogalovu pārspēj Kaupēns, kurš pastrādāja 19 slepkavības, bet pēc nozīmības viņi ir liekami līdzās. Tādi slepkavnieki tik nelieli teritorijā kā Latvija nūdien parādās reizi simts gados, apgalvo autors.* ●●● **Latvija Vankūverā**, kas (latviešu un angļu val.) veltīta 58 olimpīešiem, kuri š.g. februārī pārstāvēja Latviju XXI ziemas Olimpiskajās spēlēs, stāsta ne tikai par notikumiem olimpiskajās sacensībās, bet arī raksturo situāciju, kādā Latvijas ziemas sports atradās 2010. g. sākumā, kā deviņos sporta veidos mūsu atlēti nonāca līdz olimpiskajiem startiem, kādi sasniegumi šajos sporta veidos gūti iepriekšējās spēlēs. ●●● Savukārt visu par Latvijas futbolu var uzzināt **Aiņa Ulmaņa** jaunajā grāmatā *Patiesībā bija tā. Futbols Latvijā (1907–2009)*. (vg)

TULKOJUMI. Ja šajā grāmatu apskatā jaunumu nav sevišķi daudz, tad tulkojumi gan plūst grāmatu veikalos tādā ātrumā, ka grūti izvēlēties pieminamos. Apgāds „Mansards” izdevis Eiropā ievērojamā igauņu dzejnieka un rakstnieka Kaplinska (**Jaan Kaplinski**) īsromānu *Acs*, (tulc. dzejnieks Guntars Godiņš), kura pamatā ir cilvēka cenšanās saprast nesaprotamo Dieva eksistenci, meklēt kristietības u.c. reliģiju atšķirības. ●●● Silvijas Brices tulkojumā lasītāji var dzīvot līdzī pazīstamā vācu rakstnieka Kempovska (**Walter Kempowski**) radīto tēlu pārdzīvojumiem romānā *Viss velti*, kas skaudri ataino kara šausmas uz cilvēcisko attiecību fona. ●●● Zviedru rakstnieka Lārsona (**Stieg Larsson**) triloģijas *Millenium*,

kas pasaulē izpelnījusies milzīgus panākumus, 2. daļa *Meitene, kas spēlējās ar uguni* (tulk. Dace Deņiņa). ●●● Trīs slavenā angļu dramaturga un prozaika Somerseta Moema (**William Somerset Maugham**) romāni *Misis Kredoka* (Mrs Craddock), *Raibais plūvurs* (The Painted Veil) (abas tulk. Vanda Tomaševiča) un *Teātris* (Theatre) (tulk. Voldemārs Kārklīšs). ●●● Angļu rakstnieka Orvela (**George Orwell**) romāns *Mācītāja meita* (A Clergyman's Daughter) – tulk. Maija Andersone), kas kopš 1935. g. rakstnieka dzīves laikā vairs cenzūras dēļ netika atkārtoti izdots, ne arī tulkots, apraksta Anglijas lauku draudzes dzīvi, tās šķietami bezjēdzīgo rutīnu un nabadzību. ●●● Skandalozais **Vladimira Nabokova** romāns *Lolita* (tulk. Ilga Kalnciema), kas jau sen kļuvis par 20. gs. folkloru – izcils panākums krievu emigrantam, kurš 20. gadu vecumā atstājis boļševiku Krieviju un pēc dzīves Eiropā noenkurojies ASV, pēcāk Šveicē. ●●● Noteikti nav neviena, kas nebūtu priedzējis par Ūdriju Hepbernu (**Audrey Hepburn**) filmā *Brokastis 'Tifanijā'* (Breakfast at Tiffany's). Nesen laista klajā *Kapotes* (**Truman Capote**) tāda paša nosaukuma grāmata (tulk. Tamāra Liseka). ●●● Atkārtoti izdots Marksa (**Karl Marx**) *Kapitāls* – nozīmīgākais darbs pasaules vēsturē, kas iestājas par radikālu valsts lomas palielināšanu tautsaimniecībā. Kopš dižķibeles sākuma Latvijas antikvariātos šī grāmata esot viena no pieprasītākajām. (vg)

BALVAS, BALVAS – Latvijas Rakstnieku savienības pasludinātie (2010.9.V) **Gada balvas** laureāti: literatūras zinātnē „cilvēksarhivs”, arī JG recenzents avīzēs *Laiks* un *Brīvā Latvija* – **Ilgonis Bērsons**, dzejā **Uldis Bērziņš** (*Saruna ar Pastnieku*), prozā **Jānis Lejiņš** (triloģijas *Zimogs sarkanā vaskā* 3. sēj. *Rūnas*), bērnu literatūrā **Māris Rungulis** (*Kaķu ģenerālis*), tulkotāja **Maima Grīnberga** (Miko Rimminena *Alus tarbas romāns* un Andrusa Kivirehka *Sirlī, Sims un noslēpumi* – no somu val.), literatūras vēsturē **Gundega Grīnuma** (*Piemīņas paradoksi: Raiņa un Aspazijas atcere Kastanjolā*), dramaturģijā **Māris Bērziņš** (*Iztēlojies*), debijas dzejnieks **Arvis Viguls** (*Istaba*). ●●● **Zelta ābeles** vizuāli skaistāko grāmatu konkursā uzvaras gūst: *Luodzi Dao* un *De kanoņi* (māksl. **Aleksandrs Busse**); *Līgas Blauas Džema Skulme: Nospiedumi* (**Arnis Rožkalns**); *Jura Zvirgzdiņa Lāča Bruņa medības* (**Ūna Laukmane**); Autoru kolektīva *Dzelzceļi Latvijā* (**Jānis Jaunarājs**). Par grāmatai veltītu mūžu balva **Viesturam Grantam**, bet

Artūrs Irbe

Aleksandram Bussem – Gada mākslinieka tituls. ●●● Igaunņu izcelsmes somietei **Sofi Oksanenai** Ziemeļu Padomes balva par romānu *Puhadistus* (Attīrīšanās), kur savita Igaunijas padomjlietu pagātnē ar mūsdienu cilvēktirdzniecību Baltijas jūras reģionā. ●●● **Agatei Nesaulei** Viskonsinas Universitātes (ASV) gadskārtējā literārā balva (*UW-Whitewater Chancellor's Regional Literary Award*), īpaši izceļot literatūras profesores pēdējo romānu *In Love with Jerzy Kosinski* (Iemīļusies Ježijā Kosinskī, 2009; skat. JG257 un 260) un *American Book Award* apbalvoto, 6 valodās tulkoto *A Woman in Amber* (1996, latviski *Sieviete Dzintarā*; skat. JG210 un 212). ●●● **Aleksandra Pelēča** prēmija, ko ik pa 2 gadiem piešķir Pelēča darbu un Talsu novada/pilsētas pētniecībai veltītiem darbiem, **Zigurda Kalmaņa** grāmatai *Vējš pāri Libāgiem*. ●●● **Andrejs Osokins** ir pirmais Latvijas pianists, kurš kļuvis par Beļģijas karalienes pianistu konkursu (dib.1937) laureātu. Nesenā pagātnē tajā laurus plūkuši vijolnieki **Filips Hirshorns**, **Gidons Krēmers**, **Baiba Skride**, **Vineta Sareika**. ●●● **Artai Arnicānei** 1. vieta un specbalva par Bēthovena sonātes interpretāciju **Suseksā** (**Sussex International Piano Competition**). Dubultmaģistre (**Jāzeps Vītola** Latvijas Mūzikas akadēmijas + **Scottish Royal Academy of Music & Drama**) gatavojas saņemt 3. maģistru Šveicē (Zürich U. of the Arts). ●●● **Diriģents Ainārs Rubiķis** uzvarējis starptautiskajā **Gustava Mālera** konkursā **Bambērgā**, Vācijā, vadot komponista 4. simfoniju. ●●● **Rīdzinieks Paveļs Gumeniņkovs** Ķīnas īsfilmu konkursā atzīts par labāko

temata atspoguļošanā savā 25 min. filmā *Kaleidoscope* (ķīniski ar angļu subtitriem), kur izmantotas *Sus Dungo* dziesmas (scenārisite **Anna Muravska**, skat. <<http://vimeo.com/11651692>>). ●●● **Artūrs Irbe** Kēlnē (Köln), Vācijā, uzņemts Starptautiskās Hokeja federācijas Slavas zālē (IIHF Hall of Fame). Pirms slavenā vārtsarga šo godu izpelnās (1998) Latvijas hokejists **Helmutis Balders**. ●●● Par sava veida balvu uzskatāma **Briseles simbola**, čurājošā puisīša, ietērpsana latviešu tautas tērpi – par godu izstādes **Simbolisma laiks Latvijā** atklāšanai (9.VI). (bs) (re)

M Ū Z I K A – Latvijas kultūrtelpā sevi pieteicis **Rīgas Baha koris** (idejas autors un diriģents **Māris Kupčs**), kur piedalās virkne JVLMA studentu ar interesi baroka kora dziedāšanā. Pirmajā koncertā skan Šica (Heinrich Schütz) *Musikalische Exequien* (1636) un J.S. Baha Kantāte BWV140 (*Wachet auf, ruft uns die Stimme*). ●●●

Sadarbojoties Vācijas izdevniecībai *Wergo* ar *Latvijas Koncertu*, iznācis CD (WER 67342) *Die Jahreszeiten / The Seasons* (Gadalaiki), kurā **Pēteris Vaska** kompozīcijas atskaņo **Vestards Šimkus**, kam gada beigās iznākot savu oriģinālkompozīciju ieraksts. ●●● Soprāns **Kristīne Opolais** pirmoreiz piedalās slavenajā *Festival d'Aix-en-Provence*, Francijā – donnas Elvīras lomā Mocarta *Don Giovanni*, ko arī translē vairākos pasaules TV kanālos. ●●● Britu *The Guardian* Birminghamas simfoniskā orķestra vadītājam **Andrim Nelsonam** piešķir „Birminghamas burvja” titulu. ●●● **Rīgas Doma zēnu koris** (dir. Mārtiņš Klišāns) muzicē Ņujorkā, Filadelfijā un Vašingtonā, arī Baltā nama saimniekam Barakam Obamam un 400 īpaši lūgtiem viesiem, piedalās arī gadskārtējā **Pavasara koncertā** latviešu draudzes nometnē **Katskilos** kopā ar Ņujorkas latviešu kori (dir. Andrejs Jansons), Montreālas kori „Atbals” (dir. Andrejs Vītols) un atsevišķiem dziedātājiem no Toronto. ●●● Siguldas „Baltajā flīgelī” un Rīgas Lielajā ģildē **Kremerata Baltica** festivāls (1.-4.VII) ar centrālo tēmu: *mūzika un vara*. ●●● Rīgas Sv. Pēteris baznīcā un Vecgulbenes muižā **Ad Lucem** (Uz gaismu) festivālā (15.-8.VII) dalību ņem mūsu un britu mūziķi. ●●● Festivāls *Latvijas džeza metropolē Saulkrastos* (19-25.VII) ar meistarklases mūziķiem – pašu un ārvalstu. ●●● *Folk / pagan metal* grupas *Skyforger* 6. albumu **Kurbads**, veltītu ķēves dēlam, kurš cīnās ar dažādiem pasaules mošķiem, laiž klajā lideris *heavy metal* grupu jomā, amerikāņu *Metal Blade Records* (*Behemoth, Bolt Thrower, King Diamond* u.c.). (bs) (re)

TĒĀTRIS – Jaunzēlandes starptautiskajā mākslas festivālā *Wellington* (Wellington) 2010.III piedalās Jaunais Rīgas teātris ar **Alvja Hermaņa** iestudēto izrādi *Klusuma skaņas*. ●●● **Inta Tirole** (LNT) aprīlī viesojas **9 latviešu centros ASV** ar Laimas Muktupāvelas aktrisei speciāli uzrakstīto romāna *Šampinjonu derība* skatuves variantu (rež. Rūdolfs Plēpis). ●●● **Laila Robiņa** Ņujorkā spēlē mātes lomu patoloģiski traucētā ģimenē *Stenhamas (Polly Stenham)* lugā *That Face* (Tā seja) *Manhatenas Teātra kluba* iestudējumā. (bs)

FILMA – Ināras Kolmanes un **Ulda Neiburga** jaunajā dokumentālajā filmā **Pretrunīgā vēsture** latviešu, krievu un žīds pauž savu šodienas pārliecību attiecībā uz atšķirīgo kara laika pieredzi – Rīgas Centrālcietumā, Šķēdes kāpās pie Liepājas, Salaspils koncentrācijas nometnē un **SMERŠ** cietumā *Amatu ielā*, Rīgā. ●●● Ievēribas vērti ir zviedru fotogrāfes/režisores **Nikanderes (Maud Nycander)** filma **Fotogrāfe no Rīgas** – par savu draudzeni, vienu no mūsu pazīstamākajām fotomāksliniecēm, **Intu Ruku** (skat. *JG219*, 1999), un par Latviju pārmaiņu laikā. ●●● *Baltic Production Group* valsts popularizēšanai laiž klajā *Latvia, the Heart of the Baltics* (rež. **Armands Ekštets**) latviešu, angļu, vācu un krievu valodā. ●●● Starp LOM pēdējā laikā izrādītājam jāmin **Vajdas (Andrzej Wajda)** *Katyń*, **Podnieka Vai viegli būt jaunam?**, **Andreja Nekrasova** *Uroki ruskogo* (Krieva mācība) – pēdējā par krievu plašsaziņas līdzekļu dezinformāciju sakarā ar KF uzbrukumu Gruzijai. ●●● **Kannu** (Cannes) festivālā uzmanības lokā nonāk talantīgā režisora/aktiera **Ņikitas Mihalkova** *Utomlennye solncem 2 – Predstojanije* (*Saules nogurdinātie 2 – Izceļošana; Burnt by the Sun 2*

ASV Pirmā lēdija Mišele (Michelle) Obama sveic Rīgas Doma zēnu koristus Baltajā namā

– *Exodus*), kur naturālistiski attainots kara laiks, kad tūkstošiem to krievu virsnieku, kuri nebija dabūjuši lodi pakausī, ieskaitot *Saules nogurdināto 1* galveno tēlu *Kotovu*, atradās *Gulagā*. Nozīmīguma ziņā tā tiek salīdzināta ar Staņislava Govoruhina dokumentālfilmu *Tak žit' nelzja* (Tā nevar dzīvot, 1990). (re)

FOTO – **Uldis Briedis**, Latvijas likteņgaitu autentiska, būtiska daļa, *tirradnis, istens kauls no tautas kaula, ar tās „zemes sāls” grūti definējamo, taču nekļūdīgi sajūtam mentalitāti apveltīts. Taisnprātīgs vienkāršs un talantīgs, savu talantu kā rotaļājoties attīstījis un tajā pašā laikā eksistenciāli būtiskās domas krustu šķērsu vienatnē izdomājis, (...) pieder pie to cilvēku kategorijas, ar kuriem tikšanās ir īstena veldze* – tā **Laima Slava Foto Kvartālā** (2010,2) par fotogrāfijas vecmeistaru, kam veltīta 720 lpp. grāmata *Laika mednieks* – ar rakstiem un 650 attēliem, kas radušies 44 gados *preses medību laukos*. ●●● *Ventspils teātra* namā fotoizstāde *Ūdens...* ar bēgļu ģimenē *Zviedrijā* dzimušā, kopš 2004. g. Rīgā dzīvojošā *Ziemeļu ministru padomes biroja* vadītāja **Imanta Grosa** darbiem. (re)

TĒLOTĀJMĀKSĻA – 100. gadskārta latviešu tēlniekam **Kanādā Augustam Kopmanim** (1910-1976), kurš savulaik palīdzēja **Kārlim Zemdegam** veidot pazīstamo *Raiņa* kapa pieminekli, *Brīvības* pieminekļa un *Brāļu kapu* tēlnieka **Kārļa Zāles** skolnieks *Latvijas Mākslas akadēmijā*, *Kanādā* uzņemts *Karaliskajā mākslas akadēmijā*, vairākkārt saņēmis medaļas arī *Romā*. *Latviešu* vidū laikam visiecienītākais darbs ir piemineklis *aizvestajiem* pie Sv. Jāņa baznīcas *Toronto*. ●●● *LNMM* piemiņas izstāde *latviešu klasiskās mākslas pārstāvim Alfrēdam Plītem – Pleitam* (1888-1921), kurš *Minhenes Mākslas akadēmijā* ieguvis *izcilu akadēmiskā zīmējuma* meistarību. *Izstādes* pamatā ir *kolekcionāra Gunta Belēviča* savāktie materiāli – *liels zīmējumu klāsts, mākslinieka vēstules* vecākiem u.c., kas visi apkopoti vērtīgā *katalogā*. ●●● *Zelta* *duālistisko dabu* cilvēces *civilizācijā* un *kultūrā* (no 18. gs. krievu ikonām

CD *Kurbads* veidotāju grupa

Inpanorama

Uldis Briedis izstādes *Laika mednieks* atklāšanā (skat. attēlu 12. lpp.)

līdz mūsdienām) atspoguļo izstāde *Zelta darbi* (kuratore Elita Ansonē) LNMM „Arsenālā”, protams, uzsvāru liekot uz latviešu mākslu. ●●● Pusotru mēnesi LNMM Baltajā zālē bija skatāma LMA prof. **Kaspāra Zariņa** personālizstāde *Iekšējā balss*, ko maijā nomainīja izstāde *Peldētājas* ar Jaņa Rozentāla, Jēkaba Kazaka, Ģederta Eliasa u.c. klasiķu, kā arī Birutas Baumanes, Leonīda Mauriņa un citu jaunāku paaudžu darbiem. ●●● Lielu interesi izraisīja **Margaritas Stārstes** bērnu grāmatu ilustrāciju izstāde LNMM Mazajā zālē, bet pēc tam vācbaltu gleznotāju **Bernharda Borherta** (1862, Rīgā – 1945, pazudis Pomerānijā) un **Evas Margarētas Borhertes-Šveinfurtes** (1878, Rīgā – 1964, Berlīnē) piemiņai veltīta skate *Borherti: starp realitāti un fantāziju pasauli*. Vienlaicīgi Melngalvju namā bija sarīkota viņiem veltīta zinātniskā konference un viņu pēcnācēju darbu parāde. ●●● 40. Pavasara izstādi sarīko Jelgavas mākslinieku biedrība, kas decembrī atzīmēs savu 40 gadu jubileju. ●●● Aprīlī Ivonnas Veihertes galerijā Rīgā bija skatāma JG entuziastiem labi pazīstamās **Dainas Dagnijas** darbu izstāde *Parīzes gleznas un zelta kolāžas*. Pag. g. vidū Daina strādāja mākslinieku darbnīcās Parīzē. Pilsētas iespaidi apkopoti 5 gleznās par Dievmātes katedrāles tēmu. Izstādītas arī viņas kolāžas, kas tematiski sasaucas ar gleznām – eņģelis dažādās kultūrās. ●●● LNMM uzsācis publicēt savu krājuma katalogu sēriju. Pirmā grāmata veltīta pastelglezniecībai (sastād. Valda Knāviņa), bet „Neputns” iespīdīs **Daces Lambergas** kārtējo, bagātīgi ilustrēto un lieliski iekārtoto monogrāfiju par Rīgas Mākslinieku grupu – šoreiz par gleznotāju **Voldemāru Toni**. ●●● Keramiķes un stikla mākslinieces **Ivandas Spulles Meieres** 50 gadu jubilejas izstāde *Sirds. Satikšanās. Putni* (Jelgavas muzejā) lieliski atklāj viņas romantisko pasaules uzverti. ●●● Talsu novada muzejā atklāj simtgades izstādi gleznotājai **Margaritai Stīpniecei** (dz. Klēbahs, 1910), kura 1936. g. beidza LMA Ģedarta Eliasa vadīto Figurālās glezniecības meistardarbnīcu, bēgļu laikā Vircburgā, Vācijā, vadījusi savu studiju, bet 1950. g. dodas uz Austrāliju, kur sarīko daudzas izstādes. Tagad māksliniece ir atgriezies dzimtajā Saldū. ●●● Rīgas Mākslas telpā visu vasaru skatāma plaša izstāde *Glezniecība Latvijā: 1950-1990* ar **Ingas Šteimanis** izvēlētām gleznām no LMS krājumiem. Gandrīz neaptveramā izstāde ar pāri par 500 darbiem, nešķirojot pareizos un nepareizos, oficiālos un alternatīvos, uzskatāmi atklāj latviešu glezniecības (vispār visas mākslas kopumā) duālistisko dabu padomju okupācijas gados – vieni darbi tika radīti, kā saka, ķeizaram, citi

sev, tautai, mākslai. ●●● Sv. Pētera baznīcā izstādē *Tilts* satiekas latviešu un zviedru tēlnieki, bet pēcāk viesojās mākslinieki no Jelgavas ar izstādi *Mums jau 40* – jubilejas izstādes ģenerālmēģinājums. (mb)

K U D O S – Prezidents Valdis Zatlers kļūst par Jāņa Pāvila II Lublīnas Katoļu U. (Katoļicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawla II) goda doktoru. ●●● **Dr. Vaira Viķe-Freiberga** Taivānas Nacionālajā Čung Hsing U. atklāj (8.IV) ES centru, savā uzrunā uzsvērdama divus galvenos ES spēkus – **daudzveidību**, t.i., katras dalībvalsts tiesības nākt ar savu pienesumu, un **vienotību** – ja savienība, mūsdienu ekonomiskais gigants, nenonāksot pie vienota eiropeiska viedokļa, tai varētu draudēt kļūšana par politisku liliputu. ●●● **Eksprezidente** ievēlēta par patronesi **Latvijas Jauno zinātnieku apvienībai** (LJZA, dib. 2005), kas šobrīd apvieno turpat 70 jaunos zinātniekus un doktorandus. ●●● Vašingtonas U. (**U. of Washington**, Seattle) vadība dēvē **Dr. Gunta Šmidchena** izveidoto **Baltijas Studiju programmu** (BSP) par *universitātes dārgakmeni*, kur latviešu valodu un kultūru kopš 1994. gada apguvis gandrīz pusotrs simts studentu. BSP lepojas ar 13 000 latviešu grāmatām un bagātīgu video un mūzikas materiālu krājumu. ●●● **Ventspils 1. ģimnāzija** ir pirmā Latvijas skola, kas uzņemta *Microsoft* starptautiskajā inovatīvās izglītības forumā (*Worldwide Innovative Education Forum*), jo spējusi pierādīt tehnoloģiju nozīmīgumu savā skolā. ●●● Pēdējā laikā notikusi virkne ievēribas vērtu **akadēmisku lasījumu**, to vidū RLB Līgo zālē *Latvijas intelekta elements Eiropas un pasaules kultūrkartē*, godinot **Haralda Biezā** 100. un **Jāņa Krēšļa** Sr. 85. gadskārtu (referenti Gvido Straube, Ralfs Koks, Maija Baltiņa, Dace Lūse, Anda Kubuliņa, Māra Grudule, Pauls Daija. Ģirts Janovskis), un **Ausmas Cimdiņas** vadībā LU konference *Piebalgas teksts: Brāļu Kaudziņu romānu Mērnieku laiki – 130* (referē Māra Grudule, Ojārs Lāma, Silvija Radzobe, Janīna Kursīte, Ilze Rūmniece, Valda Čakare, Viesturs Kairiņš, Raimonds Briedis, Pauls Daija, Aija Fedorova u.c.). Latvijas Banka par godu *Mērnieku laikiem* laidusi klajā sudraba monētu. ●●● LNMM Mazajā zālē Knuta Hamsuna 150. jubilejai veltīta izstāde *Klātbūtne. Hamsuns Latvijā*. Kopš romāna *Viktorija* publicēšanas vienlaikus (1900) divos latviešu laikrakstos, pārtulkoti visi svarīgākie norvēģu dižgarga darbi. 30. gadu otrā pusē iznāk Hamsuna *Kopotie raksti* 15 sējumos. Mūsdienu latviešu hamsunistu priekšgalā soļo filoloģijas doktore, Daugavpils U. prof. **Maija Burima**. ●●● 26.II Grāmatu svētku ietvaros Krievsalā žurnālista un literatūrzinātnieka Arno Jundzes vadītā diskusijā izvērtē mūsu literatūras kanonā ietvertu autoru devumu – Ādamsona, Belševicas, Ulža Bērziņa, Blaumaņa, Čaka, Ezeras, Jaunsudrabiņa, Brāļu Kaudziņu, Milēnbacha, Poruka, Raiņa, Skalbes, Vācieša, Ziedoņa. ●●● Apsveicami aktīvs ir kļuvis VKK fonda atbalstītais **Laikmetīgās mākslas centrs** <www.lcca.lv> Alberta ielā 13 (7. stāvā) ar saistošām lekcijām, kam parasti seko paneldiskusijas – LMA doktorands **Kaspars Vanags** referētā „Saldkaislās trīsas: drupu valdzinājums Rietumeiropas kultūrā” (30.III) pūlas rast skaidrojumu eiroremona restaurācijas apstēstībai Latvijā (konservācijas vietā), Oslo U. prof. **Ina Blūma**, 20. gs. avangarda un neoavangarda mākslas kustības speciālists, dod jaunu skatījumu uz mākslas

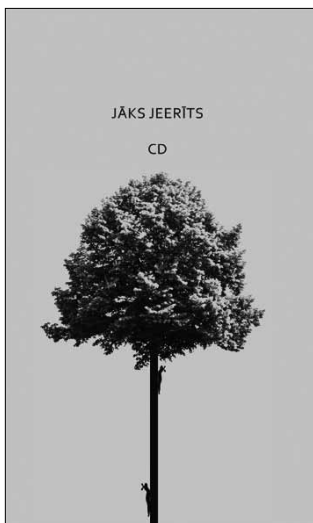
un socialitātes attiecībām (22.IV), **Andra Neiburga** aizklist 80. gadu atmiņu dārzos, kad viņa ir viena no mūsu prozas „jaunajām, dusmigajām meitenēm” (20.V), LU doktorands **Andrejs Balodis** cenšas noskaidrot, vai ironija ir krāpšana un izlikšanās, vai arī stratēģija patiesības atklāšanai. Notiek dažādi kultūras pasākumi projekta „90tie gadi CITĀM AČĪM” ietvaros, kā arī laists klajā ietilpīgs, bagātīgi ilustrēts pētniecisku darbu kopojums *90tie gadi: laikmetīgā māksla Latvijā* (sastād. Ieva Astahovska). ●●● Literatūrvēsturniece **Līvija Volkova**, kuras pats galvenais veikums ir *Blaumaņa zelts. Rakstnieks savā laikā, darbos un cilvēkos* (2009), saņēmusi LU goda doktores grādu filoloģijā. ●●● 2009. g. beigās Krievijas Nacionālajā bibliotēkā (*Rossijskaja nacionālaja biblioteka*) Pēterburgā atklāta izstāde *Kalendari narodov Baltii i Sankt-Peterburg ar 23 latviešu* (trīs no tiem latgaļu), 11 igauņu un 8 lietuviešu kalendāriem, kas izdoti Pēterburgā no 1851. līdz 1917. g. Izstādes un 15 lpp. biežā kataloga veidotāji – Sv. Pēterburgas Valsts U. baltistikas mācībspēks **A.V. Andronovs** un šis U. latviešu valodas / literatūras lektore un Latvijas U. Matemātikas un informātikas institūta Mākslīgā intelekta laboratorijas pētniece **Everita Andronova**. ●●● Studentu korporācija *Lettonia* apgādājusi visas 382 Latvijas vidusskolas ar vēsturiskās filmas *Bermontiāda* DVD. ●●● Projekta „Izglītība uz robežas” ietvaros Igaunijas organizācija *Valga Valka Partnership* ar ES atbalstu Valkas Tēraudskolā izveidojusi Starptautisku studiju centru, kur sadarbošies LU un Tartu Dabas zinātņu U. (re) (jk)

D I A S P O R Ā šis ir jubileju gads – 60 gadi Londonas Latviešu skolai, Krišjāņa Barona skolai Čikāgā un Daugavas Vanagu ASV organizācijai Ņujorkā, 55 gadi rakstu krājumam *JG*, 50 gadi Austrālijas Latviešu teātru festivālam, 45 gadi *Gareza Vasaras vidusskolai*, 40 gadi *Latviešu fondam* <www.latviesufonds.info>. Par pēdējo fonda kasiere un biedrīniece (arī *JG* konsultante) **Tija Kārkle** un *JG* līdzstrādnieka **Vitauts Sīmaņa** (1928-2003) meita **Kristīne Sīmane-Laimiņa** ievietojušas pamatīgu rakstu *Laikā* (2010.1.-7.V), minot iniciatorus – Dr. Valdi Muižnieku kā pašu galveno, **Bruni Rubesu**, **Voldemāru Gulēnu**, **Jāni Klīdzēju**, **Verneru Rūtenbergu**, **Ģirtu Kaugaru**, **Imantu Freibergu**, **Jāni Peniķi**, **Laimoni Streipu**. Kamēr pagātnē LF piešķirumi *dinamisku* padarījuši trimdas kultūru, mūsdienās latviešu projekti tiek atbalstīti globāli – no CD izdošanas postfolkloras grupai *Ilgi*, tīmekļa portāla *DP albums* izveides līdz palīdzībai LOM publikācijām un Čikāgas bērnuudārzam *Stariņš*, minot tikai dažus. ●●● **ALAs 59. kongress** Sanfrancisko neizceļas ar nekādiem sociāliem sprādzieniem – parastie aicinājumi skatīties uz priekšu un atjaunot spēkus. Galvenais rūpju objekts ir Latvija: *pērn Polijā bija ekonomisks uzplaukums, Igaunijas valdība no iekrājumiem pat ziedoja naudu nabaga Latvijai! Kāpēc Latvijā bezdarbnieku skaits un tautas posts ir lielāks nekā Lietuvā un Igaunijā?* – tā pr-dis **Juris Mežinskis**. ●●● Kādā no Vidzemes saņemtā vēstulē (*Laikraksts „Latvietis”* 2010.4.II) atskan sava veida SOS – LR ļoti vajadzīgas trimdā izglītību ieguvušās *gudrās galvas un rietumnieciskās skatījums*, lai iegūtu līdzsvaru ciņā ar milzu pārspēku, bet, diemžēl, *trimdas latvieši Latviju spējīgi mīlēt kā tādu mazu, dumju bērnu tikai no attāluma. Labklājībā nodrošinātā dzīve tomēr ir*

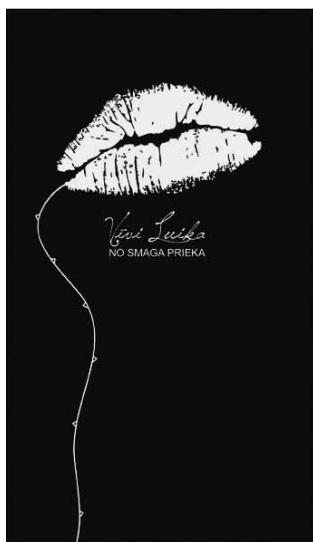
izrādījusies svarīgāka nekā mīlestība uz Latviju. Labi teikts, bet pirksts lielā mērā jāvērs arī pret LV līderiem, kā tas, piem., pirms gadiem diviem tiek darīts publiskā diskusijā Eiropas Latviešu apvienības sanāksmē Briselē, kur dalību ņem arī zinīgi referenti no Latvijas, arī tādi, kas paši iesaistījušies valsts darbā. Viņi nebūt nenoliedz, ka Lietuvā un Igaunijā diasporas potenciāls tiek visai plaši izmantots, toties Latvija, *būdam lielā mērā orientēta uz Krieviju, neizjūt vajadzību pēc labi izglītotiem emigrācijas latviešiem*. Atskan ar zināmu nožēlu piesātināta atziņa, ka LV *augstu stāvošu politiku uzstādījums pret „ārzemju latviešiem”* parasti ir: *Lai nāk ar naudu, bet padomus patur ārzemēs* (*Universitas* 2009.96:5-7; *JG*259:83-84). ●●● Cerīga ir *Īrijā* nonākušo latviešu ekonomisko migrantu biedrošanās, tā teikt, uz velna paraušanu, kas, apstākļiem uzlabojoties, varētu veicināt viņu atgriešanos dzimtenē – *Latviešu biedrība Īrijā, Latviešu apvienība latviešiem Īrijā, Limerikas Latviešu biedrība, Latviešu Sabiedrība Korkā, Latviešu asociācija*. ●●● LETA vēsta (24.VI) par Latviešu valodas aģentūras pētījumu, kas veikts ar Norvēģijas valdības atbalstu, kur LV valdībai ieteikts izveidot saskaņotu institucionālu sadarbību latviešu valodas, literatūras un vēstures pamatu apguves atbalstam diasporā – Īrijā, Lielbritānijā u.c. – ar mērķi tādā veidā veicināt vismaz vienas daļas latviešu atgriešanos Latvijā. ●●● Latviešu Apvienības Austrālijā un Jaunzēlandē pr-dis **Dr. Juris Ruņģis** atklāta vēstulē ierosina mainīt nosaukumu *Pasaules brīvo latviešu apvienība* (PBLA) kā šodienai nepiemērotu: *ir laiks atzīt, ka Latvija ir brīva, suverēna valsts, turklāt nosaukums apvaino Latvijas latviešus*. ●●● *Latvieši pasaulē – muzejs un pētniecības centrs*, ko vada **Dr. Maija Hinkle** [skat. *JG*241(2005)14-15], uzņemts Eiropas Migrāciju institūciju asociācijā (Association of European

Migration Institutions – <www.lapamuzejs.lv>. ●●● Tā kā **Dr. Leldes Kalmītes** vadītās **Pasaules latviešu mākslas savienības** popularitāti ieguvusi ceļojošā izstāde **Tēvu zemei** – **Latvijai** daudzās Latvijas vietās vēl nav redzēta, tās termiņi ir pagarināti. Par trimdas *milzīgo mākslas bagātību* liecinot arī ASV klajā laistā, Arnolda Sildega rediģētā žurnāla *Latvju Māksla* 26 numuri – tā gleznotāja, mākslas pedagoge **Ilze Būmane-Grasmane**, grāmatas *Lilija*, *Baltā puķe* autore. ●●● Mūžībā aizgājušā zobārste **Daina Silīņa**, droši vien neinformēta par *JG* vai *Karoga* esamību, visu savu mantu – apmēram 3,27 milj. Austrālijas dolāru (1,4 milj. latu) – novēlējusi austrāļu kaķu un suņu aizsardzības organizācijām. ●●● Toties **LOM** sabiedrisko lietu vadītājs **Jānis Erno** jau pirms laba laika pacilāts paziņo, ka Ilze un Ričards Švarci (**Schwartz**) ziedojuši \$30 000 topošā **Nākotnes nama** ekspozīcijas multimediju iekārtai par *Hitlera-Stalīna Pakta izraisītajām sekām*. (re)

SCRIPTA MANENT – Nepiedodami esam palaiduši garām divus ar Igaunijas Kultūrkapitāla fonda atbalstu izdevniecības „Mansards” pagājšgad klajā laistus **Guntara Godiņa** atdzejotus un **Jorena Godiņa** ilustrētus izcilus dzejkrājumus – Igaunijas vēstnieka Latvijā **Jāka Jeerīta (Jaak Jöerüüt)** CD un viņa sievas **Vivi Luikas (Viivi Luik)** *No smaga prieka*. Ar Luikas romāniem *Septītais miera pavasaris* (tulk. Anna Žigure) un *Vēstures skaistums* (tulk. Rūta Karma) lasītājs iepazīstas jau 1995. g. *No smaga prieka*, kas igauņiski publicēts 1982. g., saprotamā kārtā raksturo zemteksti: no pusvārdi, bet var atrast arī neslēptu iedriktēšanos: *cēla asins blāzma plūst starp desmit nagiem, / asins, kam nav vērtības / bez valodas un tautas*. Vai arī mūsdienām pavisam piemēroti jautājumi: *Cik smagi, / pasaule, tagad / guļ tavi dzejnieki naktīs? // Vai viņi / smagajās dienās / ļaunu sirdis glābiņu radīs?* Jāks Jeerīts, jaunībā hipijs, daudzas dzejrindas piesātinājis ar izjūtām visvairāk pret savu zemi, bet arī tām, kurās viņš stacionēts kā diplomāts. Igaunijā *rietenis atsedz debesis ziemeļaus-trenis aizsedz debesis / ziemeļvējš paņem visu // neviena miesa nav redzama / ceļo dvēseles, tikai dvēseles*, toties Romas rītā *rozēs ir vaļā, durvis ir vaļā, debess ir vaļā*, un arī *Asīzē, kur nesvēts vīrs kļuva / par Svēto Francisku (...) viss ir viegls / bezsvara bezsmaguma*. Vienkārši, bet pievilcīgi izveidotās grāmatīņas CD ievadā **Guntars Godiņš** citē rindas no Jeerīta stāsta *Pikkade randade valge liiv* (Garo krastu baltā smiltis), kas attiecas uz **Klāva Elsberga** traģisko nāvi **Dubultu Rakstnieku namā** (1987), kur tieši tajā laikā atradies pats autors: *Māja, kur es atpūšos, tagad ir*

*traģiska. Pirms nedēļas kāds dzejnieks izkrita cauri devītā stāva loga stiklam un gāja bojā. Jauns dzejnieks, tikko izaudzis no zēna gadiem un talantīgs. Tas vairs nav stāsta sižets. Ārā no tālienes redzams, ka nama fasādē viena lielā koridora loga stikla vietā ielikta finiera plāksne. Mājā šai vietai pa koridoru ir smagi garām pa-iet. Neviens nezina, kas notika, bet viņš ir miris. No Klāva mātes, dzejnieces **Vizmas Belševicas** teiktā šo piezīmju rakstītājam gan ir diezgan labi zināms, kas notika (skat. inter-viju *Vizmas Belševicas Rakstu* 4. sēj. Rīgā: Jumava, 2002: 206-214). ●●● **Anna Velēda Žigure** patlaban beidz savu somiem apsolīto grāmatu – par Somijas tēlu Latvijas presē, līdz apmēram 1945. g. *Vismaz 150 gadus Somija latviešiem bijusi kā tāla iekārojama zvaigzne, kuru sasniegt centušies 99,9% rakstītāju*. Kā zināms,*

*tas nav izdevies līdz pat šodienai. Pats pirmais raksts 1822. gadā [Latvijas presē] ir citā noskaņā – nodedu-si Oulu pilsēta, un cara valdība lūdž ziedojumus bēdās grimstošajiem piņņu brāļiem – vēsta rakstniece un solās jau rudens sākumā turpināt darbu pie *Viņi. Ceļā* (skat. JG161:62-63) 2. grāmatas. Dažas noda-las jau esot gatavas, un materiālu ļoti daudz. ●●● *Kamēr cilvēki nesapratis, ka starp vēlēšanu dienu un viņu dzīvi nākamos gados ir visciešākā sasaiste, nekas nemainīsies* – šo **Alvja Hermaņa** domu tik citē-gada sākumā ievēlētājam pirms 142 gadiem dibinā-tās **Rīgas Latviešu biedrības** jaunajam vadītājam **Ingmāram Čaklajam**, juristam, režisoram, dzejnieka **Māra Čaklā** dēlam. ●●● **Latvijas Dievturu sadrau-dzes (LDS)** valde nolemj līdzšinējo **Māras jeb Krustu krustu**, kas esot **Veļu** mātes zīme, turklāt **Viduslaikos** saukts par **Teitoņu krustu** (zem kura **Lielvārdes baz-nicā** apglabāts kāds sena ordeņa bruņinieks), un to lietojot arī **Pareizticībā**, atvietot ar **Stāmerienes sa-gšas** (12. gs.) zaroto **Ugunskrustu**, vienu no **Pērko-na** un **Laimas krusta** variantiem, kas izsakot vienotības un cikliskas atjau-notnes ideju. Tādējādi tas būšot nozīmīgāks jauniešiem, kuri pēdējos ga-dos arvien kuplākā skaitā pievienoju-šies LDS kustībai. Krietns skaits dievtu-ru, īpaši ārpus Latvijas protestē pret maiņu – **Anita Kanādā** nesaprot, *kādu „spriedzi” un „dzīvību” simbo-lā var iepūst*, bet **Sandra ASV** to uz-tver kā *pliķi sejā Brastiņam* (skat. *Zi-les sulu mēneša* specnumuru). (re)*

VALODA – Filoloģijas doktore **Vineta Poriņa** rakstā (*Laikraksts „Lat-vietis”* 2010, 90), kas balstīts uz viņas monogrāfiju *Valsts valoda daudzva-lodīgajā sabiedrībā* (2009), uzsver, ka **vienvalodība** ir **būtisks nosacījums valsts stabilitātei un vienkopienas valsts attīstībai**, kamēr **divvalodība** ir tikai pārejas posms, kurā ne vien-mēr notiek pāreja uz valstij vēlamo

valodu, (...) iespējama arī pāreja uz krievu valodu. Par to liek bažīties: 1) valsts etniskās proporcijas īpaši pilsētās, 2) Krievijas aktivitātes Latvijas iekšpolitikā un 3) krievu valodas regulārā lietošana publiskajā telpā, piem., valsts augstskolās docētāji neatkarības 20. gadā reizēm vadot lekcijas krieviski, kas ir kā zāģis latviešu valodas attīstībai un ieguldītajiem līdzekļiem valsts valodas apguvē un funkcionēšanā. Otrs zāģis esot imigrantu necenšanās mācīties latviešu valodu.

●●● Filoloģei **Renātei Abeltīnai** (Latvija Amerikā 2010.1.V, arī DELFI 16.V) savukārt bažas rada jaunā paaudze, kas vairs nemāk runāt latviski un vēl nemāk runāt angļiski – kamēr agrāk atskanējis krievu valodas ietekmēts kroplīgais lietojums šīs gabals labi skatās, tagad dzirdama frāze šīs šovs ir skatabls. No savas valodas kopējiem daudzi kļūvuši par imitētājiem, piem., šāds uz autores piemēriem balstīts salikums – frustrētās angļu majores vēlas rīkoties proaktīvi, jo, kā nosaka skorings, nav ņemts vērā feedback par nepieciešamo team building un brain storming, kas viss rezultējies pasīvā produkta izmantošanā. (re)

ĒRMĪGAS BŪŠANAS – Kad uz ALAs gadskārtējo kongresu (Sanfrancisko) ielūgtā Saeimas deputāte, LU profesore un daudzu ievērojamu pētniecisku darbu autore **Janīna Kursīte** pieprasa komandējumu, Latvijas augstākās likumdošanas iestādes prezidijs (pr-jš Gundars Daudze) to noraida, jo viņas paredzētajam referātam par latviešu valodas saglabāšanu diasporā, lūk, neesot *pietiekama pamata*, tas neesot saistīts ar parlamenta darbu. Liekas, mūsu likumdevēju krietnai daļai nav ne mazākās jēgas, kā citas valstis rūpējas par saviem tautiešiem ārzemēs, piem., Vācija, Skandināvijas valstis, Kazahstāna, jā, arī Krievija.

●●● *Izvēstijas* intervijā (2010.7.V) KF prezidents **Dmitrijs Medvedjevs** pirmreizēji nosauc PSRS režīmu par *totalitāru*, piemērinot, ka *Stalīns izdarīja milzumu noziegumu pret savu tautu, (...) kas nevar tikt piedots*. Nez, kā uz to skatās viņa priekšgājējs **Vladimirs Putins**? Ne tik sen viņš taču sūkstījās, ka PSRS sabrukums esot bijusi 20. gs. lielākā ģeopolitiskā katastrofa. Bet neostalīnisms nebūt nav atstiepis kājas. Pērngad viena no Maskavas metrostacijām izdaiļota ar vārdkopu no vecās PSRS himnas: *Mūs audzēja Stalīns, lai kalpojam tautai*. 8.V Tambovā atklāts Stalīna krūšutēls, bet stipri rusificētajā Jakutijā jeb Sahā (ar mazāk nekā 40% pamatiedzīvotāju) plānoti veseli divi pieminekļi *Visu Tautu Tēvam un Skolotājam*.

●●● Nezinātajam būtu grūti iestāstīt, ka Daugavpils neietilpst Krievijas Federācijas izglītības sistēmā – KF ģenerālkonsulāts, vietējā Latvijas Krievu biedrība un pilsētas izglītības pārvalde izsludinājusi 7.-12. klašu skolēniem konkursu – projekta „**Lielais Tēvijas karš laikabiedru acīm**” ietvaros – par tematu „Fašisms sagrauts, bet vai uzvarēts?” Daugavpils izglītības pārvalde gan taisnojas, ka konsulāts piekabinājis tās vārdu patvarīgi. Tajā pat laikā Daugavpils 16. vidusskolas bērnu vecāki, pārsvarā cittautieši, pauž sašutumu par izglītības pārvaldes plānu likvidēt latviešu plūsmu, lai taupītu pašvaldības līdzekļus.

●●● Atceroties II Pasaules kara uzvaru, kas iezvana virknes Vidus- un Austrumeiropas valstu nokļūšanu zem Maskavas naglotā papēža, pie „Uzvaras pieminekļa” Rīgā (8.V) klausītājus ar krievu dziesmām savīlņo mūsu pazīstamais popdziedonis **Ainārs Mielavs**.

●●● Saņemot no nezināma sūtītāja un

pāršķirstot **Dr. Ilgvara Spilnera** *My Life As I Remember It* (Rīga Technical University Press, 2009. 124 lpp.), pirmā doma bija, ka to, autoram nezinot, izdevuši kādi ļaundabīgi ļaudis, lai pēckara trimdas ilgdējam sabiedriskam darbiniekam, cīnītājam par savas tautas cilvēktiesībām, tā teikt, „iezāģētu”, varbūt Latvijas promaskavisko aprindu atreibība par Ilgvara grāmatu *Mēs uzvarējām: PBLA Eiropas brīvības un sadarbības konferencē un daži citi laikmetīgi notikumi, 1972-1986* (Rīgā: Elpa, 1998)? Autobiogrāfiskais stāstījums ir no vienas vietas sapīparots ar nejaukām kļūdām: *opening of the my book... Displayed Persons... Union States... Chairmann... Pittsburg... Braunschweig... Sweeden... wedding withnesses*. Pat visai uzkrītošos nodaļu virsrakstos: *My School Years... Involuntary Journey... Western powere are shortsighted and/or for war... Introduction to America... The Latvian Delegation at the Peace*. Tad vēl atkārtotās gandrīz vārdu pa vārdam par vienu un to pašu tematu – par angloamerikāņu gaisa terorizbrukumu Drēzdeni, par ASV pilsonības saņemšanu, par ķīmijas zinātņu doktora grāda iegūšanu (vismaz 5 vietās!), par radioraidījumiem latviešu valodā no Madrides un Minhenes. Nodaļas „Latvian Organizations” nosaukums ne pat drusciņ neatbilst tās saturam. Un tad pēkšņi angļu teksta 117. lpp. vesela nodaļa (par LNO ģildes vēsturi) parādās skaidrā latviešu valodā! Informācijas grāmatā ir daudz, bet diemžēl tā ir izniekots, pasniegta kā haotiski organizētas un pavirši uzrakstītas, ne reizi pārskatītas piezīmes.

●●● **Latviešu Centrā Toronto** (27.III) bāleliņi un mīļmāsiņas – pārgērbusies par amišu kovbojiem un govju meitām – uz velna parausānu lekdami **Teksasas „līnijdanci”** ceļ dzīves garīgo kvalitāti. Labākajiem piešķir šajos liesajos laikos viskārdinošāko balvu – ledusskapi, pilnu ar dažādu šķirņu alus pudelēm un skārdenēm. (re)

LATVIJA – AR SKATU VIŅDIENĀS. Uz **Sibīrijas tāsīm** aizvadītā gs. 40. un 50. gados rakstītās Maskavas okupācijas režīma deportēto latviešu vēstules glabājas LOM, Aizkraukles Vēstures un mākslas muzejā, Latvijas Nacionālajā vēstures muzejā, Daugavas muzejā, Madonas Novadpētniecības un mākslas muzejā un Talsu muzejā.

●●● **Eiropas Parlamentā** Briselē atceres brīdī (14.VI) pie piemiņas plāksnes uz **Sibīriju deportētajiem** baltiešiem dalību ņem pārstāvji no Vācijas, Dānijas, Spānijas,

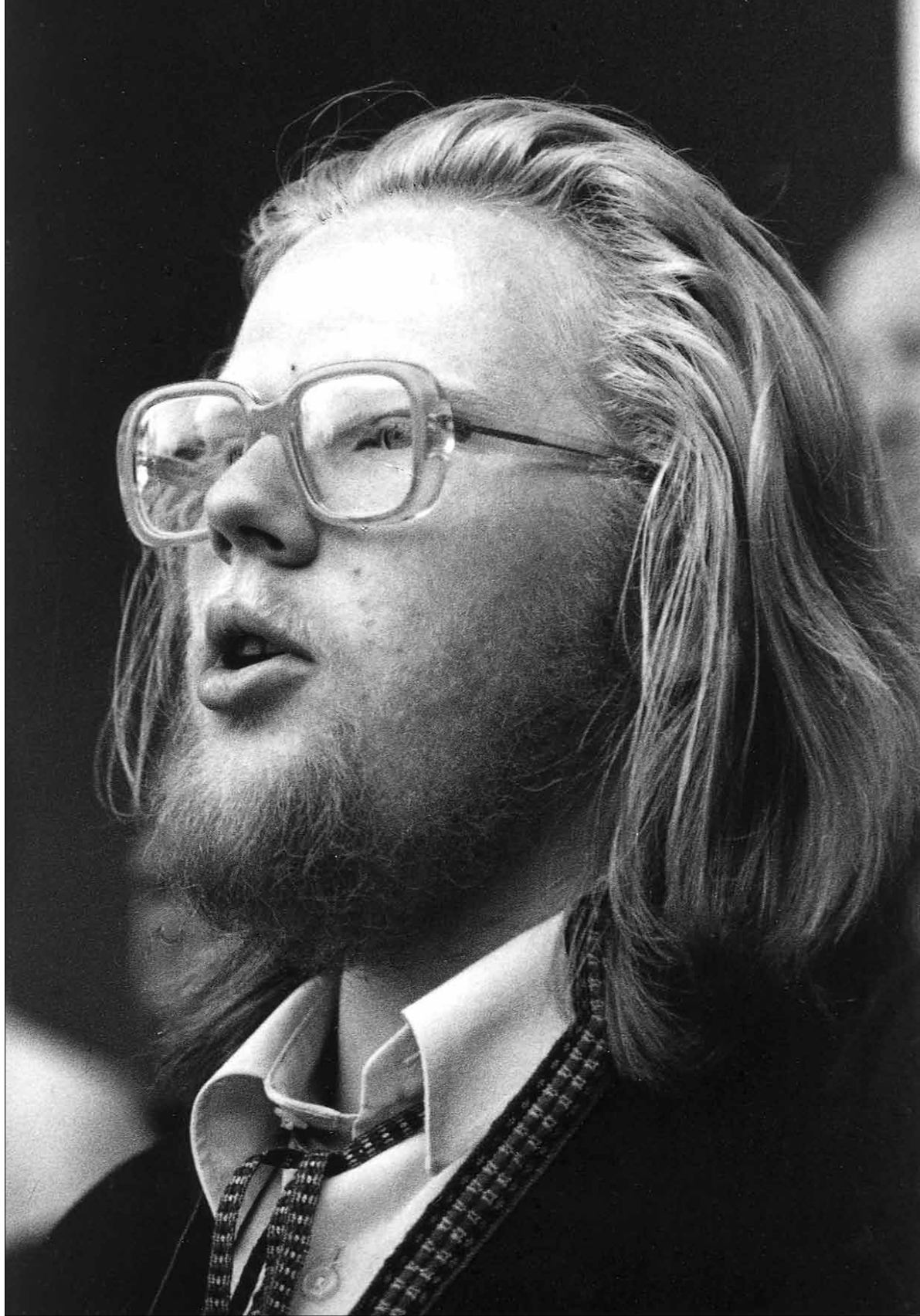

Ludmila Azarova

Portugāles u.c. dalībvalstīm. Pieci latviešu EP deputāti noliek ziedus, pārējie trīs demonstratīvi nepiedalās (Mirskis, Ždanoka, Rubiks). ●●● Odesas junkuru skolu un Latvijas Kara akadēmiju beigušais Tehniskās divīzijas komandieris, ģen. **Jānis Kurelis** (1882-1954), nevēlēdamies karot vācu pusē, 1944.VIII izveido partizānu grupu („kureliešus”), kas uzņem sakarus ar 1943.13.VIII nodibināto Latvijas Centrālo Padomi, notikums, kam Kara muzejā (2010.8.V) LR aizsardzības ministra **Imanta Lieģa** un EP deputātes **Ineses Vaideres** vadībā tiek veltīta zinātniska konference. ●●● Dzejniece **Ludmila Azarova**, Raiņa, Čaka, Ziedoņa, Čaklā, Māras Zālītes, sava vīra Ojāra Vācieša, arī Bazilija Plinija *Slavas dziesmas Rīgai* krievskotāja, stipri cenžētās dzejgrāmatas *Silņņj latyšskij akcent* (1974 – *Spēcīgš latviskais akcents*) autore, intervijā **Andai Burvei-Rožītei** vēsta, ka no viņai pazīstamajiem Latvijas krieviem neviens neesot tāds, kurš nebūtu ieguvis LR pilsonību: *viņi ir nolikuši eksāmenu, strādā, jūtas pilnīgi mājās, viņiem nav nekādu pārmetumu Latvijas valstij, nekādu kompleksu*. Taču esot cita daļa – jau 80. gados mērķtiecīgi izveidotās Interfrontes turpinājums mūsdienās. Un ko teikt tiem, kuri negrib atzīt patiesību par II Pasaules karu? – *Ja viņi teiks, ka karš sākās 1939. gada septembrī, uzreiz ir jāpasaka, kas tieši notika: Vācija un PSRS uzbruka Polijai. Bija divi agresori. Tad vairs nevar turēties pie mīta par Lielo Tēvijas karu!* Un par krievu gadiem: *Paskatieties, jaunie kvartāli, kas tika apbūvēti 60. un 70. gados, cik tur latviešu uzvārdu? Varbūt kādi 5%. Tā bija īsta okupācija. Un par sevi (dz.1935): Mana mamma ir latviete, studēja Ļeņingradā, bija latviešu valodas skolotāja. Tēvs man ir krievs, kara inženieris, kara laikā gāja bojā. Atceroties Atmodas laiku: *Cik priecīgi un iedvesmoti mēs bijām, vicinājām karogus! Pirmo reizi 1988. gadā ieradījū pa Brīvības ielu nākam cilvēkus ar Latvijas karogiem, to atceroties man vienmēr acīs asaras. To laiku mēs pārdzīvojām ar pilnu krūti.* ●●● **Dainis Ivāns**, atskatoties uz 4. maija deklarāciju pirms 20 gadiem, min Latvijas Kultūras akadēmijas rektora **Pētera Lača** (1952-2003) lielā mērā piepildījušos paredzējumu, proti, neatkarībai atjaunojoties, lielas likstas varētu sagādāt dzīves virspusē uzpeldējušās *amorālās kapitālistiskās elites centieni radīt varas saglabāšanai sociāli ekonomisko bāzi un manipulēt ar masu apziņu.* ●●● Somijā bēgļu ģimenē dzimušais, Vācijā uzaugušais, kopš 1996. g. Rīgā mītošais jurists un politologs **Mārcis Gobiņš** *Laikrakstā „Latvietis”* (2010, 92) demitoloģizē Tautas fronti: *ir pamats pieņēmumam, ka TF dibināšana vismaz daļēji bija VDK [KGB] taktiska ideja, lai maigi ievirzītu arvien spēcīgāko neatkarības kustību**

vieglāk kontrolējamā gultnē, kā arī, lai neļautu patiesajiem disidentiem, tādiem kā Helsinki 86 grupai, pārņemt iniciatīvu (...) neatkarības kustības kontrolēšana kolosāli izgāzās, jo brīvības un demokrātijas kustība visai drīz ieguva savu nekontrolējamu dinamiku. Toties radikālāko disidentu nostumšanu malā izdevās sasniegt visai labi. Komjaunatnes līderi, Kompartijas ideoloģiskie sekretāri un tamlīdzīgi ļautiņi kļuva par visu apjūsmotiem neatkarības kustības varoņiem. ●●● Bijušais Latvijas vēstnieks Prāgā, Oslo un Helsinkos, viens no *Vienotības* dibinātājiem, **Valdis Krastiņš**, savā runā „Manas valsts 20 gadi jeb Latvija karājas dziedāja galā” (<http://tinyurl.com/Krastins>) 2010.21.V; arī laikrakstos diasporā) atceras LR politikāņu reakciju uz sadarbības piedāvājumiem no ārzemēm 90. gados, *kad liela daļa no Latvijas bagātībām bija vēl valsts rokās: Pilzenes Škodas rūpnīca vēlējās sadarboties ar Vagonu rūpnīcu elektrovilcienu ražošanā Krievijas tirgum. Nē! Pēc tam VR nonāca privātu spekulantu rokās un iegāja gadiem ilgā mijkrēslī. Somu Elcoteq lika priekšā izveidot VEF ražotnēs detaļu rūpnīcu Nokia un Ericsson mobilažiem telefoniem (rūpnīca tagad darbojas Tallinā). Nē! Priekšroka itāļu bodniekiem un noliktavām. Manā acu priekšā tika noraidīts norvēģu priekšlikums kopdarbībai Latvijas jūras kuģniecības flotes atjaunošanā un ekspluatācijā. Gluži tāpat tika norakti norvēģu centieni Liepājas Tosmāri izmantot kā bāzi nelielu tankkuģu būvniecībai, apņemoties nodrošināt 600 darba vietas un sakopt kara ostas teritoriju. Sarakstu varētu turpināt. (...) Lielie uzņēmumi tika nevis pārkonstruēti mūsu vajadzībām, bet gan lielākoties izvazāti, telpas izpārdotas bodniekiem ātrai peļņai. Gluži tas pats notika ar kolhozu un padomju saimniecību īpašumu. Visus 20 gadus (...) nodokļi tika sakārtoti tā, lai atvieglotu un veicinātu spekulatīvus darījumus. (...) ...brašos peļņas tīkotājus patiesībā vispār neinteresēja Latvijas nākotne, jo ātri savāktu naudu tikpat āši noguldīja ārzemju bankās, investīcijām Latvijā atstājot gauži niecīgus apmērus.* (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS. Prezidents **Valdis Zatlers**, suminādams Viļķenē 137 gadus veco **Dievs, svētī Latviju!** un tās autoru **Baumaņu Kārli**, liek pie sirds himnu dziedāt no pilnas krūts un skaļi, tikai tad viņa kļūs maģiska, dos mums spēku, un aizbiedēs mūsu naidniekus (NRA 2010.23.V). ●●● LU mācībspēks **Ivars Ījabs** satori blogā uzsver sadarbības vēlamību ar KF, bet vienlaikus raksturo promaskaviskos latviešu „austrumu robežas atvērējus” kā cilvēkus, kuru politiskai kultūrai nav nekā kopīga ar eiropiešu demokrātiju, kur visu nosaka personiski kontakti, blats un administratīvais resurss, kur cilvēks, kuram šādu kontaktu nav, ir vienkārši mēsls un beztiesisks lopiņš, par kuru pat nav vērts runāt, kur nu vēl rēķināties. ●●● Laimonis Purs vēstulē: *Kanādas prof. Dreifelds tikvien prot, kā pabrīdināt negājējus iet uz vēlēšanām. Vajadzēja taču zināt, ka pret „Vienotību” ir plašs „spektrs”, to apliecina kaut vai komentāri internetā. Solās balsot par „Saskaņu”, Urbanoviču. Vai ir kāds pretlīdzeklis? Jā, ir, tikai pat ne visskaļākie nacionālie lozungi, vienīgi – sociālā aizsardzība, konkrēti, **Progresīvais ienākumu nodoklis** ne tikai juridiskām personām (to sola Urbanovičs), bet – visiem! Pat valsts prezidents nupat skaļi paziņoja: Latvija atrodas pirmā*

Gunārs Janāitis. *Dziesmotā revolūcija*. XX Vispārējais latviešu dziesmu svētkos, Rīgā (1990.VII)

Sigita Daugule. *Logs*. 2008. Eļļa uz audekla, jaukta tehnika. 135 x 180 cm

Par mākslinieci skat. 53 lpp.

vietā Eiropā bagātā slāņa biežumā pret pārējiem iedzīvotājiem. No „Parex” bankas miljonāru noguldījumu procentiem tagad atņem tos pašus 10%, ko no pensionāru zārku naudās, nevis 45% kā dažā labā Eiropas valstī. Ja „Vienotības” vadošie attaptos nākt ar Progresīvo ienākuma nodokli, par viņiem nobalstu ne vien latviešu vairākums, bet dabūtu arī krievvalodīgo jūtamu atbalstu. ●●● Pasaules banka (World Bank - WB), kas savā laikā (kopā ar *International Monetary Fund - IMF*) pielieto nepārdomātas šoka un privatizācijas metodes, tagad iesaka Latvijai pāriet uz **augstāko izglītību tikai par maksu**, kā tas ir ASV. *Daudzas ģimenes atvasēm nevar (...) samaksāt par ceļu un dzīvošanu, kur nu vēl studiju maksu!* – izsucas Rektoru padomes pr-jis **Arvids Barševskis**, bet LU rektors **Mārcis Auziņš** savukārt norāda, ka, augstākajai izglītībai kļūstot par *elitāru produktu*, daudz vairāk vidusskolu abiturientu pametīs Latviju, jo Eiropas valstīs pa lielāku daļai iespējams iegūt augstāko izglītību bez maksas. ●●● Sekojot IMF un WB ieteikumiem, 2009. g. **Latvijas augstskolu finansējuma** samazinājums ir vislielākais Eiropa – 48%, kam šī gada sākumā pievienojas vēl 18% samazinājums. Tajā pat laikā Vācija un Francija palielinājušas finansējumu augstākajai izglītībai, bet Skandināvijas valstīs, Somija un Nīderlande izvairījušās no tieša finansējuma apgriešanas. ●●● Pirms ASV jūras kājnieku (**US Marines**) manevriem **Baltops** Vārves kāpā, Kurzemē, amerikāņi patvariģi izšķūrējuši un izbetonējuši prāvu caurumu, ignorējot vispārpieņemtus vides standartus kāpu aizsargjoslā (*NRA 20.V*). ●●● „Desanta brālības kareivju piemiņai” valdes pr-jis **Sergejs Nevolksis** iesniedzis sūdzību pret žurnālistu **Kārli Streipu**, kurš lietojis īpašības vārdus *fallisks* un *krāņņveidīgs* attiecībā uz t.s. Uzvaras pieminekli Pārdaugavā. (re)

LATVIJAI VISAPKĀRT – EIROPAS PADOMES Parlamentārā asambleja 2010.29.IV atzīst Staļina režīmu par vainīgu **nomērdēšanā** badā miljoniem cilvēku Ukrainā, Baltkrievijā, Krievijā, Kazahstānā pag. gs. 20. gadu beigās un 30. gadu sākumā, bet tomēr neklasificē **golodomoru** par Ukrainas iedzīvotāju genocīdu. ●●● **LIETUVĀ** par **nacionālo partizānu** noslepkavošanu 1952. un 1953. g. uz 7 gadiem cietumā notiesāts 82 g.v. čekas aģents **Marvels Bulatovs**. ●●● **IGAUNIJAS uzņemšanu eirozonā** 2011.1.I atbalsta gan visu 27 ES valstu finanšu ministri (7.VI), gan dienu vēlāk EP deputāti (589 balsis „par”, 41 „pret”) – atalgojums par stabilitu ekonomisku politiku, ilgstoši sabalansētu valsts budžetu. ●●● *Der Spiegel* (2010,17) raksts „**Weisser Ritter**” (Baltais bruņinieks – autori: **Fidelius Schmid**, **Andreas Ulrich**) veltīts Igaunijas Aizsardzības ministrijas Drošības dienesta vadītājam un ministra padomdevējam, ar Baltās zvaigznes ordeni apbalvotajam **Simmam (Herman Simm)**, kam NATO vēsturē neesot līdzinieka svarīgas, slepenas informācijas (arī Rietumu aģentu vārdu) regulārā piegādāšanā Krievijas spēcīgtā (SVR). Simms spēlējis lomu arī igauņu datorsistēmas paralizēšanā, kas seko krievu Bronzas kareivja jeb Aļoša pārceļšanai uz padomju karavīru kapiem Tallinas nomalē (2007). Ironiskā kārtā krievu spiegu tīkla vadītājs Baltijas valstīs **Sergejs Jakovļevs**, kurš slēpies aiz portugāļiskā segvārda **Antonio Amurett de Jesus Graf** – īsi pirms azīltiesību pieprasīšanas Rietumos – savā pēdējā sarunā **Simmam** pavēstījis, lai

uz Maskavas solīto augsto militāro pakāpi un dažādiem apbalvojumiem necerot, jo viņš, lūk, neesot *nekas vairāk kā prasts savas zemes nodevējs par naudu*. ●●● **UNGĀRIJAS** parlamentā 9.VI pieņemts likums par komunistiskā režīma noziegumu pielīdzināšanu holokaustam. ●●● **MOLDOVAS** galvaspilsētas Kišiņevas (Chişinău) centrālajā laukumā uzstādīts piemiņas akmens ar uzrakstu: *Padomju okupācijas un totalitārā komunistiskā režīma upuru piemiņai*, bet 28.VI, kad 1940. gadā Rumānijai piederošajā Besarābijā iebruka Sarkanarmija, izsludināts par Okupācijas dienu. ●●● **KRIEVIJAS** (KF) Federālā arhīvu aģentūra (*Rosarhiv*) pirmo reizi izvietojusi tīmeklī PSRS KP Politbiroja slēgtajā arhīvā glabāto **Katiņas slaktiņa** dokumentu paraugus – citu vidū PSRS iekšlietu tautas komisāra Lavrentija Berijas priekšlikumu (1940) likvidēt Austrumpolijā sagūstītos poļu virsniekus, ko ar saviem parakstiem atbalsta Staļins, Vorošilovs, Molotovs un Mikoļjans. KF TV pirmo reizi izrādījusi Vajdas filmu *Katyņ* un masu informācijas avotos atskanējušas atklātākas diskusijas par 20. gs. vēsturi. Britu vēsturnieks **Deiviss (Norman Davies)**, skat. *JG252:58-61*) to nosauc par *informācijas sprādzienu* – laikā, kad Staļinu mēģina reabilitēt, krievi vārbut sākšot vaičēt, kādi bijuši staļinisma noziegumi pret viņiem pašiem, arī pret pārējām „padomju tautām” – *tās nogalināja, paverdzināja, dažādi izrikoja, un, atklāti sakot, tas tā īsti vēl nav šodien atzīts*. Tajā pat laikā daudzu krievu uzskatā Polijas valstiskās elites bojāeja pie Smoļenskas (skat. *JG261:61*) esot bijis „Dieva sods” par poļu prasību krieviem atzīties viņu noziegumos. Šo viedokli komentē **Leonīds Radzišovskis** (11.IV) krievu progresīvajā raidstacijā **Eho Moskvij**: *Šo ļautiņu Dievs ir gauži piezemēts. Naida un augstprātības Dievs, plēsonīgs Dievs. Vārdu sakot, ūsains elks, kurš noslepkavoja 22 000 poļu Katiņā un miljoniem krievu – Krievijā. Bezrēmķīgi nogalināja? Nē, protams, ar prieku. Vēsturiska sērjiveida slepkavas prieks un lepnums. Morāliskā kanibālisma negausīgā apetīte* (Franka Gordona tulķ.). ●●● Bijušais KF iekšlietu ministrs, ģens. **Anatolijs Kulikovs**, atklājis, ka **Staļins** divas reizes (1943, 1944) noraidījis izstrādāto plānu nogalināt Hitleru, jo baidījies, ka pēc *firera (Der Führer)* nāves Vācija varētu noslēgt mieru ar Angliju un ASV bez PSRS līdzdalības. ●●● **Satori** blogā **Ivars Iļabs** atstāta krievu politologu saietā noklausītu joku: *Kremļi toni nosaka divi grupējumi – Putina un Medvedjeva. Un Medvedjevs vēl nav izlēmis, kuram no tiem pieslieties*. LU mācībspēka ieska-tā īpaši vērts ir *noņemt cepures* krievu sīkās liberāli demokrātiskās kopienas priekšā, jo tā nebaidās atklāti atzīt faktu, ka KF valda *sui generis* politisks režīms, kas *sistemātiski strādā ļoti šauras un galēji ciniskas grupas interesēs*. ●●● Kaukāza slēpošanas kurortā **Krasnaja Poljana**, lielā mērā krievu 19. gs. izslaktēto čerkesu dzimtenē, 30.IV uzstādīts piemineklis, kura centrālais tēls ir precīza uz Tallinas nomali pārvietotā **Bronzas kareivja** (Aļoša) kopija. ●●● KF jauniešu organizācija **Naši** (Mūsējie) ievietojusi **personae non grata** sarakstā virkni Igaunijas valdības vīru – no prezidenta **Tomasa Hendriksa Ilvesa**, premjera **Andrusa Ansipa**, aizsardzības ministra **Jāka Āvisera** līdz aktīvistiem **Jiri Limam** un **Jiri Bomam**. ●●● Par kara noziegumu (Ludzas apriņķa **Mazo Batu** sādžas 8 iedzīvotāju nežēlīgu nogalināšanu 1944.27.V) Latvijā apcietinātais (1998) un notiesātais (2004) sarkano

partizānu nodaļas vadītājs **Vasilijs Kononovs** spriedumu pārsūdz Eiropas Cilvēktiesību tiesā (*Cour Européenne des Droits d'Homme / European Court of Human Rights*), kuras lielā palāta sūdzību atzīst par nepamatotu (ar 14 balsīm „par” un 3 „pret”), kas izraisa protestus KF valsts iestādēs, arī domē, par tiesas nostāšanos *agresīvo nacionālistu un nacistiskās ideoloģijas attaisnotāju pusē*. Gandarījumu par tiesas spriedumu izsaka EP deputāte un nesen par EP Eiropas Vēstures izlīguma grupas vadītāju kļuvusī **Sandra Kalniete**: *Cīņa pret nacismu nevar kalpot par mūžīgu grēku atlaidi tiem, kas pastrādājuši noziegumus pret civiliedzīvotājiem. Kononova un viņam līdzīgo pastrādātājiem noziegumiem nav noilguma un tos nedrīkst piedot un aizmirst. (...) Abi totalitārie režīmi – nacisms un komunisms bija vienlīdz noziedzīgi.*

••• **DAGESTĀNIETES** Dženneta **Abdurahmanova**, kuras vīru nogalinājuši krievu drošībasnieki, un divas augstākās izglītības (matemātikā un psiholoģijā) ieguvusi skolotāja **Marjama Šaripova** Maskavas metro stacijās „Ļubjanka” un „Kultūras parks” detonē spridzekļus, sev līdzīgi paņēmot 40 cilvēku dzīvības.

••• **ĪČKERIJAS (ČEČENIJAS)** promaskaviskais prezidents **Ramzans Kadirovs**, kā pēc gada ilgas izmeklēšanas noskaidrojais Austrijas Pretterorisma departaments, uzdevis saviem aģentiem nogalināt Vīnē patvērumu atradušo, 27 g.v. **Umaru Israilovu**, savā laikā Kadirova miesassargu. (re)

CITUR ĢEOPOLITISKAJĀ TELPĀ – IZRAĒLAS specvienības starptautiskajos ūdeņos 2010.30.-31.V uzbrūk Palestīnas starptautiskās atbalsta kustības organizētās *Brīvības flotiles* kučiem, kas mēģina ievest Gazā 10 000 tonnas humānas palīdzības, nogalinot 9 cilvēktiesību aktīvistus uz Turcijas kuģa *Mavi Marmara*. Kamēr oficiālā Izraēla 800 Gazas joslas pretbloķādes aktīvistus, to

vidū vairākus amerikāņu eksdiplomātus, dēvē par „terroristiem”, visur citur pasaulē (izņemot ASV valdību, galvenos masu informācijas avotus un amerikāņu „kristiešu” ekstrēmistus, dažkārt sauktus par „evanģēliskajiem talibiem”) Izraēlas rīcība tiek dēvēta par **valsts terorismu**.

••• ES prezidējošās Spānijas premjērs Zapatero (**José Luis Rodríguez Zapatero**) aicina paust *spēcīgu vienotu ES pozīciju* par labu Gāzas joslas izraēliešu blokādes pārtraukšanai.

••• **FRANCIJĀ** kustības *Nouveau Parti Anticapitaliste* (NPA) pārstāvji ekonomisko krīzi Grieķijā raksturo kā globālu kapitālisma krīzi, kas iesākusies 2008. gadā amerikāņu noguldījumu banku spekulatīvo mahināciju dēļ.

••• **AFGANISTĀNĀ** un **IRĀKĀ** pretestības spēku grupējumu aktivitātes pieaug. Ekstrēms ir gadījums Samarrā (18.VI), kur irākiešis Abdul-Halims Hameeds, nespēdams pārliecināt savu tēvu beigt strādāt pie amerikāņiem par „kontraktoru” un armijas tulku, viņu nošauj kā kolaboratoru.

••• **ASV** – Starptautiskā cilvēktiesību organizācija *Amnesty International* (AI) ikgadējā ziņojumā (2010.27.V) nosoda tās ANO Drošības padomes valstis, kas izvairījušās saukt Izraēlu pie atbildības par 22 dienu ilgo iebrukumu Gazas joslā 2008. g. beigās, 2009. g. sākumā, nogalinot vairāk nekā 1380 palestīniešu, to vidū vismaz 330 bērnus. AI aicina pievienoties Starptautiskajai krimināltiesai (**International Criminal Court** jeb ICC) „Lielā divdesmitnieka” (G20) valstis ASV un KF, kas līdz šim ir atsacījušās to darīt.

••• ANO speciālisti patvarīgas izrēķināšanās jautājumos visskarbāko kritiku vērs pret ASV sakarā ar bezpilota lidaparātu *Drones* (Tranu) izraisīto simtiem mierīgu iedzīvotāju bojāeju.

••• Meksikas prezidents Kalderons (**Felipe Calderón**) par vardarbību Meksikā lielā mērā vaino lielo narkotikas pieprasījumu Savienotajās Valstīs, kā arī amerikāņu ieroču piegādātājus narkokarteliem, bet kā *nepieņemamu rasu diskrimināciju* raksturo Arizonā pieņemto likumu arestēt un deportēt (sākot ar 29.VII) t.s. „nedokumentētos/nelegālos” iedzīvotājus, galvenokārt meksikāņus, kuri jau gadu desmitiem dzīvo un strādā ASV.

••• Vērts izlasīt pēdējā laikā ASV klajā laistās grāmatas ar visai zīmīgiem nosaukumiem – Harvarda U. nolasīto referātu krājumu *American Exceptionalism and Human Rights* (Amerikāņu sevišķums un cilvēktiesības), CNN žurnālista Zakarija (Fareed Zakaria) *The Post-American World* (Postamerikāniskā pasaule), Kalifornijas U. emeritētā prof. Džonsona (Chalmer Johnson) *Nemesis: The Last Days of the American Republic* (Nemese: Amerikas Republikas pēdējās dienas), rakstnieka un finanšu speciālista Lūisa (Michael Lewis) *The Big Short: Inside the Doomsday Machine* (Investīcija neveiksmē: skats no pastardienas aparāta), starptautisko zinību speciālista Beinarta (Peter Beinart) *The Icarus Syndrome: A History of American Hubris* (Ikara sindroms: amerikāņu arogances vēsture). Kā zināms, Ikars izveidoja spārņus, salīpinot putnu spalvas ar vasku, bet uzlidoja pārāk augstu un iekrita jūrā – saules staros vaskš bija izkusis. (re)

Materiālus sagatavoja Vita Gaiķe (vg), Biruta Sūrmane (bs), Māris Brancis (mb), Jānis Krēšlīņš Sr. (jk), Rolfs Ekmanis (re).

DIEVA DZIRNĀS LABI UN DROŠI MAĻ

Ingrida Vīksna. *Es saku paldies*.
Rīga: Mansards, 2010. 512 lpp.

Kā lasām uz aizmugures vāka (arī presē), šo masīvo, divrocīgi turamo sējumu izdevniecība sagatavojuši lielā steigā, lai tā atvērsnāna pieslēgtos dzejnieces 90 gadu jubilejai. Laikrakstā *Latvija Amerikā* redzams fotouzņēmums, kur dzejniece pacēlusi pāri ļaužu galvām (kā triumfa kausu) nupat svaigi iespiesto dzejas krājumu. Šis notikums presē tiek pieminēts kopā ar atzinību par Ingridas Vīksnas dzīvi un literāro devumu. Sējums nobeidzas ar iezīmīgu divrindi: *Visa dzīve / jā-sāk no gala* (509. lpp). Šīs rindas, cita vidū, raksturo dzejnieces neizsīkstošo enerģiju un *joie de vivre*, viņas apliecinājumu „dzīves priekam” par spīti visām tām neļēdībām un absurditātēm, kas mums kā tautai bijušas piešķirtas jau gandrīz no laika gala. Paglābta ar savu piedzimšanas datumu no I Pasaules kara, kam bija jābūt pēdējam, dzejniece apliecina patriotismu un ticību, kas ir iejūtīgo dzejrindu divas galvenās tematiskās asis.

Sējumu ievada Latvijas Universitātes mācībspēka Viestura Vecgrāvja iespaidīgais „Ieskatš Ingridas Vīksnas dzejas pasaulē,” kur minēti arī dzejnieces prozas darbi – tiem visiem ir savs iezīmīgs autobiogrāfisks ieraksts. Krājums iesākas ar kara laikā Rīgā izdoto *Rūgto prieku* (1943), kam seko *Es saku paldies* (1942-1954) – pirmo ārpus Latvijas publicēto dzejgrāmatu. Tur pa laikam iezogas trimdnieka šaubas par dzīves vērtību: *Es cīnos vientuļi un grūti, / Un kļūstu lēnām baiga un dziļa vāts*. Šim bēgļa *cri de coeur* izmisumam drīz seko tāda kā ekstāze, kas nāk ar brīvības atgūšanu: *No manām rokām žvadzot važas krīt. / Es atkal brīva Dieva saulē eju* (175). Dzejniece neslēpj savas patriotiskās un reliģiskās izjūtas. Šis tematiskais tuvums latviešiem un Vīksnas melodiskās rindas, kur gandrīz vienmēr atrodam atskaņas, kas mūsdienās tikpat kā padzitas no dzejas, varētu būt tā pievilcība, kas ir mudinājusi krietnu skaitu skaņražu izvēlēties viņas dzeju savām kompozīcijām, piemēram, dzejnieces Kanādas līdzgaitnieku Jāni Kalniņu. Viņa kantāte „Cel mani dziesma” ar Vīksnas vārdiem daudzus gadus ir dziedāta trimdas dziesmu svētkos. Arī Alfrēds Štrombergs četrām savām dziesmām ir izvēlējis Vīksnas tekstus. Un, kā Arvīds Purvs piebilst, *jubilāres dzejas saderību ar mūziku ir saredzējuši astoņi komponisti, sacerot 18 dažādus skaņdarbus* (*Latvija Amerikā* 2010.27.III).

Katrā ziņā Ingrida Vīksna ir ierakstījusi savu vārdu mūsu literatūras vēstures slejās. Viņas literārais devums ir uzmanības vērts mūsdienās un, gribētos teikt, tāds paliks arī tad, kad mūs vairs nebūs.

Juris Silenieks

Redakcijas kolēģijas loceklis Dr. Juris Silenieks ir emeritēts literatūras profesors.

STĀSTI UN NESTĀSTI PAR MĀCEKĻIEM UN STĀSTĪTĀJIEM

Gundega Repše. *Stāsti par mācekļiem*.
Rīga: Dienas Grāmata, 2009. 175 lpp.

Blakus stāstiem sējumā atrodami cita žanrišķa apzīmējuma raksti. Turklāt lasītājs jābrīdina, ka citviet mācekļiem tiktu dots savādāks apzīmējums. Jāpieņemta gan, ka ne visi radošie grib justies ērti jau iestaigātās, citu nosauktās tekās. Katram no ietilpinātajiem astoņiem stāstījumiem ir savs stāstītājs vai stāstītāji. Repšes stāstītāji reizēm izrādās neuzticami un it bieži un izteikti mulsinošī mainās. Nereti stāstītāju maiņu lasītājam liek nojaust tikai teksta tipogrāfiskais izkātojums. Pirmā darba „Magelāns” stāstītāja ir kādas Rīgas kafējnīcas apkalpotāja, faktiski studente, kas pagaidām piepelnās. Viņa ievērojusi kādu drusku ērmīgu viesi, kurš ierodas visai regulāri, atkārtos tos pašus žestus un tikpat mistiski, bez vārdu izmaiņas ar citiem viesiem vai apkalpotājiem, kafējnīcu pamet. Savu viesi viņa nosauc par Magelānu, gan lāga nezinot, kāpēc. Vēsture stāsta, ka Magelāns kuģojis pa Eiropai vēl nepazīstamiem ūdeņiem un piestājis daudzās Klusā okeāna salās, kur ar savu apkalpi ticis vienmēr viesmīlīgi uzņemts, līdz brīdim, kad sācis piegriezt iezemiešus kristietībai. *Tad arī Magelānu nokāva, stāstītāja īsi nobeidz, gan nepaskaidrojot, kāda radniecība kafējnīcas apmeklētājam būtu ar dēkaini. Tikai vēlāk, izlasījusi nerunīgā viesā kafējnīcā atstātās burtnīcas, viņa nojauš, kāpēc pasaules kļejotājs nomāc viņas prātu. Viņa nejauši atklāj, ka Magelāna vārdā nosauktas 160 000 gaismas gadu attālumā esošas divas neregulāras galaktikas. Stāstītāja nobeidz lakoniski: *Magelāna ekspedīcija pierādīja, ka Zemes forma ir sfēriska un Pasaules okeāns – vienots*. Lasītājs var turpināt uz savu roku.*

Citāda tonkārtā ir stāstījumā „Para.” Tas nāk no sievietes ar salauztu, ieģipsētu, kāju. Pie gultas pieķēdēta, viņa mēģina sevi pierunāt pakļauties ārstu noliktajam režīmam. Pa rokai ir pudele, no kuras slimniece ieņem pa labam malkam, lai mazinātu savu īgnumu un arī sāpes kājā. Lasītājam nav lemts izsekot vājnieces izdarībām. Tikai beigās uzzinām, ka izsaukta policija par miera traucēšanu un apkārtnes piegānišanu ar sadauzītu pudeli dražām. Pastāv arī aizdomas, ka cietēja nav sarunājusies pienācīgi cienīgi ar izsauktajiem kārtības sargiem. Taču to aprakstīt autore, ņemot vērā lasītāju smalkjūtību, neuzdrošinās. Šai komiskai interlūdei seko „Cik svarīgi būt Ernestam” – stāstījums, kas sauc atmiņā Oskara Vailda joprojām populāro salona komēdiju *The Importance of Being Earnest*, gan uz to neatsaucoties – varbūt tāpēc, ka Vailda lugā daudz komisku momentu izsauc vārds *earnest* (nopietns, cītīgs). Kamēr Vailda raito valodu raksturo komiski elementi un reizēm visai farsisks situāciju izkārtojums, Repšes stāsts nobeidzas ar negaidīti absurdu traģiskumu, ar izteikti „repšiski” asu ironiju, savā veidā „uzlabotu” *deus ex machina* stāstījuma apstāšanās, kad it kā zvēriskais instinkts pārvar pasaulei piešķirto likumību, ko cilvēki vēlas uzskatīt par universālu *sine qua non*. Repše apgriež Vailda komēdiju, tā teikt, ar kājām gaisā. Katrā ziņā autore reģistri ir bagāti un daudzveidīgi, ko apstiprina „Gaisa īsinātājs,” kur komiskā iekrāsojumā parādās visai biedinoši vērojumi par mūsdienu ģeķīgo aizraušanos ar saukļiem, kas, protams, skan skaļi – kā jau visi *cri de mode*, taču, ieklausoties ciešāk, varētu būt *cri de coeur*, aizņemoties Valtera Benjamina atzinumu. Repšes stāstījuma priekšplānā ir Magone, mazliet karikēta dabas mīlotāja, kura atstāta uzmanīt draugu lauku īpašumu. Atklājas daudz dažādu mirāžu, ko sev uzbūvē romantiskais dabas mīlotājs: *Tur ir Magone, bet reizē viņa ir magoņu lauks, tur ir viņš pats (Magones draugs Miroslavs) košajā kreklā ar izkapti, viņš plauj gaisu un Magone smejas. Gaisa īsinātājs*. Citviet ieskaņas ir negatīvas: *Daba, daba. Štrunts ar to dabu*. Dabas mīlestība šķietami varētu latvieti, zemes dēlu, arī nogurdināt. Tālākos stāstījumos vairāk novalkātu tēmu, taču vienmēr jaunās modulācijās, piemēram, par „paaudžu plaisu” vai savā laikā daudzīnāto „identitātes krīzi” un vienmēr aktuālo bērnu audzināšanu. Stāstā „Kiras Korintas prombūtne” sastopamies ar dzelīgas ironijas piesātinātu rindkopu: *Kiras Korintas tēvs, nesatricināmas pārliecības vīrs, līdz mūža galam uzskatīja, ka saules lēktu izsauc gaiļa dziedāšana ...bet māmuļa, skalodama bizi etiķūdeni, diendienā atgādināja, ka vīrieši kārtīgi jāpāēdina*. Zanriskās iezīmes

mainās ar stāstījumu „Jūras velni,” kas rakstīts dialoga formā un domāts vairāk skatuviskam uzvedumam. Ne jau nu gluži Blumaņa *Indrāni*, taču ar paralēlu tematisku ievirzi, ar paaudžu plaisu priekšplānā. Vecos īpašniekus izsviež no jūras piekrastē celtās mājas, lai vietu dotu jauniem ienesīgākiem pasākumiem. (Par „Jūras velniem” skat. *JG* 261:54-55 – red.)

Citā noskaņā pēdējais darbs „Citi mācekļi,” kur fonā Arizonas varenais „grāvis,” saukts par *Grand Canyon*. Stāstījums kļuvis fragmentārs, stāstītājiem Kēleram un Māricai pārmaiņus izmantojot savas piezīmes. Norišu secība var arī nebūt hronoloģiska. Sastopas divi labi piedzīvojuši ceļotāji, kuri ir daudz pa pasauli mētājušies, visvairāk atsevišķi. Galvenais stāstītājs Kēlers ir zinātnieks, visai racionāls, nosvērts, nodevies savam darbam. Viņu uz tikšanos Parīzē izsauc sendienu paziņa Mārica, labi piedzīvojusi māksliniece, arī vīru kolekcionāre. Pēdējais vīrs esot bijis entomologs no Brazīlijas. Arizonā Kēlers konstatē, ka Māricas piezīmes ir saistošākas un nolemj tās, cik vien iespējams, izmantot, taču pa vidam paturot savas „pirmā autora” tiesības, lai rakstītais būtu saprotamāks. Reizēm Kēlers piesaka savu stāstījumu, to ieliekot iekavās pa vidu Māricas stāstījumam. Citviet tie ir vīrieša vai sievietes kārtas vietvārdi, kas lasītājam palīdz tikt galā ar stāstītāju maiņām. Piedalās arī Gundega Repše pati, īpaši tad, kad Kēlers un Mārica nozūd no stāstījuma apvāršņa. No Kēlera uzzinām, ka, atgriežoties no Amerikas, Mārica nav sēdējusi viņam blakus. Jau Parīzē viņa pavēstījusi, ka esot kāda brazīlieša sieva. Kēlera nodoms sadedzināt Māricas atstātos manuskriptus un pelnus izkaisīt okeānā aptuveni tur kur nogāzies brazīliešu Airbus, kas bijis ceļā no Rio uz Parīzi. Ceļojot pa Ameriku, Kēlers aizrāda, ka viņam nepatīk mūsdienu stāstījumi, kur saputrota loģiskā hronoloģiskā kārtība. Šāda nekārtība ir uzbrukusi arī viņa darbam. Žēl, taču to lai rosina nākošais autors, proti, lasītājs.

Juris Silenieks

Gundega Repše

Raitis Purīns, Diena

NORAS IKSTENAS SKATĪJUMS

Nora Ikstena. *Šokolādes Jēzus.*

Rīga: Dienas Grāmata, 2009. 127 lpp.

Vispirms acis un prāts aizķeras pie savdabīgā virsraksta, kas dažam labam varētu likties arī mazliet nepiedienīgs, pat ķecerīgs. Tad jāizlasa autore pašas paskaidrojums uz grāmatas aizmugures vāka. Viņa virsrakstu patinājusi no kādas līdzīga nosaukuma Toma Veitsa (Tom Waits) dziesmiņas, kurā apgalvots – brīvā tulkojumā no angļu valodas – *Tu mani piepildi ar labsajūtu*. Autore pauž cerību, ka arī viņas dzīves notikumu un novērojumu pieraksti šajā grāmatā pildīs lasītāju ar labsajūtu.

Ikstenas pieraksti sakārtoti četrās nodaļās, katrā no tām savukārt īsos vēstījumos par kādu viņas sirdij tobrīd vai vispār tuvu tematu. Nav nemaz tā, ka rakstniece būtu izvairījusies minēt lietas un notikumus, kas diez cik saldenu labsajūtu viņā pašā un arī lasītājā nemodina. Autore vēriģi skatījusies apkārt, klausījusies, secinājusi un pierakstījusi gan vairāk, gan mazāk tikamas patiesības, jo tās visas ir daļa gan no viņas pašas, gan arī lasītāju un visas latviešus tautas dzīves. Pieraksti ir knapos vārdos, dažreiz pieskaroties dziļai problēmai tikai kā ledus kalna virsotnei, kas rēgojas virs ūdens līmeņa, piemēram, vēstot par mācītāju Elizū, kas ir *mučā dzīvojošā arhibīskapa Vanaga dāvana Roufontai* – latviešu veco ļaužu mājai Anglijā. Daudzām līdzīgām zemūdens klintīm Ikstena pārslid pāri arī turpmāk, un katram lasītājam nemaz nebūs skaidra dziļākā kopsakarība, kas paslēpta aiz nedaudz vārdiem vai teikumiem. Piemēram, aiz vienkāršā teikuma *man mājās arī ir dzintars* (ar mazo burtu), slēpjas plašs un aizkustinošs stāsts, kas vairāk atklājas tikai vēlākos pierakstos. Tas ir stāsts par viesošanās reizēm pie latviešu rakstnieka Dzintara Soduma Spenserā pilsētiņā Ņujorkas pavalstī. Par melleņu klimpām. Par rakstnieka atgriešanos Latvijā, kur viņš mūža pēdējo posmu vadīja Noras Ikstenas paspārnē.

Nodaļā „Nacionālais pasūtījums” autore īsi pieskaras patriotisma un tautiskās identitātes jautājumiem, pati par sevi liecinot: *es nevaru savu dzīvi iedomāties bez Latvijas*. Lai gan tas varētu likties pretrunīgi, šo atziņu palīdzējuši izkristalizēt viņas daudzie ceļojumi ārzemēs, kas ir grāmatā vairākkārt pieminēti. Un, ja arī Latvijas ikdienā vēl daudz kas palicis nenokārtots un aplams, tad Ikstena

tomēr cerīgi secina, ka *patriotisma dzirksts nekur nav pazudusi*, un tālāk – *mums vēl ir iespēja jauno brīvību pavērst citā virzienā*. Viņa atzinīgi noraugās uz Latvijas lībiešiem, kas nostabilizējuši savu *egregoru*. Šai lasītājam gan nav īsti skaidra vārda *egregors* nozīme. Latviešu literārās valodas vārdnīcā tas nav atrodamas. Varbūt tas nozīmē daudzu līdzīgu daļiņu iekļaušanos vienā stabilā veselumā, ko kādreiz dēvēja par kopības jeb piederības sajūtu. Dīvaini, ka šajā fragmentā nebija pieminēti ārzemju latviešiem labi pazīstamie „superlībieši” Staltes. Ļoti var aizkustināt stāstiņš par eņģeli un sievieti ar trim zvaigznēm.

Tālāk seko prātojumi par dzīves mākslu, kuras recepte ir katram savādāka un katram pašam jāatrod. Nevar aiz sevis aizvērt pasaules durvis, un, ja nespēj izdzīvot ar spēku, tad jāmēģina ar gudrību. Dažreiz palīdz sargeņģeļi, kas var arī būt konkrēti cilvēki. Dzīve ir ceļš uz apskaidrību. Daudzas no šīm atziņām iznirusas no zemapziņas, ar dažām domu biedrēm kājām ceļojot gar Baltijas jūras krastu un atskārستot, ka arī no sīkām puķēm var nopīt skaistu vainadziņu.

Nodaļā „Griķu eņģelis” pieminēti vairāki Ikstenas kolēģi literatūras laukā un viņu darbos atrodami apliecinājumi dzīves jēgai. „Istenība un korallī” – šeit daudz ceļojusi autore nonāk pie atziņas, ka *piederība nav iespējama, tā ir tikai mirklis*, bet lasītājam gribas jautāt, kā tad paliek ar to pirmajā nodaļā minēto vēlamo *egregoru*?

Jāatzīstas, ka šo rindiņu rakstītāja labi neprot Ikstenas grāmatai atrast vienu galveno kopsaucēju un neklūdīgu raksturojumu. Katram lasītājam pašam jāliūko no piedāvātā domu drumstalu sakopojuma izvilkst sev tuvāko, tikamo un iekšēju labsajūtu rosinošo. Un, tāpat kā nav ieteicams iztukšot kārbu ar gardām šokolādītēm vienā paņēmiēnā, tā arī šāda grāmata visspilgtāk atklāsies, apdomīgi lasot pa gabaliņam vien.

Beidzot tomēr nevaru noturēties no piebildestes par robusto vāka zīmējumu, kas šai lasītājam labsajūtas vietā atsauc atmiņā zobgaliģo dziesmiņu par puisī, kam *biezas lūpas, reti zobi, smalka maize cauri birst*. Taču – *de gustibus non est disputandum*.

Biruta Sūrmane

Recenzente ir JG redakcijas locekle.

STĀSTI AR MINIMĀLISMA PIESKAŅU

Gundars Ignats. *Bez jakas*. Rīgā:
Dienas Grāmata, 2009. 158 lpp.

Ši ir jaunā autora Gundara Ignata pirmā grāmata. Atsevišķi stāsti jau kopš 2005. gada publicēti periodikā un dažī parādās arī izlasē *Stāsti: Prozas lasījumi klātienē un neklātienē* (2008). 2006. gadā un pēcāk Ignats ir piedalījies festivālā *Prozas lasījumi*.

Neparastā vienkāršība, it kā naivums, detalizēti izskaidrojumi, kā spēlēt elektronisko spēli *Oliņķeramaīs*, kā darboties ar radiovadāmo mašīnīti, kas atpakaļgājienā griežas pa labi, un skolas zēnu ikdienišķās sarunas atgādina bērnu grāmatu. Bet pārsteidzošā kārtā tieši tas pievelk. Ar lielu interesi izsekoju spēļu instrukcijām un sāku lasīt otro stāstu „Tev nebūs nokaut”. Arī šeit stāstītājs ir mazs zēns, kurš stāsta par lauku dzīvi, par vectēva mājas iekārtu, par trušu, vistu un cūku audzēšanu cilvēku uzturam. Stāsta iesākumā: *Balti pūkainie cīsiņi bija trušu ķepas. Agrāk šurpu turpu lepatojošās ķepiņas, piesietas pie staba, kļuva par mākslas mīļu neapskatītu instalāciju* (19). Šeit var just žēlumu par nokauto trusi, bet tad, pretstatā teiktajam, seko bezjūtīgs, detalizēts kaušanas un truša ķermeņa tīrīšanas apraksts. Nu trusis nosaukts par kautķermeni, un uzzinām, kā vectēvs to apstrādā: *Viņš vilka ārā vienu brīnumu pēc otra, ar plunkšķi meta skalojamā ūdenī un, pabeidzis procedūru, pārlauza truša kāju kaulus un spīdīgo ķermeņa ielika ūdens bļodā* (21). Stāstītāja pēkšņā pārvēršanās no līdzjūtīga zēna aukstasinīgā vērotāja rada nepatīkamu sajūtu. Un stāsta nosaukums: „Tev nebūs nokaut!”...

Stāstā „Malka” aprakstīta malkas skaldīšana vectēva sētā. Stāstītājs, kurš ir arī pats skaldītājs, sīki jo sīki apraksta iemeslu, kāpēc bērzu un ceļmalas vītulu bijis nepieciešams nozāģēt. Seko dažādu koku skaldīšanas apraksts – kuru koku vieglāk saskaldīt, kuru grūtāk. Viss, ko stāstītājs dara, tiek sīki izstāstīts, pat knibināšanās ap vecmāmiņas izcepto brokastu omleti: *Izlobīju dažus tomātiņus, dažas galiņas un apēdu ar maizes šķēli, omleti neaiztiku, ome katru rītu cepa man omleti no divām olām, un es katru rītu to neapēdu...* (90). Stāstā „Bez jakas” tā pati vienkāršība. Detalizēts apraksts, stāstot par ikdienišķu, maznozīmīgu notikumu. Toties „Astoņpadsmiit”

Kristaps Kalns, Diena

Gundars Ignats

atšķiras no pārējiem stāstiem ar zināmu sižetu, bet arī galīgi nesakarīgām beigām. Paliek mīkla, kāpēc autors to vispār rakstījis?

Visi stāstījumi ir pirmajā personā, sarunu valodā, no bērna vai arī jauna vīrieša skatījuma. Stāstā „17.45” ar baudu lasāms maza zēna stāstījums mammai par braucieni lielā aukstumā onkuļa mašīnā: *...bija ļoti, ļoti auksts. Mammu, ja tu zinātu! Onkuļi skrapstījās gar mašīniņām. Biezs ledus bija, tāds. Man bija sarkanaīs džemperis un kombizons, un cimdiņi. Tik auksts bija, šitik.* (75). Ignats nevirās lietot žargona vārdus, tādus kā *foķē, nāfig, fičas*, piemēram, stāstā „Siksnīga pārtrūka”, lai raksturotu īpatniskus šodienas ceļotājus. Pa retam parādās arī humors, piemēram, stāsta „Bez jakas” epizodē par stāstītāja biezo džemperu un virs tā uzspīlētu žaketi: *sajūta neērta, kā hamburgeram, kurā sastūķēti zaļumi, siera šķēle un gaļas ripulis*. Rakstnieka valoda ir vienkārša, veikla, gandrīz bez jebkādam metaforām. Šī vienkāršība, šis minimālisms saista ar savu neparastumu un atšķirību no ierastās šodienas latviešu rakstnieku valodas. Ignata stāstījums par parastiem ikdienas notikumiem ir bez jebkāda kāpinājuma. Dažbrīd lasītājs it kā gaida kādu dramatisku nobeigumu, bet nekā. Grāmatiņu, ja reiz tā paņemta rokās, nav iespējams nolikt malā, pirms izlasīšanas no vāka līdz vākam.

Astra Roze

Astra Roze ir profesionāla bibliotekāre un tulkotāja.

EDGARA KRŪMIŅA PĒDAS MĀKSLĀ

Māris Brancis. *Edgars Krūmiņš*. Rīgā: Mansards, 2009. 120 lpp.

Ne pārāk biezo, divvalodīgo, apdarē slavējamo monogrāfiju par gleznotāju un scenogrāfu Edgaru Krūmiņu sarakstījis un sastādījis JG līdzstrādnieks, mākslas kritiķis Māris Brancis. Viņa pārdomātās recenzijas lasāmas arī diasporas laikrakstos *Laiks*, *Brīvā Latvija* un *Latvija Amerikā*. Monogrāfija liecina, ka grāmatas autoram ir bijusi izdevība būt tiešā saskarsmē ar pašu mākslinieku. Edgara Krūmiņa dzīves apraksts ir ne tikai informatīvs, bet arī saistošs. Raitā stāstījumā un ar trimdas apstākļu teicamu izpratni Brancis parāda, kā Ziemeļeiropas censonim sokas, nonākot dižpilsētā Toronto, un kā radošs gars un latviska izturība spēj tikt uz augšu arī nepierastajā debesskrāpju mežā, neaizmirstot savu lielāko mīlestību – gleznošanu. Protams, arī laime un sagādīšanās Edgara dzīvē spēlējusi savu lomu.

Grāmatas izveidnē autors izmeklējis darbu paraugus, kas vislabāk ilustrē mākslinieka dzīves gaitas un gleznošanas stilus. Edgars Krūmiņš ir ne tikai gleznotājs, bet savā laikā bijis arī atzīts un ievērots scenogrāfs Kanādas TV firmā CBC. Abus šos savas darbības laukus grāmatas autors savijis interesantā stāstījumā un ilustratīvā vienībā. Gleznu reprodukcijas un mākslinieka sarūpētie fotoattēli ir kvalitatīvi. Arī sējuma apdare un dizains ir slavējami. Tur nopelni pienākas „Mansarda” izdevniecībā iesaistītajiem speciālistiem Mārim Garjānim, Aldim Aleksim un Gundegai Kārklīnai. Tekstu angļu valodā tulkojuši mākslinieka dzīvesbiedre, gleznotāja un dzejniece Guna Ikona-Krūmiņa, un Lauris Vanags.

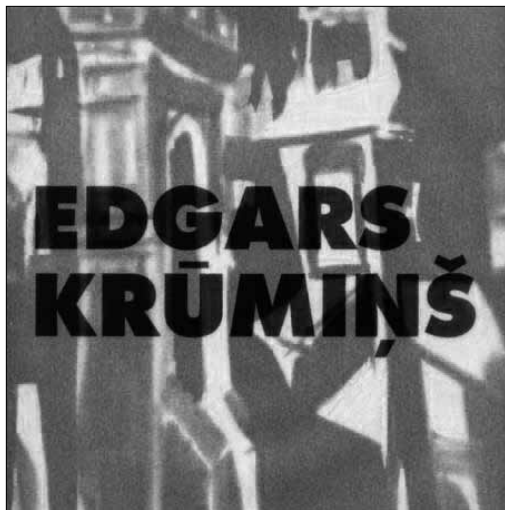
Edgara Krūmiņa dzīves gaitas sākušās Rīgā (1922.10.IV), kur tēvs bijis muitnieks. Bet drīz ģimene pārceļas uz Skrundu, kur vecāki atver apavu veikalu. Edgaram patīk zīmēt. Tēvs to redz un dēlu visādi atbalsta. Pēc pamatskolas beigšanas Edgars iestājas Liepājas Lietišķās mākslas vidusskolā, kur bez glezniecības apgūta arī dekorāciju māksla. Jauneklim rodas izdevība strādāt kopā ar scenogrāfu Ēvaldu Dajevski, kurš vēlāk turpina darboties trimdā. Pēc divām svešu varu okupācijām Krūmiņu ģimene izšķiras doties bēgļu gaitās. Sākas nometņu dzīve Eslingenā, kur saradušies daudzu mākslu kopēji un nodibinājusies pat mākslas skola, kurā Edgars iestājas 1946.

gada februārī. Meistarklasi vada Ludolfs Liberts, kurš kā mākslas pedagogs devis topošajam māksliniekam visvairāk gleznošanas varēšanā un glezniecības izpratnē.

Edgars cītīgi glezno un akvarelē, tanī pašā laikā gaidot izdevību izceļot. 1948. gadā Krūmiņš paraksta darba līgumu ar kādu Kanādas hidroelektrostacijas firmu un dodas uz Ontārio provinci. Smagais darbs nav māksliniekam pa kaulam. Pēc līguma izbeigšanās jāmeklē vieglāks, piemērotāks darbs. Kādu laiku viņš strādā izkārtņu firmā, vēlāk kā izstāžu stendu noformētājs valdības dabas aizsardzības projektos. Pārmaiņu laikā mākslinieks turpina arī gleznot un zīmēt. Beidzot kāds krievu izcelsmes kolēģis, mākslinieks Nikolajs Solovjevs, kurš teicās strādājis pie slavenā kinorežisora, rīdiniēka Nikolaja Eizenšteina, iesaka Krūmiņam doties uz Toronto un pieteikties darbā Kanādas TV firmā CBC. Tur Krūmiņš ātri avansējas un drīz kļūst par galveno dekoratoru. Mākslinieks iesaistās arī latviešu mākslinieku pulcināšanā un kļūst par vienu no latviešu mākslinieku apvienības LATVIS dibinātājiem, ilgus gadus darbodamies par apvienības priekšnieku. Pēc sievas Eizenijas nāves (1976), Krūmiņš apprecas ar mākslinieci un dzejnieci Gunu Ikonu. Mākslinieks glezno, piedalās grupu izstādēs, darina dekorācijas, līdz 1985. gadam, kad aiziet pensijā un nododas tikai gleznošanai. 1997. gadā kopā ar Gunu un meitu Agnesi sarīko kopēju personalizstādi Toronto. Monogrāfijas noslēgumā autors atzīst, ka Edgars Krūmiņš visu savu mākslinieka mūžu centies pēc daiļrades brīvības, gleznojis to, kas sirdij tuvs un tādēļ *atstās latviešu mākslas vēsturē arī savas pēdas*.

Voldemārs Avens

Dzejnieks, mākslinieks un arhitekts Voldemārs Avens ir JG redakcijas loceklis. Viņa pēdējo izstādi (Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā) Māris Brancis apraksta JG259:65-67.

BALTVĀCIEŠI UN VĀCIJA

Deutschbalten, Weimarer Republik und Drittes Reich. Herausgegeben von Michael Garleff im Auftrag der Karl Ernst von Baer-Stiftung in Verbindung mit der Baltischen Historischen Kommission. Köln: Böhlau Verlag, 2008.

Michaela Garlefa redakcijā, Karla Ernsta von Bēra Fonda uzdevumā un sadarbībā ar Baltijas Vēstures komisiju klajā laists ļoti nozīmīgs rakstu krājums par baltvāciešiem, latviešu un igauņu vēstures gadsimtiem ilgiem līdzgaitniekiem, un viņu saistībām ar Vāciju Veimāras republikas un Hitlera režīma laikā.

Jāmin, ka baltvācieši nedzīvoja tikai Latvijā un Igaunijā, bet arī Vācijā – neliels skaits savas dzimtās zemes pamesta pēc 1905. gada revolūcijas, bet daudz lielāks skaits atstāja Latviju un Igauniju pēc neatkarības laikā izvestajām radikālajām agrārreformām, kas vērsās pret skaitā nelieļo baltvācu muižniecību. Daļa no baltvācu vadošajām aprindām, ilgus gadus lojāliem cara Krievijas pilsoņiem, cerēja, ka Vācijas uzvaras gadījumā I Pasaules karā Baltijas provinces tiktu iekļautas Vācijas teritorijā. Vairums tomēr palika dzimtenē.

1. sējums (422 lpp.), kas iznācis arī rediģētā un papildinātā 2. izdevumā, galvenokārt vēltīs baltvāciešu darbībai Vācijā pēc I Pasaules kara, galvenokārt iztīrā viņu vadītāju visai ievērojamos sakarus ar Hitlera kustību. Tas ir temats, kam ilgus gadus pēc II Pasaules kara vairums baltvāciešu ne visai labprāt pieskārs. Hitlera kustības galvenais ideologs, Nirnbergas prāvā uz nāvi notiesātais, viens no sākotnējiem Hitlera kustības atbalstītājiem, Igaunijā dzimušais (pēc dažiem minējumiem ir pārvācotu latviešu vai igauņu atvase) Alfreds Rozenbergs (Rosenberg), sarakstīja hitlerisma ideoloģijas vai pašu galveno grāmatu *Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts* un bija arī nacionālsociālistu galvenās avīzes *Völkischer Beobachter*

redaktors. Rozenbergs vidusskolu apmeklēja Tallinā (kur viens no viņa skolotājiem bija gleznotājs Vilhelms Purvītis), studējis Rīgas Politehnikumā, izglītojies arī Krievijā, Vācijā nokļuvis pēc I Pasaules kara. Viņš vienmēr bijis sliktās domās par latviešiem 1905. gada revolucionāru izricību dēļ, arī 1919. gadā Stučkas valdības laikā un pēcāk boļševiku kalpībā Krievijā. Sējumā apcerēta Rozenberga darbība II Pasaules kara laikā, kad viņš bija Vācijas iekaroto austrumzemju ministrs.

Karstens Brigemans (Brüggemann) rakstā „Max Erwin von Scheubner-Richter (1884-1923) – der ‘Führer des Führers’” apraksta fon Šeubnera-Richtera lomu Hitlera uzskatu veidošanā. Šim 1905. gadā soda ekspedīciju dalībniekam, nogalinātam 1923. gadā Minhenē, soļojot blakus Hitleram puča demonstrācijas laikā, un pārējiem puča upuriem Hitlerš veltījis savas galvenās programmas krājuma *Mein Kampf* 1. sējumu.

Pauls Šimans

Apcerē „Der publizistische Widerstand Paul Schiemanns gegen den Nationalsozialismus in den deutschen Volksgruppen” Helmutš Kauzers (Kausers) pievēršas visu četru Latvijas Saeimu deputāta Pauļa Šimana darbībai, apkarojot nacionālsociālisma ietekmi baltvāciešos un vācu minoritātēs citās valstīs. Kad lielais vairums baltvāciešu pēc Hitlera un Staļina līgumiem pārcēlās uz Vācijai pievienotajiem Polijas apgabaliem, Šimans palika Latvijā. Ne mazāk nozīmīgas ir Larša Boses (Bosse) un Rolanda Gērkes (Gehrke) apceres par baltvācu pārcelšanos uz poljiem un žīdiem atņemtajiem īpašumiem Polijas daļā, Hitlera režīma laikā nodēvētajā *Reichsgau Wartheland*, tāpat par baltvāciešiem jaundibinātajā Pozenes Universitātē. Sevišķi kritiski šie autori izvērtē pazīstamā baltvācu vēsturnieka Reinhalda Vītrama (Wittram) hitlerisko darbošanos šai universitātē. Pēc kara, nožēlojis savus hitleriskos grēkus, Vītrams bija prominents vēsturnieks Gētingenas (Göttingen) Universitātē. Heinrichs Vītrams (Wittram) un Lore Polčava (Polchau) apraksta baltvācu luterāņu garīdznieku nostāju iepretim Hitlera nacionālsociālismam. Zināmas baltvācu mācītāju un teologu aprindas, gan ne visas, pozitīvi izvērtēja Hitlera nacionālsociālismu – vairāk Latvijā, nekā Igaunijā, šai

ziņā ietekmējoties arī no līdzīgiem strāvoju-
miem Vācijas luterāņos.

Krājuma 2. sējumā (455 lpp.), kas veltīts II Pasaules karam un tajā iesaistītajiem baltvāciešiem, apcerēti vadošu baltvācu politiķu un teorētiķu uzskati par Eiropas pārkārtošanu un I Pasaules kara radītās politiskās sistēmas revidēšanu. Glazgovas Universitātes profesors Džons Haidens (Hiden) atzinīgi izvērtē minētā Paula Šimana uzskatus par tautu un valsti pēckara izveidotajās Eiropas valstiskajās struktūrās. Hakmans (Jörg Hackmann) apraksta Igaunijas baltvācu kultūras autonomiju un arī nacionālsociālisma izplatīšanos Igaunijas baltvāciešos, kas, liekas, bija mērenāka nekā Latvijā. Matiass Šrēders (Schröder) apcer baltvāciešu nacionālsociālistisko kustību (*Bewegung*) Latvijā un tās vadoni Erhardu Krēgeru (Kroeger). Šī kustība saņēma ievērojamu atbalstu no hitleriskās Vācijas un tās ietekme dominēja baltvācu jaunākajā paaudzē. Līdzīgi kā Padomju Latvijas Sakaru komiteja ar tautiešiem ārzemēs, Vācijā bija organizācija, kas rīkoja baltvācu jauniešiem nometnes, ceļojumus pa Vāciju un sūtīja grāmatas un propagandas materiālus uz Latviju. Krēgers, tuvās attiecībās ar Hitlera Vācijas SS un policijas šefu Himleru (Himmler), vēlāk bija arī komandieris kādai SD slepkavu einzackomandai (*Einsatzkommando*) Baltkrievijā. Pēc kara viņš slapstījās ar pieņemtu vārdu, tika noķerts un tiesāts, saņemot visai mērenu spriedumu. Krēgera, liela latviešu nīdēja, grāmata *Der Auszug aus der alten Heimat* (1967 – Vecās tēvzemes atstāšana) ir piesātināta ar sevis slavināšanu.

„Deutschbalten in den Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD” (Baltvāci drošības policijas un SD einzacgrupās) Vilhelms Lencs (Lenz) pievēršas lielajam skaitam baltvāciešu, kuri, pateicoties krievu u.c. valodu prasmei, tika iesaistīti Himlera slepkavu komandās. Vilfrīds Šlaus (Schlau) īsumā apraksta baltvāciešus vācu bruņoto spēku rindās II Pasaules karā, kad krituši 4144, bet bez vēsts pazuduši 1747 baltvācieši. 27 baltvācieši apbalvoti ar Bruņinieka pakāpes Dzelzskrusta ordeni. Matiass Šrēders apraksta baltvācu virsnieku līdzdalību kara beigās Sarkanarmijas dezertiera ģenerāļa Vlasova krievu armijas veidošanā.

Poļu vēsturnieks Blažejs Biaļkovskis (Białkowski) bagāti dokumentē Hitlera režīma nodibināto valsts universitāti Pozenē un baltvācu vēsturnieka Reinharda Vitrama (Wittram) hitlerisko darbību. Lasot Gerta fon Pistolkorsa (Pistohlkors), baltvācu vēsturnieka un ilggadīgā gadskārtējo baltiešu studiju

konferenču rīkotājā Getingenas Universitātē, aprakstu par savas izglītības sākumu Pomerānijas baltvācu skolā *Baltenschule*, kas darbojās no 1919. līdz 1945. gadam, nevilus jādama par Minsteres latviešu ģimnāziju. Bija arī kreisi noskaņoti baltvāciešu intelektuāļi, no kuriem divus – Aleksandru Grāfu Stenboku-Fermoru (Stenbock-Fermor) un Berntu fon Kīgelģenu (Kügelgen) – apcerējis Detlefs Kīns (Kühn).

2. sējumu noslēdz Kārļa Kangera raksts „Die Rückkehr und der Einsatz von Deutschbalten im Generalbezirk Lettland 1941-1945” (Baltvāciešu atgriešanās un darbība Latvijā 1941-1945), kas veltīts tiem skaitā ne pārāk daudzajiem baltvāciešiem, kuri atgriezās Latvijā kara laikā armijas un drošības dienestu sastāvā kā civilpārvaldes un saimniecisko uzņēmumu darbinieki. Daži no viņiem ieņēma visai augstus amatus, piemēram, Rīgas pilsētas virsgalva (Oberbürgermeister) Hugo Vitroks (Wittrock), Jelgavas apgabala komisārs fon Mēdems (Freiherr von Medem), Trampeldahs (Friedrich Trampeldach) – liels latviešu nīdējs un Polītikās daļas vadītājs Ostlandes Reichskomisariātā, u.c. Zināms skaits baltvācu speciālistu, vēsturnieku iztirzāja Latvijas kolonizācijas, latviešu pārvācošanas iespējas un latviešu atbilstību hitlerisma rasiskiem noteikumiem. Kangera ieskatā nacionālsociālistu visaugstākā vadība ne sevišķi augsti vērtēja baltvāciešus.

Šī apskata noslēgumā nākas konstatēt, ka gadsimtiem ilgo baltvācu kopienu Latvijā un Igaunijā uz visiem laikiem galvenokārt likvidēja nacionālsociālisma idejas un Hitlera režīms.

Jānis Krēsliņš, Sr.

Jānis Krēsliņš, Sr. ir *Anšlava Egliša un Veronikas Janelsiņas Balvas* laureāts (2009).

Saņemtās vēstules un Ulža Siliņa atmiņu turpinājumu publicēsim JG263. Pateicamies par lasītāju daudzajiem komentāriem. Gaidīsim tos arī nākotnē – vēl lielākā skaitā.

Sakarā ar JG260:70 ievietoto Berlīnes mūra attēlu, jaungaitniece, dzejniece Baiba Bičole mums ir atsūtījusi fotouzņēmumu, kur redzami mūra apgleznotāji 1984. gadā pēc paveiktā darba – draugi no ASV Austrumkrasta latviešu vasaras vidusskolas laikiem – no kreisās: Andris Lēvenšteins, Gints Grinbergs, Artis Rumpēters un Nils Melngailis. Artis ir Baibas un mūsu lasītājiem pazīstamā, neskaitāmu JG vāku veidotāja Ilmāra Rumpētera dēls.

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors: Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
Telefons/telefakss: 928-204-9247
rekmanis@msn.com
rolfs.ekmanis@asu.edu

Galvenā redaktora vietnieks: Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
Juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:
Voldemārs Avens, Vita Gaiķe, Anita Liepiņa,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Biruta Sūrmane,
Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Konsultanti:
Līga Gaide, Uldis Matīss, Tija Kārkle

Datormaketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://zagarins.net/JG>>

Saimniecības vadītāja: Ingrīda Bulmane
23 Markland Drive
Toronto, ON M9C 1M8 Canada
Telefons 416-621-0898
Telefakss 416-621-9717
ibulmanis@scom.ca

Ekspeditors: Guntis Liepiņš
liepag@idirect.com

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim. Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt *JG* saimniecībā.

JG SATURA RĀDĪTĀJI
Nr. 100 - 150 Kanādā Kan. \$7,-
Citās valstīs: ASV \$7,-

Nr. 151 - 175 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 176 - 200 Kanādā Kan. \$5,-
Citās valstīs: ASV \$5,-

Nr. 201 - 230 Kanādā Kan. \$8,-
Citās valstīs: ASV \$8,-

Satura rādītāji pasūtīnāmi no *JG* saimniecības.

Jaunās Gaitas abonements maksā:

Kanādā - 1 gads \$39,-
2 gadi \$76,-
Atsevišķa numura cena \$10,-

Citās valstīs -
1 gads ASV \$39,- (Kan. \$45,-)
2 gadi ASV \$76,- (Kan. \$88,-)
Atsevišķa numura cena: \$10,- (Kan. \$10,-)

Krājumā ir arī vairums agrāko *JG* numuru. Sarakstu un cenas var pieprasīt no *JG* saimniecības.

JAUNO GAITU VAR IEGĀDĀTIES:

ANGLIJĀ

E.D. Rusovs, 2 Wellington Terrace
Basingstoke, Hants. RG 23 8HJ

AUSTRĀLIJĀ

Latviešu biedrība Rietumaustrijā
Valdis Auziņš, 179 Alexander Dr.
Dianella, W.A. 6059

Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca
A. Priedīte - Rīga, 32 Parnell St.
Strathfield, N.S.W. 2135

Latvian Books
Box 1287, G.P.O.
Adelaide, S.A. 5001

KANĀDĀ

Letts Shop - dāvanu veikals
Kanādas Latviešu centrs Toronto
4 Credit Union Dr
Toronto ON M4A 2N8

LATVIJĀ

A/S „Danske Bank”, Lāčplēša ielā 75, Rīga LV 1011
IBAN - LV61MARA00002028 26000
Ingrīda Bulmane (*JG* žurnāla abonēšana)
1 gads (4 numuri) Ls14,-
Tuvāka informācija - Ilze Dzelve 67-289619

Latvijas Okupācijas muzeja grāmatgaldā
Strēlnieku laukumā 1
Rīga LV-1050

LETTERS, THE VISUAL ARTS AND MUSIC.

Juris Helds, poet, actor and playwright, uses dream and reality as warp and weft in the images he weaves. "To me, poetry is like hunting for sparks in the dark, without ever actually seeing the sparks." Maija Meirāne introduces him as a noteworthy postmodern *literateur*. In this issue he contributes nine poems and a play *Ko darīt?* (What Is to Be Done?), in which a global rhinoceros flu epidemic, Vladimir Ilyich Lenin risen from the dead, and a commissioner of the European Union, all converge on poor old Latvia to exacerbate its suffering to absurd levels. ●●● Linda Treija reviews an exhibit of Vija Celmiņa's paintings in New York last May, and introduces us to the art of Sigita Daugule and Laima Bikše in Latvia. Color reproductions of some of their paintings, Ilmārs Rumpēters' dazzling cover, and photographic art by Gunārs Janaitis, Uldis Briedis and Uldis Grasis constitute the visual focus of this issue. ●●● Andrejs Strelājevs is a pianist and organist, graduate of the Latvian Academy of Music, currently writing a doctoral dissertation on Latvian organ music at the University of Toronto. Helēna Gintere introduces him as a versatile and ambitious artist who especially enjoys the art of musically accompanying silent movie classics.

LITERARY COMMENT. In the current installment of Eva Eglāja-Kristšone's *magnum opus* on Latvian cultural contacts across the Iron Curtain during the Cold War, she analyzes the opinions and attitudes of exile writers and critics toward Latvian literature produced under Soviet rule. ●●● Almantas Samalavičius, associate professor of art history and art theory at Gediminas Technical University in Vilnius, Lithuania, author of numerous essays on cultural and literary criticism, surveys Lithuanian literary production since the renewal of national independence. He reports that, despite the distractions of freedom and the onslaught of electronic mass media, it has become "almost normal". ●●● Ansis Kaupēns (1895-1927) was a highway robber and serial killer who terrorized the countryside in Zemgale, Latvia, for six years until he was caught and hanged. His story has not faded from literary imaginings. Lāsma Ģibiete reviews three retellings of this story written within the last ten years: a musical by Māra Zālīte, a novel by Ingrida Karstā and a nonfiction work by Andris Grūtups.

ACTUALITIES, HISTORY, COMMENTARY.

Aigars Bikše finds that the cause of our ongoing global economic crisis can be traced to an uncritical adoption of a pyramidal or Ponzi scheme for wealth generation by financial institutions, and insists that artists must assume responsibility for imagining and articulating a better model for human progress. ●●● One of our Western misconceptions of Islam is that the Koran forces inhumane dress codes on women. Uldis Bērziņš, poet and translator of the Koran into Latvian, points out that it is not the Koran, but public opinion, that sets dress codes. This is true in the Islamic Near East just as it is in the „secular” West. ●●● Rolfs Ekmanis details the history of the beginnings of Radio Free Europe and its growth from a shortwave broadcast capacity of 7.5 kW in 1949 to 250 kW in 1960. Early on, attempts were made to send information across the Iron Curtain also via hydrogen-inflated weather balloons. ●●● In *Kiberkambaris*, Latvians in far-flung corners of the globe engage in an internet discussion of the pros and cons of trying to stimulate the Latvian economy by encouraging the immigration of labor and talent from other countries. ●●● In *Marginalia*, Vita Gaiķe, Biruta Sūrmane, Māris Brancis, Jānis Krēsliņš, Sr., and Rolfs Ekmanis succinctly and exhaustively cover the most important cultural and non-cultural events of relevance to Latvians around the world. Special mention is made of the Latvian Constitutional Court's decision to deny Latvian citizenship to expatriates who did not apply before 1995, characterizing this as a policy of national suicide at a time when tens of thousands of Latvians are emigrating each year to find employment and to seek citizenship in more hospitable countries.

BOOK REVIEWS. Ingrida Vīksna's *Es saku paldies* (I Say Thank You), a voluminous compilation of her poetry on the occasion of her 90th birthday, and Gundega Repše's latest short stories, *Stāsti par mācekļiem* (Stories about Disciples) – reviewed by Juris Silenieks • Nora Ikstena's collection of observations and commentaries *Šokolādes Jēzus* (Chocolate Jesus) – Biruta Sūrmane • Gundars Ignats' debut collection of short stories *Bez jakas* (Without a Sweater) – Astra Roze • Māris Brancis' bilingual monograph on the life of artist *Edgars Krūmiņš* – Voldemārs Avens • Michael Garleff's (ed.) collection on the lives of important Baltic Germans *Deutschbalten, Weimarer Republik und Drittes Reich* – Jānis Krēsliņš, Sr. jž